

At Pano Gjezo

Shën Mëria Arbëreshe

U botua ky libër me ndimën ekonomike
të z. Athanasios Martinos

Falënderime

Falënderoj përzemërsisht mësuesit e filologjisë shqipe Kristo Guma dhe Elez Pepohisi dhe zonjën Eva Mëhilli, z. Konstantin I. Çopani, dr. në degën e historisë dhe filosofisë të feve dhe shkrimtar, mësuesin e filologjisë greke Stiliano Kutri, mësuesit e filologjisë greke dhe shkrimtarë: Theleksinoi Kondoiani dhe Stergio Vankli, shkrimtarin Aristoteli Papa, ushtarakun Panajoti Kapeloni për ndihmën e madhe që më dhanë për të bërë këtë studim.

PËRMBAJTJA E LËNDËS

- 1 Prolog f. 4
2. HYRJE f. 6
3. Historia e SHën Mërisë Arbëreshe. f. 8
4. Historia e arbëreshëve.f.10
5. Gjuha arbëreshe.f.20
6. Disa figura të shquara arbëreshe. f.60
7. Krijime popullore nga folklori arbëresh. f.100
8. Mendime të lexuesve 121
9. Bibliografia. f. 124

Prolog

Pesë vjet më parë, kur isha kryetar bashkie në qytetin Keratea, kisha nderin të shkruaja prologun e fjalorit, të parë dhe të vetëm në historinë e shtetit grek, të gjuhës arbëreshe «Αρβα-νίτικο Λεξικό», (Fjalori Arbëresh), vepër e bashkpatriotit tim z. K. Çopani. Siç dihet, në Keratea dhe në shumë krahina të tjera të Athinës si dhe në krahina të tjera të Greqisë banorët janë me origjinë arbëreshe. Gjuhën tonë arbëreshe e folën stergjyshërit dhe prindërit tanë deri në ditët e sotme, është gjuha jonë që fatkeqsisht ka filluar të harrohet nga fëmijët tanë. Është kjo arsyeja që u gëzua pa masë kur u botua fjalori i sipërpërmendur. E ndjej si detyrë edhe unë me arbereshët e tjerë të ndihmojmë sadopak që të mos zhduket gjuha, historia dhe zakonet e të parëve tanë, të cilat deri tani i kalonim gojë më gojë pa i shkruar.

Sot jam shumë i kënaqur që kam në dorë librin “Shën Mëria Arbëreshe”, shkruar nga at Pano Gjezo, prifti nga Himara dhe mësues i gjuhës shqipe. Është një vepër që ndihmon në plotsimin e boshllëkut të historisë të Arbëreshëve të Greqisë.

Kam lexuar mjaft studime për historinë dhe gjuhën e Arbëreshëve të Greqisë të botuara si në Greqi dhe në vende të tjera të Ballkanit... Nga libri “Shën Mëria Arbëreshe” mësova me gëzim se në ishullin Hio ka një kishë ortodokse, që emërohet “Shën Mëria Arbëreshe”. Ne arbëreshët, Μεσογείτες, e krahinave të periferisë Mesoja në Athinë, i kemi dhënë Shën Mërisë, tek e cila shpresojmë dhe i lutemi shpesh, emra të veçanta si «Σσερ Μεριε ντέρα ε ντέτιτ» “Shën Mëria e përtej detit”. Kështu quajmë Shën Mërinë e Tinos. Në fshatin Kuvara i dhamë emrin «Σσερ Μεριε ε Λεχούβε», “Shën Mëria e Lehuve”, “Shën Mëria e vrahevet” (vrahevet – e shkëmbenjve, shënimi im) «Σσερ Μερίε ε Βράχεβετ».

Në qindra emra, me të cilat e njohim Shën Mërinë, në mendjen time shtohet dhe ai i Shën Mërisë Arbëreshe. At Pano Gjezo na tre-

gon në faqet e para të këtij libri me një gjuhë të thjeshtë dhe të kuptueshme besimin e madh që kanë arbëreshët tek Shën Maria për të lehtësuar shpirtin e tyre në situata të vështira si dhe në shërimin e sëmundjeve fizike dhe shpirtore të tyre.

«Ουράτεν ζότ πρίφτη! Τέ γιεσς ι μπεκούαρ!» (Paç uratën e Zotit, o prift për këto që na shkruan! Qofsh i bekuar!)

Në këtë libër na jepen të dhëna të vlefshme dhe interesante edhe për historinë dhe gjuhën e arbëreshëve si dhe për folklorin e tyre. Po ashtu vë në dukje dhe mjaft figura të shquara me origjinë arbëreshe që u dalluan në luftën e popullit grek për liri, në politikë, në shkencat dhe në kulturë. Kemi pak libra të tilla, në të cilat njihemi me jetën dhe historinë e arbëreshëve të marra nga goja e të gjithë atyre që kanë origjinë arbëreshe. Edhe ky libër, që na dha sot at Pano Gjezo-ja është një burim i bollshëm për brezat e ardhshme të pasardhësve tanë arbëreshë që të krenohen për historinë e stërgjyshëve të tyre, të cilën do t'ua mësojmë dhe gjithë atyreve që shkruajnë sot Historinë e Botës. Për këtë arsye këtë libër e rekomandojmë tek gjithë ata që kërkojnë të mësojnë të vërtetën për arbëreshët.

Stavro Jatru

Kryetar Bashkie i Kerateas

Përkthimi i prologut të mësipërm nga autori i këtij libri, at P. Gjezo.

HYRJE

I Madhi Zot, Perëndia Triun (I Ati, i Biri dhe Shpirti i Shënjtë) krijoi Gjithësinë e përkryer. Gjithësia është një mrekulli e pabesueshme, e çuditshme. Mrekulli të tilla kanë ndodhur dhe vazhdojnë të ndodhin me shumicë në shekuj para syve të njeriut, sepse vetëm kështu mundet të mirëmbahet dhe të rigjenerohet gjithë universi. Njeriu u krijua me logjikë dhe është e vetmja krijesë e ngajshme me krijuesin saj, që sundon në gjithë botën. Një nga çudirat e të Madhit Zot është dhe shën Mëria. Para se të lind u shënjtërua nga Zoti dhe, që në moshë akoma të re, lindi birin e Zotit, Jezu Krishtin, natyrën njerëzore të Perëndisë dhe u bë Virgjëresha, kryeshënjtoria (Panagia). Virgjëresha është mëma e natyrës njerëzore të Perëndisë, po ashtu është mëma e gjithë njerëzve. Ajo është Kryeshënjtoria e grekëve, e arbëreshëve dhe e të gjithë njerëzve, e cila na konsideron si fëmijët e saj, na fal gabimet tona, dëgjon kërkesat tona dhe lutet Zotit të na hapë sytë dhe veshët si dhe të na japë durim që të përballojmë me besim të gjithë vështirësitë e jetës.

"A dëgjoni? "Arvanite" më thërrasin. Shpirti i Shenjtë i mësoi të më thërrasin kështu. E pranova këtë emër që më dhanë me shumë kënaqësi".

Historia e Shën Mërisë Arbëreshe

«Kishëza që ndodhet në Karje të ishullit Hio i kushtohet Shën Mërisë Arvanitase. Perandori Kostantinos Monomahos IX (1042 – 1054 pas Kr.) dërgoi në ishullin Hio ustallarë të veçantë nga Vorio Epiri, që ishin të specializuar për gdhendjen e gurit të ndërtonin në Karie të Hios një manastir të ri. Pasi endërtuan manastirin (i cili me gjithë plaçkitjet dhe shkatërrimet që iu bënë nga pushtuesit turq, vazhdon të funksionojë sot e kësaj dite), gjithë ata ustallarë u ngulën në atë ishull të Hios si

banorë të përhershëm. Pasardhësit e tyre u bënë çobenj dhe u vendosën në “Kohlia”, që përfshin fshatrat Karjes, Avgonima, Anavato dhe Dhafnona. Çobenjtë që banonin në atë vend e që sot quhet “Shën Mëria Arvanitase” shihnin herë pas here një vajzë shtathedhur me kostum arbëresh që ecte si sorkadhe në kodra e në brinja. Shumë shpejt e njohën. Ishte Shën Mëria. Për arsye se ishte veshur me kostum arbëresh, i dhanë emrin Shën Mëria Arvanitase».¹

Shën Mërisë populli i ka ngjitur rreth 500 emra. Profesori i The-

¹ uers.sch.gr/aiasgr/Theotokos.../Istorikes.../Panagia_h_Arbanitissa.htm (përktheu në shqip at P. Gjezo)

ologjisë A. Kariotoglu na thotë: “Emrat e ndryshme që ka Shën Mëria kanë të bëjnë me vendin dhe mënyrën e shenjtografisë dhe vazhdon më poshtë si dhe me mënyrën e mbajtjes të foshnjës së saj, J. Krishtin”. Disa nga kishat më të dëgjura me emrin e Shën Mërisë emrin plotësues e morën nga pozicioni gjeografik ku ishin ndërtuar. Emri Shën Mëria Arvanitase ishte një nder i madh për arvanitasit sepse ishte një emër që nderonte një popullsi të madhe, gjithë Arbëreshët. Asnjë emër tjetër nga 500 emrat që ka Shën Mëria nuk shpreh një kuptim kaq të gjerë. Si rrjedhojë kemi një masë tepër të madhe besimtarësh ortodoksë –arvanitas, që thërresin me zë të lartë: Shën Mëria është Arvaniteee!

Dhe Shën Mëria u drejtohet grekëve:

" A dëgjoni? “Arvanite” më thërrasin. Shpirti i Shenjtë i mësoi të më thërrasin kështu. E pranova këtë emër që më dhanë me shumë kënaqësi. Vendosa të ikij nga majat e kodrave të “Kohlia”- s, që të shkoj gjithandej ku janë grekë, të qëndroj midis tyre. Dua të më njohin gjithë grekët me emrin Arvanite. Ta mësojë gjithë Greqia këtë emër “Shën Mëria Arvanite”, siç më thërrasin arvanitasit. Mos ta harroni kurrë këtë emër. Vëllezërit tuaj arvanitas - grekë të mos i përbuzni, as t' i shani, përkundrazi t' i mbani gjithëmonë brenda në zemrën dhe në shpirtin tuaj, sepse ata ju kanë mbrojtur nga çdo rrezik që u kërcënonte herë pas here. Për grekët e Moresë, të Makedonisë, të Epirit, të Rumelisë dhe për grekët që banojnë në të gjithë ishujt e Greqisë, ata trima që quhen Greko-Arvanitas, kanë derdhur gjakun e tyre lumë në sulmet luftarake të armiqve të ndryshëm për të mbrojtur Atdheun e përbashkët”².

"Shën Mëria Gjurmëza" është monastiri në Paramithja. Thuhet dhe besohet deri sot se në atë vend u gjet dikur një ikonë e shën Mërisë. U gjetën po ashtu dhe gjurmë të dukshme të këmbëve të saj në ato vende ku shkelte dhe ecte³.

²ënjte 22 Janar 2015 21.35 nga "enromiosini. gr

³(Nga libri i Thanasit Moraitit: "Antologjia e këngëve arbëreshe të Greqisë". Athina 2002, faqe 33, libër që e nënvizon F. M. Athanasios në librin e tij "Gramatika e gjuhës arbëreshe" f. 38.(përkthyer në shqip nga at P. Gjezo)

«ΣερΜερικεντέραντέτιτ»“Shën Mëria e përtej detit”. Kështu quajmë Shën Mërinë e Tinos. Në fshatin Kuvara i dhamë emrin «ΣερΜερικεΛεχούβε», “Shën Mëria e Lehuve” , “Shën Mëria e vrahevet” (vrahevet – e shkëmbenjve , shënimi im) «ΣερΜερικεΒράχεβετ». (nga prologu i këtij libri).

Monastiri i shën Mërisë "Ομπλού" (ëmbël) në rrethin Ahaias Patra është monastir i arvanitasve dhe quhet "Shën Mëria e ëmbël"....

HISTORIA e ARBËRESHËVE GREKË - ARVANITAS

"Duam s' duam jemi popuj vëllezër me të njëjtën histori, me të njëjtën origjinë dhe me zakone të njëjta":

*Janis Kumaris
(Fjalori enciklopedik " ΗΛΙΟΣ".)*

Dihet mirë nga të gjithë për lëvizjet e popullatës që kanë ndodhur në shekuj nga një vend në një tjetër për arsye të ndryshme ekonomike, shoqërore, politike... Vendi që boshatisej zakonisht plotësohej nga banorë të rinj. Po japim një shembull: Kaonët, një fis i Epirit, në vitin 170 p. K., kur erdhën pushtuesit romakë në vendin e tyre, u larguan pjesa më e madhe dhe u vendosën

në veri të Sirisë. Aty formuan Kaoninë e Re, banorët e të cilës jetojnë deri sot aty, në Siri.

“Në shekujt 14-15 një masë e madhe arbëreshësh u larguan nga vendi i tyre, nga Ballkani Perëndimor dhe u vendosën në Greqinë Jugore. Arsyet e mërgimit të kësaj popullsie qenë shkaqet ekonomiko- shoqërore si dhe interesat e politikës pushtuese të Firencës në Athinë, de Vilanova, të Venedikasve në Evia, të Frankëve në Peloponez...të cilët ndihmonin në masë të madhe mërgimin e arbëreshëve në zonat e sipërpërmendura për t’ i kolonizuar më lehtë ato vende. Në vitin 1830 mbretëria e Greqisë u dha shtetësinë greke gjithë arbëreshëve, një shumicë e madhe banorësh, që ishin vendosur deri në atë kohë në të gjitha krahinat e Greqisë. Arbëreshët në Greqi banonin kryesisht në pjesën juglindore të saj: Viotia, Lokridha - në të gjithë rrethinën e Athinës, veç krahinës Megara, në ishujt e Argosaronikut, veç ishullit Egjina, në pjesën jugore të Evias (Karistia, Kavondoro, (veç krahinën Karistu) dhe pjesën veriore të ishullit Andro, një zonë e madhe në Argolidhokorinthia, Ahaia (Panahaiko me krahinën Araksu) Trifilia (Sulimohorja) dhe në bregdetin Lakonia (krahina Zaraka, e cila është dhe një vazhdim jotokësor nga ishulli Speca i Argolikës)⁴.

Në shekujt 14 --15një masë e madhe arvanitasish erdhën në pjesën më jugore të Peloponezit (në Greqi) në Argolidhokorinthia, Lakonia, Ahaia, Arkadia dhe Mesinia- Ilija- Gortinia.⁵

Për herë të parë bëhet fjalë për arvanitasit në Athinë në ekspeditën e Athinës, siç na shkruan konsulli i Anglisë Zhan Xhiro, për nder të ambasadorit të Francës markez de Nuardel, në vitin 1674 ⁶.

⁴ “Arbëreshët dhe këngët e tyre në Greqi- të Leonidha Empirikut, historian dhe të Thanasit Moraitit” Nga libri i Thanas Moraitit “Antologjia e këngëve të arbëreshëve të Greqisë v.2002 f. 14- Ανθολογία αρβανίτικων τραγουδιών της Ελλάδας σ..14).«Οι Αρβανίτες και τα τραγούδια τους στον Ελλαδικό χώρο – των Λεωνίδα Εμπειρικού, ιστορικού και Θανάση Μωραΐτη». Από το Ανθολογία αρβανίτικων τραγουδιών της Ελλάδας σ..14

⁵ Arbëreshët dhe këngët e tyre në Greqi. 28 - Avθ...σελ.28

⁶ M. Maxime Collignon, Le consul Jean Giraud et sa relation de l' Attique a XVIIe siecle. Extrait des Memoires de l' Academie des Inscription et Belles- Lettres, tome XXXIX, Paris 1913, f.37{395} dhe 38 (406).

Z. Xhiro, për arvanitasit në Athinë dhe në periferinë e saj, shkruan si më poshtë: "Qyteti (Athina) ndodhet poshtë kalasë së lartë. Turqit zotërojnë pjesën më të madhe të arave, një pjesë të vreshtave dhe të ullinjve, grekët kanë pjesën më të madhe të ullinjve dhe të vreshtave dhe pak ara, kurse arvanitasit, të cilët para rreth 30 vjetsh zotëronin arat në të gjitha fshatrat rreth Athinës, kanë 1/3 dhe 2/3 e pasurisë së tyre e kanë marrë turqit dhe arvanitasit u nënshtruan prej këtyre të fundit dhe punojnë si shërbetorë në ish tokat e tyre"⁷.

"Në regjistrimin e popullsisë së krahinës së Thiva - s (Greqi) të 1/1/1936 u gjetën 52991 banorë me origjinë shqipfolëse në qytetin e Thivës dhe në 40 fshatrat e krahinës së saj. Nga ata thuajse të gjithë janë shqipfolës. Në shumicën e tyre flitet në gjirin familjar dhe greqishtja. Vetëm në pak fshatra (në ato, Dervenohorja- ταΔερβενοχώρια) ekzistojnë disa, sidomos gra të moshuara, që nuk dinë greqisht. Gjithë ata janë pasardhësit e arbëreshve që banojnë në gjithë krahinën e Viotisë (Βοιωτία) në mesin e shekullit 14të⁸.

Salamina (ishull i Greqisë) u kolonizua nga arvanitasit fillimisht në vitin 1394 dhe sërish në shekullin 15të. Dialekti i atyre arvanitasve është i ngjajshëm me atë të Atikisë me ngjashmëri leksikofonetike dhe me të folurit e arvanitasve që ndodheshin nga veri-perëndimi i Salaminës (Kryekuqi ose Erithrea, Vilja, Mazi, Mandra, Magula. Aspropirgos, Liosja, Menidhi, Kukuvaunes,

⁷ nga libri i K. Birit "Arvanitasit e Greqisë së Re", Athinë 1960 f. 221-224 - një pjesë e këtij libri "Arvanitasit e parë në Viotia, Lokridha dhe Atiki" ("Arbëreshët dhe këngët e tyre në Greqi f. 28 - Avθ...σ.28) – "Οι πρώτοι Αρβανίτες στη Βοιωτία, Λοκρίδα και Αττική Κώστα Μπίρη - απόσπασμα από το βιβλίο "Αρβανίτες του Νεώτερου Ελληνισμού, Αθήνα 1960, σσ. 221-224 Από το Ανθολογία αρβανίτικων τραγουδιών της Ελλάδας σ..20

⁸ Nga studimi që kanë bërë studiuesit e Bankës Bujqësore të Greqisë (n. 5 të arshivës bujqësor- ekonomike 1939) - ("Arbëreshët dhe këngët e tyre në Greqi f. 28 - Avθ...Φ 23) - Από μελέτη της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδας (αρ. 5 του αρχείου γεωργό-οικονομικών μελετών της), που έκαναν οι Δ. Σ. και Ν. Η. Αναγνωστόπουλος και δημοσιεύτηκε το 1939. σ. 23 Ανθολογία.....

Qurka, Kakosalesi ose Avlona, Kapandriti, Marathonas) si dhe me ata të juglindjes së saj (Liopeshi ose Peania, Shpata, Koropi, Markopulo, Kalivja, Kuvara, Keratea).

Ardhja e arvanitasve në Salaminë –nga Taso P. Karanti Καραντή, aspirant fakultetit të Teologjisë në Universitetin e Athinës dhe aspirant i Kendrës Studimore të Evropës Juglindore – Arkivi i Studimeve Arbëreshe, botim i Thamiris, Athinë 1996 vëllim i Parë f. 53). Marr nga libri “Arbëreshët dhe këngët e tyre në Greqi” f. 24.⁹

Vendosja e arvanitasve në Evia (Εύβοια- Greqi) fillon pas vitit 1402,.. Zona gjeografike e Evias, ku flitet arbërisht është Karistia, dhe fillon nga jugu i Avlonariut dhe Aliveriut (ΑυλωναρίουκαιτουΑλιβερίου) dhe arrin më në jug në Karisto e në Marmari (ΚάρυστοκαιστοΜαρμάρι). Janë 60 fshatra, ku flitet arbërishtja.Marr nga libri “Arbëreshët dhe këngët e tyre në Greqi”f. 27. (Ανθολ. σ. 27).

"Grekët në atë kohë kishin nevojë për burra, sepse nga luftërat e vazhdueshme vriteshin shumë prej tyre dhe ishte vështirë të përballonin sulmet e gjithë atyre armiqve, po ashtu të kultivonin arat që të siguronin problemin ushqimor. Kështu emri “Bura” (është fjala shqipe “burra”) është fjalë arvanite, që ka të bëjë me një kaçak të dëgjuar të krahinës Arkadia i quajtur Petro Bua i çalë, i cili quhet dhe Petro Burra, një nga arvanitasit e parë që erdhën në Peloponez në vitin 1348, të cilin bashkë me shumë arvanitas të tjerë i mobilizoi Despoti i Mistras Manuil Kantakuzino të mbrojnë kufitë dhe fshatarët e asaj krahine". (f. 30 e librit të Dionisit Karajani “Manastiri Shën Mërisë Bura Megalopoleos, Botimi i tretë), kurse në faqen 46 të atij libri: “Është periudha kur në Peloponez kishte rënë një sëmundje ngjitëse dhe e pashërueshme që korri një shumicë të madhe njerëzish dhe detyroi Despotin Manuil të sjellë shumë familje arvanitase për të plotësuar nevojat e fshatit për fuqinë punëtore dhe mbrojtëse".

⁹ Η παρουσία των αρβανιτών στη Σαλαμίνα του Τάσου Π. Καραντή, πτυχιούχου Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και πτυχιούχου του Κέντρου Σπουδών Νοτιοανατολικής Ευρώπης. (Αρχείο Αρβανίτικων Μελετών, εκδ. Θάμυρις, Αθήνα 1996μ τομ. Α' σ. 53). Από το Ανθολογία αρβανίτικων τραγουδιών της Ελλάδας σ..24

Arvanitët bënë shërbimin ushtarak në ushtrinë Bizantine dhe Dinastia e Paleologëve i përdorte shpesh në shumë beteja ushtarake. Në një rast dërguan 6000 Arvanitë nga Glarenxa (Kyllini - Peloponisi) në fushën e betejës.

Gjithashtu dhe Venecianët rekrutuan shumë ushtarë me rrogë nga Arvanitasit të quajtur Stradioti. Francezi Filip dë Cominës (1447-1511) me sa pa me sytë e tij na dëshmon se në zonën ushtarake të Nafplios Venecianët kishin ushtarë arvanitas si këmbësorë ashtu dhe kalorës.

Në shekullin e pesëmbëdhjetë, pas vdekjes të heroit kombtar Gjergj Kastriotit, Skënderbeut¹⁰ si dhe sundimit të Arbërisë nga Perandoria Otomane, kemi një lëvizjetë re të madhe të popullsisë arbëreshe në Jug të Ballkanit në Greqi. Aty i thërrisnin "Arvanitë". Shkaqet e këtij mërgimi të arbëreshve ishin shoqërore dhe politike. Mërgimi për ata ishte e vetmja rrugë që të shpëtonin nga feudalët arbëreshë, të cilët u merrnin me forcë tokat e tyre. Një tjetër arsye ishte pushtimi otoman. Kurbeti i arbëreshëve ishte një formë kundërshtimi ndaj shtypjes shoqërore që ushtronin feudalët arbëresh dhe turq ndaj tyre, e cila u bë e padurueshme.

¹⁰ Gjergj Kastrioti, Skënderbeu. Shënim: Gjergj Kastrioti ishte arbëresh, heroi kombtar i Shqipërisë. Kur ishte jeniçer në Turqi, u dala për aftësinë e tij në artin ushtarak. Sulltani, pasi vuri re talentin dhe trimërinë e tij i dha emrin e Aleksandrit të Madh të Makedonisë "Aleksandër Bei". Në gjuhën turke nuk shqiptohen zanoret në fillim të fjalës, po ashtu grupi bashktingullor "ks" shqiptohet "sk" dhe si rrjedhim emri "Aleksadër Bei" u bë "Skënderbeu". Në vitin 1443 kthehet në

Krujë dhe bëhet prijësi i lavdishëm i arbëreshëve. Për pak kohë çliron nga turqit pjesën më të madhe të Shqipërisë së sotme. Tre sulltanë me radhë e sulmuan me fuqi të madhe ushtarake por vetëm pas vdekjes së tij në vitin 1468 arritën që të ripushtojnë principatën e Skënderbeut.

Arsyet që detyrojnë arbëreshët, si dhe popujt e tjerë, që të marrin rrugën e mërgimit, janë ekonomike-shoqërore-politike. Mërgimi është e vetmja rrugë, kur rëndohet aq shumë jeta e njerëzve në atdheun e tyre.

Brezi i parë i arbëreshëve që u vendosën në tokën greke janë mërgimtarë. Kurse brezi i dytë dhe më tej, fëmijët e tyre që lindin në Greqi, janë grekë. Kur flasim për mërgimin e arbëreshëve në Greqi nuk do të thotë se morën me vete dhe malet, fushat, lumenjtë....Vendi, tokat, malet ku u vendosën janë greke. Me ardhjen e tyre në Greqi marrin me vete gjuhën dhe zakonet e tyre, të cilat i ruajnë për një kohë të gjatë edhe mbasi janë ambjentuar me gjuhën dhe parimet morale të popullit që i mban në gjirin e tij.

Fakti që shumë fshatra të Greqisë të banuara nga arvanitas morën emra arbëreshe siç janë: Vari, Kryekuq, Korbi e tj. nuk do të thotë se nuk janë më fshatra greke.

Po marr si shëmbull qytetin tim të lindjes, Himarën që të mundemi të hedhim më shumë dritë në këtë çështje. Kohë pas kohe himariotët, për arsye të ndryshme, largoheshin nga vendi i tyre. Boshllëku që krijohesh plotësohej nga banorë të tjerë që vinin nga Arbëria. Rreth vitit 1800 Ali Pasha ndoqi nga Himara, Dhërmiu dhe Palasa të gjithë banorët e saj për në Greqi që të sillte osmanë në vendin e tyre. Pas vdekjes të Ali Pashës himariotët u kthyen përsëri në vendin e tyre por jo të gjithë. Në Himarë "nga 300 ane që qenë vetëm 30 u kthenë" (thotë populli) kurse në Dhërmi nga 2500 veta vetëm 700 u kthenë dhe si pasojë paksohej numri i grekëfolësve.

Dikur "Zoti K. Gjika njoftoi kolonelin dhe historianin anglez Lik (M. Leake) si më poshtë:

"Të gjitha fshatrat e Himarës kanë thujtë të njëjtat parime morale dhe zakone të rrepta. Gjuha greke flitet më tepër nga burrat, kurse gratë nuk e dinë mirë greqishten dhe, siç dëgjohen, flasin shqip".

(K. Χατζηαντωνίου «Η Χιμάρα δεύτερη έκδοση, σ. 85).

Të gjitha këto janë "re" që nuk mundin të mbulojnë "Diellin", të pamjaftueshme që të mohojnë origjinën greke të Himarës sepse:

"Njerëzit e parë në krahinën e Himarës u shfaqën 10000 vjet më parë na vendbanimin shpellor të Spilesë. Në lashtësi Himara ishte vendi i Kaonëve, fis i rëndësishëm i Epirit... Emri Himarë vjen drejt-

*përdrejt nga lashtësia, sepse kryeqendra e saj, që prej 3000 vjetësh, si qendër e fortifikuar e deri në ditët e sotme, nuk është braktisur...*¹¹

Vendbanimi i parë që u ndërtua në Himarë i takon periudhës së bronzit në epokën Pelasgjike."¹²

Po aty është ndërtuar më vonë qyteti Omerik, të cilin "e shkatërroi Fivo-s" (për Fivo-n. bëhet fjalë në perëndinë e lashtë greke Apollon) dhe në gërmadhat e tij u ndërtua qyteti historik i Himarës¹³.

Në Himarë flasin greqisht mijëra vjet toponimet: Akroqeravnia, Himara, Andrehora, Megalihora, Gjipea, Panormi, Armiridha, Jaliskari, Pirgos, Paga, Gramata, Kastanea, Paraspori, Kastri, Kasopitra, Apelistra, Gonia, Rahones. Prinosis, Perivoli, Fajeos, Gumenica, Progonati dhe shumë të tjera¹⁴.

Arvanitasit ishin dhe mbetën përgjithmonë të krishterë orthodhoksë (u bën orthodhoksë nga apostulli Pavlo, njëkohësisht me

Një djalosh arvanit. Vepër e Louis Dupré (1819)

grekët - shënimi im). Kaq shumë besonin në fenë e tyre sa që dhe Zotin e konsideronin si njeriun e tyre më të afërt, si babanë e tyre. Besonin se Zoti di vetëm shqip. Kishin dëgjuar nga Bibla citatin «Ἀδάμ ποῦ εἶ;» dhe këtë shprehje e shqiptonin Adham ujë (këtë shprehje e dëgjova nga arvaniti at. A V.) dhe bërtisnin me zë të lartë: ZOTI foli Arvaniteee!

Një pjesë e Arvanitasve që u vendosën në Peloponez formuan çeta luftarake me trima dhe besnikë arvanitas në zona malore, atje ku armiku nuk mundej të ngjitej. Për

¹¹ J. Κοῦς i HIMARA f. 21 μετάφραση στα ελληνικά, π. Π. Γκέζος.

¹² K. Χατζηαντωνίου «Η Χιμάρα δεύτερη έκδοση, σ. 30.

¹³ Στράβωνος Γεωργ. 4 R VII 323 ‘Οπ. Προηγ. 323 από τον K. Χατζηαντωνίου «Η Χιμάρα δεύτερη έκδοση, σ. 85.

¹⁴. “Ένα κλωνάρι από το μεγάλο δένδρο της Χειμάρρας”, ιερέας Π. Γκέζος σ. 119 "Një degë nga pema e madhe e Himarës" me autor at P. Gj. f. 119.

arsye se shpesh nuk guxonin të qëndronin në urdhërat e një udhëheqësi grekofon, i cili mund të ishte pasardhës drejtpërdrejtë i dinastisë së vjetër perandorake, bashkë me grekët e tjerë përbënin një marrëveshje të rëndësishme në luftën kundër Perandorisë Otomane. Këto lidhje të ngushta të çetave greko – arvanitase me grekët luajtën një rol të rëndësishëm në Revolucionin Grek të 1821-shit.

Populli Arvanitas, i cili kurrë nuk u bë “komb”, ndihmoi me kënaqësi popullin grek aq sa mundi dhe së bashku përballuan të mirat e të këqiat në të gjitha furtunat e jetës, qëndroi besnik në fenë e tij ortodokse dhe luajti një rol shumë të rëndësishëm në Revolucionin Grek 1821-shit, sepse e ndjenin veten e tyre si grekë të vërtetë. Kjo ndërjegje e arvanitasit u formua në rrjedhën e ngjarjeve historike shumëvjeçare, të lidhur ngushtë me grekët duke përballuar me sukses dallgët e egra që i goditën në të gjitha krahinat greke ku jetojnë deri sot. Por nuk harruan të folurën e tyre që ndryshon nga gjuha greke. (Po ashtu dhe emrat e tyre, me të cilat u pagëzuan të krishterë, shqiptohen ndryshe nga sa shqiptohen po ato emra në gjuhën greke: Varfi - i varfër. Koka, Kokaveshi, Karzi, Zoto, Gjoka, Gjika, Gjoni, Gjini Koçi. Lekas. Koços, Kiços, Pilos).

Edhe sot e kësaj dite dëgjojmë të thonë: “Κιο γκλιούχα Αρμπερίστε ίστε γκλιούχ τριμερίστε, Εφλιτ ναύαρχοι Μιαούλη, Μπότσαρη εδέ γκιθ Σούλι” d.m.th: “Kjo gjuhë Arbërishte është gjuhë trimrishte, e fliste Miauli, Boçari dhe gjuthë Suli”. Gjuha e Arvanitasve (arvanitika, arvanite, arbërisht) thuhet ndryshe dhe (gljuha e zogjvet ose gljuha e zogut) mbijetoi në Greqi shekuj me radhë deri sot e kësaj dite sepse për arvanitasit gjuha e tyre ishte një thesar i çmuar që e ruanin si sytë e ballit. Një arsye tjetër që nuk e harruan gjuhën e tyre ishte fakti se arvanitasit ishin fanatikë në të gjitha doket dhe zakonet e tyre, si dhe të izoluar hermitikisht në vendbanimet e tyre aq sa u lejonin kushtet e jetesës deri sa ndodhi civilizimi i përgjithshëm i shoqërisë si kudo dhe në Greqi»¹⁵.

¹⁵ ΔΙΑΣΙΜΟΙ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ !!! ΟΙ ΔΡΕΙΣ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. Ειδικό Αφιέρωμα Του εκδότη του www.Apodimos.com Ξενοφώντα Φαφούτη. (Përktheu në shqip at P. Gjezo).

“Arvanitasit janë të krishterë orthodoxë dhe flasin dy gjuhë (arvanitasen dhe greqishten). Gjuha e tyre arvanitase ka të njëjtën prejardhje me gjuhën e sotme shqipe. Gjuha arvanitase me kalimin e kohës harrohet për dy arsye: e para nga lëvizja e popullsisë prej fshatrave, ku banonin arvanitasit, drejt qytetit duke rënë kështu në kontakt me greqishten dhe e dyta nga rrethi politik, kulturor dhe shoqëror grek”¹⁶.(Από ΛΑΡΥΜΝΑ Τρίτη, 10 Απριλίου 2012 "λίγα λόγια για τους Αρβανίτες". Περktheu në shqip at P. Gjezo)

Gjuha arvanitase është dëgjuar shumë herë dhe brenda në parlamentin grek. “Historiani grek Γιάννης Βλαχογιάννης (Janis Vlahojanis) midis të tjerash sjell një shembull nga një mbledhje në Parlamentin e parë grek të 1821-shit. Në diskutim e sipër nga deputetët që ndodheshin në Parlament, një deputet u detyrua të ndërhyjë dhe të flasë në gjuhën arvanitase për të vendosur qetësinë sepse po zhvillohej një bisedë në një situatë shumë të acaruar”. (përktheu në shqip at P. Gjezo).

Në shekullin e 20të, shumë arvanitas morën pjesë në luftën Makedhonase (1903), ku dhe ra në fushën e betejës Vangjel Koropulis nga Mandra e Atikisë.

Pamje nga vrasja e kryetarit të çetës Vangjel Koropulis, bashkluftëtar i Pavlo Melas, në Makedhoninë Perëndimore, duke luftuar kundër turqve.

¹⁶ Από ΛΑΡΥΜΝΑ Τρίτη, 10 Απριλίου 2012 "λίγα λόγια για τους Αρβανίτες". (Περktheu në shqip at P. Gjezo)

Petro Furiqi
1878 – 1936

Folklorist dhe filolog, drejtor i arshivës folklorike të Akademisë së Athinës dhe një nga bashkëpunëtorët kryesorë të hartimit të Fjalorit Historik të Gjuhës Greke. Muzeu i Artit Popullor dhe i Historisë në bashkinë e Salaminës përmban emrin e Petro Furiqit.:

“...Disa të ashtuquajtur aristokratë, që mendojnë se kanë zbritur nga qielli dhe harrojnë origjinën e tyre, mohojnë çdo ngjarje të vërtetë të historisë, përpiqen herë me ironi, herë me ofendime të kryejnë gjoja detyrimin

që kanë ndaj greko-arvanitasve, d. m. th. të arvanitasve të lashtë, të cilët nga Suli deri në Mesolongji dhe nga Janina në Idra e në Speces...kanë derdhur gjakun lumë për lirinë e përbashkët në Greqi.

Janë krenarë mësuesi i shkollës dhe profesori i Universitetit, kur u mësojnë nxënësve të tyre historinë e Skënderbeut, heroizmin e Marko Boçarit, sakrificat e Kunturiotit dhe të Meksit, zgjuarsinë dhe trimërinë e Mjaulit dhe akoma më shumë krenohen për betejën që bëri luftëanija Eli, që drejtohej po ashtu nga një tjetër Kunduriot dhe nevrkoset ai mësues që disa “aristokratë” nuk e vlerësojnë aq sa u takon heroizmin dhe bamirësinë e greko-arvanitasëve. Pse nuk u treguan dhe ata “aristokratë” kaq të fortë sa heronjtë e luftës, gjeneralët dhe admiralët greko- arvanitasit? E vërteta është e hidhur por ajo i ndihmon shumë gjithë ata që e njohin të vërtetën. Historia është ajo që gjithmonë na tregon me saktësi se cila është e vërteta. Lum si ai që di të vlerësojë dhe të përfitojë nga e vërteta. Duke qenë i sigurtë se nuk bëj ndonjë gabim etnik, kur shpreh me gjakftohtësi, me sinqeritet dhe duke qenë i paanshëm, një të vërtetë historike, do të

vazhdoj të bëj të njohur tek lexuesi shpirtin dhe mendjen e greko-arvanititasve, i bindur plotsisht se vë në dukje pjesë nga jeta dhe historia greke të fshehura brenda në shpirtin, në mendjen dhe në doket e bashkpatriotëve të mi arvanitas”¹⁷.

Disa arvanitas u bënë myslimanë.

" Perandoria Otomane, siç veproi në të gjitha vendet e tjera, arriti që edhe në Greqi të sjellë fenë e saj islame. Shumë të krishterë, për të marrë ofiqe, rroga dhe pasuri u bënë myslimanë. Kështu ndodhi dhe në krahinën Margaritiu Thesprotias, një pjesë e të cilës më vonë u quajt "Çamëria" (Τσαμουριά).

Një tjetër arsye që u bënë myslimanë disa të krishterë ishte dhe komunikimi i gabuar i përfaqësuesve të fesë kristiane me besimtarët e tyre. Po japim një shembull. Në librin me dy vëllime të z. Αλεξ. Χ. Μαρμόπουλος "ΗΠΕΙΡΟΣ", vëllimi i parë faqe 18 dhe në vazhdim...lexojmë: “Në një fshat, nga mungesa e vazhdueshme e ushqimeve, banorët ishin dobësuar kaq shumë sa rrezikonin të vdisnin nga uria. Kur filloi të pjellë bagëtia, u gëzuan se do të mund të pinin pak qumësht, të hanin pak djathë dhe të therrnin ndonjë sheleg që të hanin pak mish. Në atë kohë ishte kreshma e pashkës dhe ndalohej kategorikisht që të hanin ato ushqime të domosdoshme për shëndetin e tyre. Shkuan te Dhespoti dhe iu lutën që t' i lejonte të hanin nga ushqimet e ndaluara në atë periudhë, se rrezikonte jeta e njerëzve. Dhespoti jo vetëm që nuk i lejoi të hanin ushqimet e ndaluara për atë periudhë ,por dhe i kërcënoi se kështu do të shkonin në Ferr, ku do të vuanin në shekuj. Ata banorë të krishterë të pakënaqur nga Dhespoti shkuan në një fshat fqinj, ku banonin myslimanë dhe ju lutën Hoxhës t' i ndimonte që të mos vdisnin nga uria. Hoxha së pari kërkoi të ndërronin fenë e tyre, të bëheshin myslimanë pastaj mund të hanin nga të gjitha ato ushqime të ndaluara. U premtoi se ai do të ndërmjetësonte te Zoti, që t' u falte mëkatin. Kështu do të zgjidhnin problemin e shëndetit pa humbur Parajsën. Kësisoi u islamizuan një pjesë e konsiderueshme e asaj krahine".

¹⁷ Përkthen në shqip at P. Gjjezo.

Po ashtu dhe z. Spiros Muslimi i Gjergjit dhe Elenës në librin e tij "ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΠΕΡΙΠΛΑΤΟΙ ΑΝΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑ" (Udhëtime historike në Thesprotia) bën fjalë për islamismen me forcë që bëhet në Thesprotia (faqe 34-27 të librit). Për këtë çështje bën fjalë mësuesi me origjinë nga Seljani në librin e tij "Çamët- shqiptarë të krahinës Paramithja" në faqen 41¹⁸.

Vangjel Liapi në veprën e tij "Σεξουαλική Λαογραφία" "Folklori seksual arvanitasve", midis të tjerave, thekson:

"Arvanitasit e Greqisë ishin kristianë orthodhoksë, me dy gjuhë: shqipen dhe greqishten dhe me ndërgjegjen e kombit grek që e fituan qindra vjet para sundimit turk në Greqi. Herë pas here largoheshin nga vendbanimi i tyre, sidomos kur ndodheshin në vende malore dhe mundoheshin të gjenin kushte më të mira jetese në gjithë Greqinë. Janë ata që luftuan me trimëri në Revolucionin Grek të vitit 1821-shit. Pas formimit të shtetit të lirë grek, arvanitasit prisnin të fitonin dhe ata disa të drejta nga lufta me sakrifica që bën për të ndjekur sundimin turk nga Greqia. Megjithëse pjesa më e madhe e arvanitasëve ishin katundarë, shumë prej tyre arritën të kryejnë detyra të rëndësishme në Qeverinë Greke deri në Kryetarë Qeverie". F. 17

"Historia e këtij populli (arvanitasve) flet qartë për jetën e tyre shumë të vështirë në Greqi. Erdhën në Greqi me shumë merak, me tjetër kombësi dhe me frikën e nënshtimit në punë shumë të rënda nga pronarët që do t' i punësonin. Para së gjithash u lidhën me besë midis tyre. Fakti që ishin kristianë orthodhoksë ndihmoi shumë për vendosjen e tyre në Greqi.

Varfëria dhe analfabetismi i dallonte nga të tjerët dhe u mbyllën në vetvete. Ajo gjendje solli izolim dhe marrëdhënie njerëzore të ftohta me vendësit duke mbetur në shoqëri të izoluar nga të tjerët deri në fund të shekullit 19-të. F.120

Përshkrimi i të kaluarës, edhe pse është treguar me një nostalgji të natyreshme dhe me fantazi të madhe, nuk na frymëzon në asnjë moment që të dëshirojmë të jetojmë edhe një herë ato vite të kaluara. Ajo që mbetet të bëjmë është të përshkruajmë me saktësi të kaluarën, sepse ajo është rruga që ndoqëm për të arritur këtu që jemi sot"¹⁹.

¹⁸ Nga libri i z. Fotios M. Athanasios " Gramatika e gjuhës shqipe" faqe 49,50,51. (Përkthen në shqip at P. Gjezo).

¹⁹ Βαγγέλης Λιάπης "Σεξουαλική Λαογραφία" f.17, 120,141. (Përktheu në shqip at P. Gjezo).

Gjuha arbëreshe

«Κιογ κλιούχα Αρμπερίστε ίστε γκλιούχ τριμερίστε. Ε φλιτ ναυάρχοι Μιαούλη, Μπότσαρη εδέ γκιθ Σούλι..». (Ξενοφώντα Φαφούτη).

« FJALORI ARBËRESH 2015».

Konstantin Çopani

Dr. i Historisë dhe Filozofisë të feve të ndryshme.

Kur isha 14 vjeç, në agimin e parë të jetës sime kisha lexuar Zhyl Vern në disa libra të lidhur, të bukur e të vegjël, te botimeve “Asteros”, që ende i ruaj në bibliotekën time. Edhe është e vërtetë që ato përkthime të jashtëzakonshme të Zhan Pol Menestrel dhe të tjerëve më ndihmuan jashtë mase të mësoj shumë mirë gjuhën greke. Në këtë moshë nisa të kuptoj që në vendin ku unë jetoja dhe rritesha, ishin dy gjuhë, një gjuhë po tërhiqej dhe një gjuhë që po fitonte tokë. Gjyshërit dhe me tepër gjyshet – në

përgjithësi njerëz që me plot kuptimin e fjalës, vinin nga një tjetër botë dhe një tjetër kohë – flisnin pothuajse ekskluzivisht vetëm Arbërisht, një gjuhë që të kulturoarit e zonës, por edhe brezi i prindërve tanë e kishin hedhur poshtë si “e ndyrë dhe e pavlerë!”.

Ne u rritëm duke dëgjuar dhe duke kuptuar atë gjuhë të çuditshme si njohës pasiv, edhe ca herë duke mësuar në mënyrë ataviste ca fjalë apo frazë të saj. Atëherë ne ishim asnjëanës përballë gjuhës por nuk

guxonim të flisnim fjalë a shprehje, që të mos provokonim qeshjen ose ironinë e më të mëdhenjve.

Si shkonin vitet, nisa të shikoj se gjuha dëgjohej gjithnjë e më pak, edhe gjithnjë e më rrallë të shanin akoma në Arbërisht. Brezi i gjyshërve iku shpejt dhe kushdo që ikte merrte me vete edhe një pjesëz të gjuhës. Një ditë në shkollë, kujtova një histori për një stërgjysh timin italian të cilin e kisha dëgjuar mjaft here duke folur vetëm në Arbërisht. Sidoqoftë, atëherë u binda se edhe pse e mbaja mend historinë, nuk mund ta shprehja në gjuhën të cilën e kisha dëgjuar aq shumë herë. Por ‘refrenin’ e historisë ma thoshin, vite më parë djemtë e tjerë në oborrin e shkollës fillore për të më ngacmuar. Në gjimnaz asnjë nga nxënësit e tjerë nuk e kujtonte për të ma thënë në arbërisht, edhe pse të gjithë e mbanin mend historinë.

Duke ardhur ne shtëpi, si melankolik dhe kokëfortë bashkë, mora nje stilolaps dhe një fletor dhe fillova të shkruanja çfarë mbaja mend nga kjo gjuhë, fjale, proverba, këngë, tekste, poezi, histori. Shumë herë pyesja babain tim, i cili e dinte gjuhën por si pasojë e atyre që besonte brezi i tij, refuzonte ta fliste. Edhe ai, dalëngadalë, më thoshte atë që unë i kërkoja po çdo herë nuk harronte të thoshte: “Çë i do këto nani, mosnjeri nëk e flet”. Në fillim mundohesha ti them që nuk më interesonte çfarë bënin të tjerët por me kalimin e kohës ndalova të përgjigjesha duke u trazuar në monologe paralele me të, pasi gjithnjë ai i përgjigjej pyetjeve të mia.

Deri sa një ditë, ai me dëshirën e tij deshi të më mësojë që të numëroj saktë në arbërisht. Pas aritmetikës vijonin histori të tëra dhe më pas këngët. Si përrua i ndaluar nga heshtja, tashmë fjalët, frazat etj etj filluan të derdhen në fletorin tim shkollor. Por si mund të vësh një traditë shekullore të gjallë deri në kohën e Mesluftës në faqet e nje fletori të vetëm? Ashtu, sa herë një fletore mbushej e pasonte tjetra dhe tjetra dhe tjetra dhe bashkë me fletoret mbushej edhe memorja ime me pamje dhe zëra të një bote tjetër - histori shekullore në tokën e Atikës, të dëftuara dhe të kënduara të gjitha në “gluhën e zogut”, siç e quanin paraardhësit tanë gjuhën tonë para se ajo të bënte viktimë e rrafshimit të çdo elementi identiteti në altarin absolut dhe asimilues që rrafshoi pamëshirshëm dhe brutalisht çdo identitet. Edhe këto faqe janë shkruar jo për qëllim studimor por që të

mos humbasë kujtesa e përbashkët e gjuhës sonë.

Me shumë të drejtë mund të pyesë dikush: Sot që te gjithë duan të harrojnë, jo vetëm gjuhën (sepse ajo është e harruar bashkë me shumë emra arbërorë të vendeve dhe katundeve tanë), por edhe sepse ajo dikur flitej në këtë vend. Çfarë është ajo që më beri t'i hyj këtij mundi? Mund të përgjigjem duke thënë se bëra një detyrë të shenjtë ndaj brezave që shkuan por edhe ndaj hijeve të gjyshërve të mi, që nga thellësitë e viteve që kane kaluar, nga brenda zërit të babait tim, më thanë: “gjegje djalëthi im që të thonë edhe mos harro”. Ky libër është përgjigja ime praktike: “nëk e harrova...”

Pelazgja

«Pelazgja» është një fjali (pe+ las (lamps-gr. ndriçim)+gji (γι – γη ose δη - δέα-δα)+a

Në kohën e lashtë, siç e dimë, fjalitë shkruheshin me fjalë të ngjitura njera me tjetrën si një fjalë e vetme. Me gjithë vështirësinë që hasim për të lexuar fjalinë që shpreh kjo fjalë, do të mundohemi t' i afrohem kuptimit të saj. Në fjalinë e mësipërme shohim fjalën (las - lamps-gr. Ndriçim). Në fjalën “las - lamps-gr” diftongu “la” zakonisht na jep:

1. “al” siç duket në fjalën “Al – bania” dhe në shumë fjalë të tjera në gjuhët asiatike dhe evropjane: Latinisht Albis, Albia, qytetin Albano Laziale, mal Alpet, Lago Albano, në Kaukaz (Gjeorgia) emrii një krahine Albania... Të gjitha këto fjalë shprehin ndriçim. 2. «,ηλ,» ήλιος (gr. Dielli), 3. υλλ'Υλλε, Ylli, Yllëz dhe 4. «ελλ» (έλληνας,) grek, ...të cilat shprehin po ashtu ndriçim.

Në fjalinë “Pelazgja” kemi parafjalën “pe”, që në italisht është “per” dhe në shqip “për”. Kemi dhe emrin “λασ” “ndriçim dhe fjalën “gji” «γι – γη» ose δη ose δέα-δα me kuptimin “dhe – u”

Si përfundim mendojmë që fjalia “Pelazgja” do të thotë “Vend i ndritshëm”.

Disa shembuj që na ndihmojnë të kuptojmë më mirë për sa folëm më lartë:

1. "Ylli". Yllëz, Ylle,

2. "Qielli". Këtu kemi një fjali: Qi, ky, ai, aty+e + ll - i (ndriçimi) = Aty është drita. "ci - + lo = cielo (në italisht – qielli).

3. "Dielli": Δί - ας (gr. Zoti) ose Di - o (it. Zot) ose Perën – di - a (1)(per – për - n + di ,(Zot) +e + ll - i = Perëndia Ylli që ndriçon gjithandej.

(1) Në çdo krahinë, ku banojnë Arvanitas, të kalosh do të dëgjosh shpesh dy fjalë: Dias (Perëndia) dhe Zeus si dhe ziarri, ziej, Zoti, të cilat shprehin dy fenomene të natyrëshme të planetit TOKË: Drita dhe Ngrohtsia²⁰.

(Φ. Μ. Αθανασίου Γραμματική Αρβανίτικης Γλώσσας σ. 46 - Grammatika e Gjuhës Arbëreshe f, 46)

4. "Ηλι - ος" (në gr. dielli) "Dielli"

5. "Σελήνη", λή (ndriçimi) = φέγγει ose λαμπιρίζει = φεγκαρι = Hëna (sigurisht është një fjali e përngjitur).

6. "Ελλη - ν", «Ελλάδα».

Bashkëtingëllorja "L", është shprehja e ndriçimit me kuptimin e Dritës në përgjithësi dhe në veçanti Krijuesin e Dritës.

Është tingulli i fjalëve shqipe "Ylli", "Dielli" dhe «Qielli» si dhe të fjalëve greke: «Ἥλιος» "Σελήνη", "Ελλην", «Ελλάδα». Si rrjedhim mund të themi se kanë të drejtë gjithë ata studiues që thonë se gjuha shqipe dhe gjuha greke janë dy bija të pelazgjishtes.

²⁰ Φ. Μ. Αθανασίου Γραμματική Αρβανίτικης Γλώσσας σ. 46 - Grammatika e Gjuhës Arbëreshe f, 46

Disa mendime për emrin«Albania».

Al – ban ia, për bashëtingëlloren«l» bëmë fjalë mësipër, kurse«ban» ose«bun» (fjala më e lashtë e fjalës "ban") na tregon banim - i. Fjalën «bun» e gjejmë toponim "Bun - a" në Pilur të Himarës, ku ekzistojnë ende dhe sot rrënoja shtëpish të vjetra, është dhe emri i fshatit të Himarës "Vun - o" (bun - o) po ashtu në qëndër të Spiles - Himarë kemi një toponim Vun - ja – i - (bun - jai), rrjedh nga fjala "bun" (banim), një toponim "Vun - ena" "Βούνεα" në afërsi të qytetit Larisa në Greqi. (Ky toponim si fjalë nuk spjegohet me fjalorin greqisht) Si përfundim jam i mendimit se fjala "Albania", ka kuptimin "banim i ndritshëm" (vendbanimi që ndriçohet nga drita e madhe që vjen nga lart).

"Albania" «Arbëria», «arbëresh» janë e njëjta fjalë sepse bashkt-inglloret "l" dhe "r" janë që të dyja alveolare sipas vendit të formimit. 1."Në fjalorin e madh indoevropian të Pokorny-it gjejmë fjalën: albho –, albho- (*hele-bho-), me kuptimin (bardhësi), (ndriçim – shënimi im at P. Gj). Fjala albo – na jep fjalën Hittites (1) al-pa-áš (alpas) "re-ja), Latine olor "shpend- rosa, pata), alburnus (greqisht αλβούρνος ose peshk i bardh), Homerike (sipas grekut Isihio-tit) αλφίτουακτή-bregu i bardhë dhe έλφίτα ose miell i bardhë gruri.

Fjala indoevropiane albho- na jep po ashtu emra lumenjsh: në Gjermani Elbe, Francë Albisdhe Albā, në Greqi Άλφειός. Greku Stefan Vizantios shënon lumin Alvas (sot Tiberi), Alva dhe qytet në Itali dhe liqeni Alvanis (në Itali), për krahinën Albania në Kaukaz (Gjeorgjia)... albho- është dhe emri i sëmundjesalbino, albinism, emri i vargmalit Alpet, qytetin Albano Laziale, malin Mons Albanus dhe liqenin - Lago Albano...".

1. Gjuha Hittite është një gjuhë e vjetër e Hittite-ve, populli i peran-

dorisë Hittite (sot Bojazqioj – në Turqinë e sotme), e cila flitej rreth viteve 1600 – 1100 p.K.. Studjuesit e parë të kësaj gjuhe, në veçanti z. Warren Cowgill, vërtetojnë se ajo është një gjuhë indoevropiane nga më të vjetrat dhe e klasifikojnë si gjuhë motër indoevropiane jo bijë indoevropiane²¹.

I Pelasgi, un popolo antichissimo, gli antenati di tutti i popoli indoeuropei, furono un popolo che seppe illuminare e insegnò la cultura all'Europa, di loro si conosce poco, o meglio dire quasi nulla²².

Pelasgët, një popull i lashtë, janë stërgjyshërit e gjithë popujve indoevropianë. Ishte një popull, që dinte si të ndriçonte mendjen e njerëzve në Evropë. Pak gjëra njohim për ata (pelasgët), për të mos thënë aspak²³.

L'alfabeto di questo popolo misterioso si chiama Pelasgico poiché a quella civiltà risale, DIODORO il SICULO ci informa che i poeti preomerici si esprimevano proprio con quell'alfabeto, e dalla stessa fonte, apprendiamo che, almeno 10 secoli aC.

Si usava quella stessa scrittura. Inoltre Diodoro riferisce che furono i Pelasgi a portare per primi l'alfabeto in Italia, nonche' nel resto dell'Europa, praticando opportuni adattamenti e miglitorie.

Anche Plinio il Vecchio conferma le informazioni di Diodoro. "*L'enigma dei Pelasgi e degli Etruschi*"

Alfabeti e këtij populli misterioz, që quhet Alfabeti Pelasgjik, simpas DIODORO SICULO është një dokument që na tregon se poetët e para Homerit në shkrimet e tyre e përdorën atë si të vetmin alfabet. Nga i njëjti burim mësojmë se të paktën 10 shekuj p. K. alfabeti i pelasgëve ishte i vetmipër atë periudhë. Po ashtu, Diodoro thekson

²¹ Περί της καταγωγής των Αλβανών από Πελασγούς και ...
macedonianissues.blogspot.com/2013/01/blog-post.html

2 Ian 2013 - Τρίτη, 25 Δεκεμβρίου 2012 Μιλτιάδη Η. Μπόλαρη Ιστορικές και γλωσσικές σημειώσεις με αφορμή μιιά Μιλτιάδης Ηλία Μπόλαρης, Σικάγο.

²² L'enigma dei 33Pelasgi e degli Etruschi-Nermin Vlora Falaski.

²³ L'enigma dei Pelasgi e degli Etruschi-Nermin Vlora Falaski.Fragmentete saj, të cituara në këtë punim, janë përkthyer nga at P. Gjezo

se pelasgët ishin ata të parët që sollën në Itali dhe në Evropë alfabetin e tyre. Me kalimin e kohës popujt e Evropës atë alfabet e përpunuan më tej duke bërë herë pas here ndryshime në shkrimin dhe tingëllimin e tij.

Gjithashtu dhe Plinio il Vecchio, (Plinio i Vjetri) shkrimtari latin, miraton këtë përfundim të Diodoro SICULO

Virgilio (Eneide, VIII, V. 62-63), scrive:

*“Si dice che i primi abitatori della nostra Italia furono i Pelasgi”²⁴.
“Thuhet se banorët e parë të Italisë ishin Pelasgët”.*

Omero menziona i Pelasgi fra gli alleati dei Troiani, (Illiade, 3II, 840-843)e narra che Achille pregava lo “ZEUS PELASGICO DI DODONA” (Iliade, XVI, 230-235). Omero li menziona anche come “POPOLI di CRETA” , (Odisea, XIX, 177). (L'enigma dei Pelasgi e degli Etruschi-Nermin Vlora Falaski).

Homeri në veprën e tij na thotë se Pelasgët ishin bashkluftëtarë me Trojanët.(Iliada, II, 840-843)

"Hippotheos ishte udhëheqësi i luftëtarëve Pelasgë, që jetonin në fushën pjellore të Larisës. Udhëheqësit e Pelasgëve ishin Hippotheos dhe Puleos, pasardhësit e Arit, që të dy bij të Pelasgut Lithu, bir i Teftamou-t". (përkthen në shqip at P. Gjezo).

Thuhet se Akili lutej te Perëndia e pelasgëve ZEUS i Dodonas (Iliada XVI. 230-235).

"Dhe ai lau duart e tij, mori verë të kuqe dhe pasi qëndroi në mes të oborrit drejtoi sytë e tij në qiell dhe iu lut Zeus-it të Dodonës: “Mbret i Pelasgëve, që banon aty lart dhe mbron Dodona-n e dërmuar {(nga luftërat dhe rrjedhojat e tyre) e, përreth saj, rrojnë Sel-ët që flenë në tokë pa larë këmbët e tyre, profitët e tu,} Ti, që përherë ke dëgjuar lutjen time, dëgjoje dhe tani për këtë popull". (përkthen në shqip at P. Gjezo).

²⁴ L'enigma dei Pelasgi e degli Etruschi-Nermin Vlora Falaski.

Homeri pelasgët i quan "popull i Kretës" Odisea 173-177

Kreta është një vend në mes të detit, një det i errët, i zi, që e lag nga të gjitha anët dhe ngjan shumë i bukur. Aty banojnë një shumicë e madhe njerëzish në nëntëdhjetë qytete. Në çdo qytet flitet një gjuhë e veçantë. Aty banojnë Akejt, Kreta-s trima dhe Pelasgë zotni (të repektueshëm). (përkthen në shqip at P. Gjezo).

Homeri në veprën e tij të cituar më lart na thotë se Pelasgët ishin bashkluftëtarë me Trojanët d.m.th. bëhet fjalë për dy pal, bashkluftëtarë, të cilët flasin gjuhë të ndryshme dhe banojnë e luftojnë bashk. Bashkluftëtarët e Trojanëve (grekë) ishin Pelazgët, siç i thërret Homeri ose Ilirët, pasardhësit e Pelazgëve dhe parardhësit e arbëreshëve (at P. Gjezo). Fakti që bashkluftëtarët e Trojanëve janë Ilirët (Arbëreshët) na sqaron se ata dy popuj (grekë dhe arbëresh) janë bijt e Pelazgve dhe gjuhët e tyre janë dy bija të palazgjishtes, siç e kemi theksuar më sipër. Më poshtë do të vëmë në dukje shumë fjalë, që i kanë gjetur në veprën e Homerit dhe të Aristofanit disa studiues dhe që dogjohen sot e kësaj dite në gjuhën e arbëreshëve të Greqisë dhe në gjuhën e sotme shqipe.

Në komedinë e Aristofanit me titull «Οἱ Ὀρνίθες» "Zogjtë" personazhi me emrin Tribali nuk di greqisht po flet gjuhën e fisit ilir Tribaltët. Në një skenë të asaj komedie Tribali blen nga dyqani i Neptunit dy shelegë që t' i bëjë kurban Perëndisë dhe i paguan me dy flori, duke i thënë në gjuhën e tij: ΣΑΥΝΑΚΑ «Saunaca»²⁵ dhe ΒΑΚΤΑΡΙΚΡΟΥΣΑ «bactaricrousa»²⁶. (1625 - 1630)

Në veprën e Aristofanit gjejmë dhe fjalën "μακκοάω-ώ" (i cekët-budalla), fjalë të cilën e gjejmë dhe te Homeri. Arbëreshët e Greqisë me të njëjtin kuptim përdorin deri sot fjalën "μεέκκ(ι), εμέκκε(α) (i-e mekët). (Fjalori Arbëresh, 2010 K. Çopanis).

²⁵ Mendimi ynë është se «Saunaca», përgjigjja e dialogut, është një frazë me disa fjalë. Këtë frazë, deri tani, me sa dimë, askush nuk e shpjegoi. Në fakt do të mundohemi të tregojmë më poshtë se kuptimi i kësaj fraze shpjegohet me gjuhën e sotme shqipe: sa (në shqip aq sa), un-a (në shqip: unë) dhe ca (në shqip: kam). Të paguaj meaq sakam (unë).

²⁶ Po ashtu dhe fjalia «bactaricrousa»: bambactkëtë-ari (flori) c-ro (kam) u(unë) sa(aq sa) d.m.th.: Të paguaj me këto flori që kam. (mbai këto flori aq sa kam).

Gjuha e shkruar ilire zhduket, por ama rron në shumë mbishkrime arkeologjike, pavarësisht se nuk shkruhet me alfabetin e saj të vjetër, që përmendëm më sipër, sipas Diodor Siculo-s.

Këtu më poshtë do të përpiqemi të shpjegojmë se ilirishtja rron e, që me ndihmën e saj nxjerrim kuptimin e saktë të mjaft mbishkrimeve të lashta, që janë zbuluar nga arkeologët në pllakat e varreve si dhe në mjaft objekte të ndryshme.

Në një side www.thelosttruth.altervista.org gjetëm një artikull për pelasgët "*L'enigma dei Pelasgi e degli Etrusch*" Së pari duam të shprehim nderimet tona për studimin shkencor që ka bërë zonja Nermin Vlora Falaski²⁷ në këtë artikull dhe për materialin e saj gjuhësor. Është një material i vlefshëm për të pasuruar dijet dhe na ndihmon që të shprehim edhe mendimet tona për pelasgët.

Nermin Vlora Falaski, nel suo libro "*Patrimonio linguistico e genetico*" (scritto anche in lingua italiana), ha decifrato iscrizioni Etrusche e Pelasgiche con la lingua odierna Albanese. Questo proverebbe che gli Albanesi (Discendenti degli Illiri) siano gli odierni discendenti dei Pelasgi, una delle più antiche stirpi che popolò l'Europa. Qui di seguito proporremo alcune traduzioni di Falaski:

Nermin Vlora Falaski, në librin e saj "Thesari gjuhësor dhe gjenetika", shkruar në italisht, ka deshifruar mbishkrime Etruske²⁸

²⁷ Nermin Vlora – Falaschi lindi më 18 Prill të vitit 1921 në Tiranë. Në moshë mjaft të re (17 vjeçe), njohu oficerin italian Enzo Falaschi me të cilin u martua dhe u largua me bashkëshortin e vet për në Itali. Në Itali studjoi shkencat juridike dhe u pajis me dituri të gjëra. Fliste disa gjuhë dhe kjo qe një pasuri e vlefshme që e ndihmoi sidomos në gjurmimet e saj njëzet vjeçare mbi çështjen Etruske, ku bëri deshifime-përkthime të mbishkrimeve që dilnin në dukje gjatë zbulimeve arkeologjike nëpërmjet idiomave të gjuhës shqipe.

²⁸ Etruskët ose Tirrinët ose Rasinët ishin një popull i lashtë që banonte në krahinën e Etrurias, siç e quajnë romakët ose në Tirrinia sipas grekëve, në zonën qendrore të Italisë së sotme. Tirrinasit zhvilluan një kulturë të rrallë për kohën në lëmin e arkeologjisë klasike që në shekullin e 8 të p. K. Arti i tyre, si një shfaqje e një kulture të veçantë, tërhoqi

dhe Pelasge që shpjegohen, siç do ta analizojmë më poshtë, me gjuhën e sotme shqipe. Ky është një fakt që tregon, se Shqiptarët janë pasardhësit e Ilirëve, të cilët janë pasardhës të Pelasgëve dhe se Pelasgët kanë kulturën më të lashtë në Evropë.

Dunque, in Italia esiste la località dei TOSCHI (la Toscana), così come i Toschi abitano nella "Toskeria", nell'Albania meridionale.

Në Itali gjëndet një krahinë që quhet TOSCHI (la Toscana) po ashtu dhe në Shqipërinë e mesme kemi krahinën "Toskëria" dhe banorët e saj "toskët".

Nota: Molti autori sostengono che la parola Tosk, oppure Tok, sia il sinonimo di DHE, tanto che oggi in albanese si usa indifferentemente la parola DHE che quella TOK per dire "terra".

Shënim: Shumë studjues janë të mendimit se fjala "Tosk" ose "tokë" është sinonimi i fjalës shqipe "dhe", me kuptimin e fjalës shqipe "tokë-a".

Këtu mund të plotësojmë me fjalë të tjera: fjala "patridha" (në greqisht atdheu) vjen nga "patri" ose "p-at-er" "at"+"dhe-u", "dhe-a", "dha ose "toka"= patridha (dheu, vendi i atit ose i babait) Si rrjedhim greqishtja ka huazuar nga ilirët fjalën "patridha". Po ashtu italishtja ka fjalën "padre" "atdhe". Gjuha shqipe ka dhe një fjalë tjetër për të shprehur vendlindjen, ka fjalën "Mëmëdhe" "dheu i mëmës". Fjala "mëmëdhe" është më e lashtë se fjala "atdhe". Në matriarkat, siç e dimë, njihesh vetëm e ëma dhe jo i ati. Për këtë arsye themi se fjala "mëmëdhe" është me e lashtë. Po të jetë ashtu, atëherë themi se shqipja ka një fjalë të rrallë "mëmëdhe" që i përket matriarkatit dhe

vëmendjen e studiuesve dhe hulumtuesve para se të bëhej arkeologjia shkencë. Kujdesi i Etruskëve për ceremonitë e varrimit dhe respekti për të vdekurit duket në shumicën e mbishkrimeve, që ndodhen mbi varret e njerëzve të tyre të dashur, të cilat deri sot janë në gjendje të mirë. Hapësira e madhe e varrezave, arkitektonia e varreve dhe mbishkrimet e shumta, përmbajtja e të cilave është e qartë dhe kuptimplote janë një trashëgim i vlefshëm kulturor që na kanë lënë etruskët. Janë monumentet që i bëjnë të njohur etruskët në gjithë botën.

që dëgjohet deri sot. Një dukuri e tillë është e rrallë. E shohim, me sa di unë, në anglisht “motherland”, në gjermanisht Mutterland, latinisht ex matre, letuanisht dzymtene, norvegjisht mother, Portugalisht terra mae, suedisht moder (të gjitha këto të prejardhura na fjala shqipe “mëmëdhe”), fjalë që rrjedhin nga arbërishtja “mëma” kurse në gjuhë të tjera sllave dhe latine nuk duket. (at P. Gj.)

In Toscana si trova un’antichissima città, verosimilmente fondata dai Pelasgi, che si chiama Cortona, (Nota, in Albanese: COR(korrje δικόμουσημύμα) =raccolti, TONA=nostri, cioè “i nostri raccolti”). Dalla vasta e fertile pianura della Val di Chiana si accede a una rapida collina, in cima alla quale si trova un bellissimo castello, trasformato in museo archeologico. In mezzo ad un grosso patrimonio epigrafico, vi è anche una iscrizione particolarmente bella e interessante, su un sarcofago con addobbi floreali.

Su questo sarcofago appare la seguente scritta:

Në Toskanatë Italisë gjendet një qytet antikme emrin CORTONA, që mendohet se u themelua n ga Pelasgët.

Shënim: Në gjuhën shqipe fjala "COR" "korr" do të thotë "korrje"(shënim ynë), kurse fjala"TONA" në shqip "tonat" (korrjet tona).

Në pllajën e gjerë pjellore të Val di Chiana, lartësohet një kodër në majën e së cilës, gjendet një kështjellë e bukur, e cila është transformuar, me kalimin e kohës, në një muzeum arkeologjik. Në atë muzeum, midis të tjerash, ka dhe një sarkofag. Në mes të sarkofagut shohim një mbishkrim me shkronja të trasha. Është mbishkrimi që vijon më poshtë. Do të bëjmë një përpjekje të lexojmë kuptimin e tij paralelisht me përkthimin e zonjës Nermin Vlora Falaski:

Nermin Vlora Falaski tradusse questa scritta pelasgica semplicemente con la lingua Albanese:

Nermin Vlora Falaski mbishkrimin e mësipërm e përkthen vetëm mendihmën e gjuhës shqipe.

“La nave è per noi fierezza, coraggio e libertà”

ΓΑΙ Ε ΚΑΙΕ Ι Ε
 ΑΝΚ ΛΕΝΕΙΤΗ
 ΧΡΙ Ε ΤΕ ΧΑΙΡΕ

ILLIRICO	ALBANESE	ITALIANO
ΓΑΙ :GAI	Gajret	Sopporta
Ε :E	e	e
ΚΑΙΕ :KAIE	kjaje (qaje)	piangilo
Ι Ε :IE	je	sei
ΑΝΚ :ANK	ankth	angosciato
ΛΕΝΕΙ :LENE	lene	Lascialo, affidalo
ΙΤΗ :ITH		ith alla terra calda
ΧΡΙ :HRI	hiri	alla Grazia Celeste
Ε :E		e e
ΤΕ :TE		te al
ΧΑΙΡΕ :HAIRE	Hajri	Supremo Bene

(N.Falaski)

Anija është për ne krenari, guxim dhe liri.

(përktheu në shqip at P. Gjezo)

Ania(anija)

a (a-ja hundore) është

naje (për ne)

irë (guxim)

Liri (liria).

Kur kemi anije e ndjejmë veten tonë të lirë dhe asgjë nuk na tremb.(at P. Gjezo).

Pellagët quhen dhe "Popull detar", karakteristikë e tyre ishte aftësia në lundrim.

Questa è un'iscrizione illirica postumata, datata tra il III-II secolo a.C, che attualmente si trova nel museo archeologico di Durazzo, in Albania:

Më poshtë po sjellim një mbishkrim ilir, shkruar midis shekujve III-II p.K. Mbishkrim që gjendet sot në muzeun arkeologjik të Dur-rësit, në Shqipëri.

Le të bëjmë një përpjekje që mbishkrimin ilir, të mëposhtëm, ta shpjegojmë me gjuhën e sotme shqipe, krahasuar me përkthimin e zonjës Nermin Vlora Falaski.

“Sopporta il tuo dolore e piangi se ti aiuta, però affidalo alla terra calda, alla Grazia Celeste e al Supremo Bene”(N.Falaski).

!D1J3P13IANIA:AINAO

PELASGO-ETRUSCO	ALBANESE	ITALIANO
AINAO = OANIA	Ania	La nave
A = A	â	è
3IAN = NAIE	naje	per noi
I = IRE	irë	coraggio, fierezza
L = LIRI	Liri	(c) libertà.

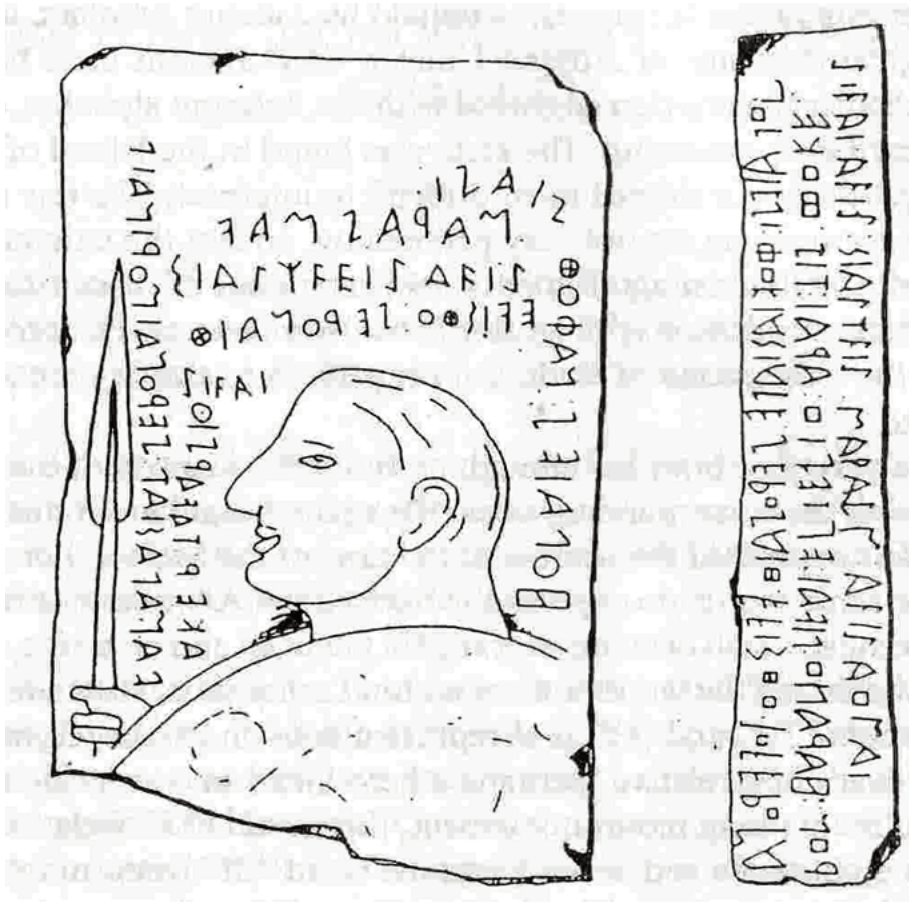
Përmbae vehten në dhëmbjet e jetës dhe qaj në se do ndihmë, megjithatë mos humb besimin në tokën e nxehtë, në Hirin Qiellor dhe në Bekimin Suprem. (përkthen në shqip at P. Gjezo)

gajret (Durim),
e (ë-ënk) mos, nuk
kjajeqaj.
je je
ankth shqetësim
lene (lere)
hiri (hirësi)
HajriPerëndia (fuqia hyjnore).

Durim, mos qaj. Shqetësimin (Hidhërimin) lere në hirësinë (mëshirën) e Perëndisë.(at P.Gjezo.)

Andando alla ricerca di nuove iscrizioni, dall'Egeo all'Atlantico e casualmente in Egitto ed oltre, non solo nel tentativo di scoprire il loro contenuto, ma anche per verificare la monogenesi delle lingue

che viene sostenuto da eminenti studiosi, nel Museo Archeologico di Atene è stata incontrata una stele molto antica che contiene un'iscrizione bustrofedica redatta con l'alfabeto dei Pelasgi ed è di contenuto funerario. Questa stele è stata scoperta nell'isola di Lemno e, in generale, viene considerata molto difficile e poco convincente ogni tentativo di comprendere il contenuto di quella scrittura. Ed è per questo che fino ad oggi pochi si sono seriamente impegnati a sciogliere quell'enigma. Cominciamo mostrando questa Stele di Lemno, attribuita al VI secolo a.C. (ma da alcuni qualificati studiosi ritenuta anche più antica):

Però, osservando con attenzione l'iscrizione, fin dalle primissime parole, si nota che è stata incisa nella lingua pelasgo-illirica, come nel resto dei territori euro-mediterranei, ed è perciò evidente che si comprende solo attraverso l'albanese, ecco qui di seguito la traduzione.

Në kërkim të gjetjes së mbishkrimeve të tilla në vendet që ndodhen në brigjet e detit Egje dhe detit Adriatik, rastsisht në Egjypt, ndërsa kërkoni gjurmë të vazhdimësisë së prejadhjes pelasgjike, u informuam nga studiues të specializuar aty në Egjypt, se në muzeumin arkeologjik të Athinës ndodhet një pllakë, në të cilën gjendet një mbishkrim shumë i lashtë. Ajo pllakë që ka atë mbishkrim, siç na thanë, u zbulua në ishullin Limno të Greqisë. Nga sa thuhet, konsiderohet shumë e vështirë çdo përpjekje për të nxjerrë kuptimin e saktë që fshihet në mbishkrimin e sipërpermendur. Rjedhojë e kësaj vështirësie deri sot thuajse asnjë, me përjashtim të Nermin Vlora Falaski, nuk mori nismën të zbulojnë enigmën që fshihet në mbishkrimin e lartpërmendur.

Po të shikojmë me vëmendje shkrimin që diskutojmë dhe çdo fjalë të tij do të kuptojmë se vetëm me gjuhën shqipe mund të nxjerrim kuptimin e plotë të mbishkrimit, për të cilin bëhet fjalë. Ky është mendimi ynë, të cilin do ta shtjellojmë më poshtë.

Përshtatja e mbishkrimit në italisht nga zonja Falaski:
 “Questa iscrizione interamente boustrofedica, dove si possono leggere continuamente le lettere “TH” e “H”, per rappresentare sospiri e singhiozzi, come noi faremmo oggi “AH” e “OH”, contiene un tormentato lamento funebre, ovviamente per la morte di un congiunto che era stato anche un grande eroe, come dimostra il ripetuto orgoglio di tutta la parentela. Riscriviamo ora la Stele in una forma

PELASGICO	ALBANESE	ITALIANO
ΙΖ = ZI	Zi	Lutto
Α = A	a	è
ΙΖ = ZI	zi,	lutto,
ΖΗΓΑΙ = MARAZ	maraz,	angoscia,
ΜΑΦ = MAF	maf	velo nero.

12	= ZI	ZI	Lutto
Λ	= A	A	Š
12	= ZI	ZI	lutto
2Λ4AM	= MARAZ	MARAZ	angoscia
3AM	= MAF	MAF	velo nero.
ξ1AΓ†	= ZI APK	ZI APE	Lutto hai dato
FEIS A FIS	= FEIS A FIS	FISVE A FIS	ai parenti o parente
003 33	= E FIS TH H	E FIS AH! OH!	e parente ah! oh!
01A40432	= ZER O NAI TH	ZUR O NA TH	afferrato ci ha. oh!
51FAI	= SI FAI	SI FAJ?	per quale colpa?
93KA	= AKER	ACAR	Gelido
7AI	= TAF	TAFT	trono
1A	= AR	AR	oro
012	= ZI TH	ZI AH!	lutto, ah!
A4A3	= FAMA	FAMA	Fama
A7	= PA	PA	vide
7A13	= SI AP	SI AP (çdo hap?)	ad ogni passo.
0932	= ZER O	ZURI,O	Afferrato, o
1A4	= NAI	NA	noi
190M	= MORI	MORI	preso
71A4	= NA IP	NA IP	ci assale
31A10E	= HOPAIE	HOPI	all'improvviso
00A412	= ZI MATH H TH	ZI I MADH AH!	OH!!lutto grande ah! oh!
51FAI	= SI FAI	SI FAJ?	per quale colpa?
A FIS	= A FIS	A FIS	O parente.
51AΓ†	= SI APKH	SI e HAPE	potuto causare
FIS	= FIS	FIS	parente
MAA02M	= MARAKHUN	MARAKUN	l'afflizione?
0EISAO	= A FIS A O	A FIS A O	O parente. a. o.
MAI 409	= NAI RON	NA E RON	ci fai vivere
0H09A0E	= FARAN O	FARÈN O	la stirpe, o.
1A712	= SI FAI	SI FAJ	per quale colpa
123143	= EPI E ZI	EPE E ZI?	hai dato anche lutto?
109A0	= O AR AI	O I ART, AI!	O, d'oro egli era!
†IT	= TIKH	THIK	Coltello
3A04	= HOKE	HOQE	soffristi.
TOL	= LOT	LOT	Lacrime
121A10	= AI FISI	AI FISI	quel parente
1A0M	= HOKI	HOQI	soffra.
2A	= AS	AS	neanche
37A1	= I APE	E API	apri (alzó)
0932	= ZER O	ZER O	la voce, e.
01A2	= SAI H	SHAI OH!	insulti, ah!
00(113)	= E FEIS TH O	E FISVE AH! OH!	E ai parenti. ah! oh!
HT	= T H	TI. OH!	Tu, oh!
0933	= FER O	THERR OH!	spine, oh!
A4	= NA	NA	a noi!

più sciolta adattandola ai tempi nostri:

LUTTO, siamo in pieno lutto,
 angoscia, disgrazia dappertutto,
 donne coperte dal velo nero.
 Lutto hai dato ai parenti, o parente!
 Egli è della nostra stirpe, Ah!, Oh!
 Ci è stato strappato via, che disgrazia.
 Ma per quale colpa, questa sciagura?
 Gelido è il suo trono d'oro, Ah!
 Della sua fama fieri eravamo, Oh!
 Lutto, lutto nel mondo intero,
 strappandolo via, siamo stati decapitati!
 All'improvviso ci colpì questo lutto, Ah!
 Ahimè, per quale mai colpa? Oh!
 Parente nostro egli fù,
 ma perché con questo lutto ci colpì?
 Nel lutto, nella disperazione, Ah!
 Ci soffocano le lacrime, Oh!
 Egli che ha fatto vivere la nostra stirpe,
 per quale colpa, ora, la estingue?
 Ah! Oh!
 Oh! D'oro era Lui,
 ferito da coltello, che disgrazia,
 soffrì tanto, in silenzio,
 senza mai proferire insulti!
 Ah! Oh!
 Tu, parente, ci hai decapitati, Oh!
 Tu, la vita a noi piena di spine hai reso, Ah, Oh!"

Ky mbishkrim mjaft i ndërlikuar, ku lexojmë shpesh gërmat "TH" dhe "H" , të cilat shprehim psherëtima dhe rënkime, që ne sot i shprehim me gërmat "AH" dhe "OH", është një vajtim funeral i dhimbshëm, siç ndodh në raste kur ka vdekur një hero i njohur nga ata dhe për të cilin ndihen krenarë për heroizmin e tij. Rishkruajmë më poshtë pllakën e mbishkrimit në një formë të thjeshtë, popullore që të kuptohet sa më mirë nga lexuesi i zakonshëm i ditëve tona.

Zi, jemi në Zi vazhdimisht,
 kudo me ankth dhe pakënaqësi,
 që na mbulon me veshjen e zezë të vdekjes.
 Zi, për vdekjen e prindërve, Ah! prindërit tanë!
 Ajo është origjina jonë, Ah! Oh!
 Kështu është jeta jonë, ç' fatkeqësi.
 Pse u goditëm kaq ashpër, ç' të keqe kemi bërë?
 Acar është fronti i artë i mbretit, Ah!
 Dhe ne ishim krenar për famën tuaj, Oh!
 Zi, në Zi ishim që të gjithë vazhdimisht,
 një jetë e padurueshme, të dënuar me vdekje!
 Sa keq, çfarë mëkate kam bërë për gjithë këto? Ah! Oh!
 Oh! Epoka e artë e Tij,
 Na therrin si kafshët, ç' fatkeqësi,
 vuajmë kaq shumë, pa kundërshtuar,
 pa asnjë fyerje ndaj tyre! Ah, Oh!
 Ju, prindër, ju pren kokën, Oh!
 Ju, kaluam një jetë me shumë dhëmbje, Ah, Oh!"

Përkthejmë më poshtë me gjuhën shqipe. (at. P.Gjezo)

Për t' analizuar më saktë mbishkrimin, po e ndajmë në gjashtë fjali.

1. «ZI» «zi» .

«A» a-ja hundore = është

«ZI» fatkeqësi.

«maraz» mërzitja.

«Maf»veshja e zezë

«FISVE A FIS». Zi që jetohet nga gjithë farë e fisi.

«ZI APE jap»Zi që jep (hidhërim).

«E FIS AH!»! pjesëtarët e fisit. Ah!

«SI FAJ. Ç' faj kemi bërë.

«ZUR O NA TH» ZUR - që na gjejnëzur, zënë, O - Oh!. NA - na, TH - Thonë.-Jemi në zi vazhdimisht. Gjithmonë në zi. Gratë tona u mërzitën. Veshja e zezë nga koka te këmba i shoqëron gjatë gjithë jetës. U mërzitën. Zi që jetohet nga gjithë farë e fisi. Zija na shoqëron brez pas brezi. Ç' mëkate kemi bërë që të vuajnë në zi gjithë pjesë-

tarët e fisit? Ç' faj kemi bërë që na gjejnë këto fatkeqsi? – thonë.

2. «ZIAH!» «Ah, prapë zi». Në çdo hap të jetës sonë shohim vazhdimisht vdekje të tmershme e të papritura.

«FAMA» «famshëm» (Trupa njerëzish të njohur, të famshëm)

«AR» «ari, flori». Trupa të vdekura, të verdha si flori, si ar,

«ACAR» «akull» të ngrira si akull

«TAFT» «i kalbur» me erë (të keqe).

«ZI I MADH AH» Ah, këto goditje vdekjeprurëse

«PA» «kam parë» shohim kudo

«SI AP» çdo hap «hap-i» .

«SI FAJ» «faj» Ç' faj kemi ne për këto (hidhërimi dhe pikëllime) që

«NA» «ne» na

«ZURI», «zënë» gjejnë (na kapin).

«MORI» «lloj-lloj» (lloj- lloj armiq të shumtë)

«NA IP») «na jepet» na jepet

«HOPI» «hope» kohë pas kohe (me hope).

Në çdo hap të jetës sonë shohim vazhdimisht vdekje të tmershme e të papritura. Trupa (njerëzish të njohur për famën e tyre) të vdekura, të verdha si flori, si ar, të ngrira si akull dhe me erë (të keqe) i shohim kudo (në çdo hap). Ç' faj kemi ne për këto goditje (hidhërimi dhe pikëllime) që na gjejnë (na kapin) nga një mori (lloj- lloj) armiqësh kohë pas kohe?

3. «MARAKUN Ah» «merak»,

«A FIS» «te fisi», në shpatullat e familjes.

«SI e HAPE» «ashtu përhapet» në gjithë

«FIS» « farefisn ».

Ah! Këto vuajtjet e luftës rëndojnë në shpatullat e familjes dhe përhapen në gjithë farë e fisin dhe në gjithë atdheun.

4. «SI FAJ» ç' faj bën

«A FIS A» «fisi ynë» prindërit

«NA E RON» NA - ne, E - urtësi, RO - «rrojmë» që rrojnë, të urtë e të sjellshëm në shoqëri.

«FARËN O» "fara, origjina» (origjina e tyre, rrjedhin nga familje të fisme dhe të sjellshme),

«EPE EZI» «jepet zi» (t' u jepet një pikëllim kaq i madh?

Ç' faj kanë bërë prindërit tanë, të cilët rrjedhin nga familje fisnike

dhe rrojnë në paqe e me dashuri midis tyre, t' u jepet një pikëllim kaq i madh me humbjen e njerëzve të tyre të afërt herë pas here.

5. «THIK» «thika» Thika(shpata)

«O I ART, AI» « e artë» e artë (e ndritshme)

«HOQE» «hoqi» (hoqi, pësoi) goditi pa mëshirë

«LOT» «lot» (shkaktoi dhëmbje, lot)

«AI FISI» «fisi», në zemrën e prindërve.

«HOQI» «hoqi» (hoqi, pësoi, duruan e bën zemrën gur)

«AS» «pa»

«E API» «e hapi» hapur gojën

«ZER O» «zëri» (pa ngritur) zërin

«SHAJ OH» «shaj» të fyejnë të shajnë, të mallkojnë.

Ajo thika (shpata) e ndritshme (e artë) goditi (pësoi) pa mëshirë zemrën e prindërve tanë, të cilët e bën zemrën gur pa hapur gojën (pa ngritur zërin) të fyejnë (të fyejnë, të ofendojnë, të shajnë, të mallkojnë).

6. «TI OH» (Oh!)! Ah, kjo jetë!

«NA» «na» ç' na

«THERR OH» «therr» therre në zemër (më therr në zemër, më there, më vrave) ç' na bëre, na there

«E FISVE AH OH» «fis» gjithë familjen dhe farë e fisin.

Ah, ç' jetë me vuajtje! Na there në zemër (na shkule zemrën, na vrave).

Ç' na bëre, na there (na vrave) gjithë familjen dhe farë e fisin në beteja të vazhdueshme.

PËRMBLEDHJA E KUPTIMIT TË EPIGRAFISË SË MËSIPËRME

1. Zi është një jetë me vdekje (pikëllime të mëdha, hidhërim të thella...). Gjithmonë në Zi. Gratë tona u mërzitën. Veshja e zezë nga koka te këmba i shoqëron gjatë gjithë jetës. U mërzitën (pikëlluan). Zi për babanë, Zi për vëllanë, Zi për pjesëtarë të tjerë të fisit. Ç' faj kemi bërë që na gjejnë këto fatkeqësi? – thonë.

2. Në çdo hap të jetës sonë shohim vazhdimisht vdekje të tmerrshme e të papritura. Trupa (njerëzish të njohur) të vdekura, të verdha si flori, si ar, të ngrira si akull dhe me erë (të keqe) i shohim kudo (në çdo hap).

Ç' faj kemi ne për këto (hidhërim dhe pikëllime) që na gjejnë (na kapin) nga një mori (lloj-lloj) armiq të shumtë kohë pas kohe?

3. Ah! Këto vuajtjet e luftës rëndojnë në shpatullat e familjes dhe përhapen në gjithë farë e fisin dhe në gjithë atdheun.

4. Ç' faj kanë bërë prindërit tanë, të cilët rrjedhin nga familje të fisme dhe të 3sjellshme dhe rrojnë në paqe e me dashuri midis tyre t' u jepet një pikëllim kaq i madh me humbjen e njerëzve të tyre të afërt herë pas here.

5. Ajo thika (shpata) e ndritshme (e artë) goditi (pësoi) pa mëshirë zemrën e prindërve tanë, të cilët e bënë zemrën gur pa hapur gojën (pa ngritur zërin) të fyejnë 3(të fyejnë, të ofendojnë të shajnë, të mallkojnë) as njerëzit, as Perëndinë.

6. Ah, ç' jetë me vuajtje! Na there në zemër (na shkule zemrën, na vrave).

Ç' na bëre, na there (na vrave) gjithë familjen dhe farë e fisin në beteja të vazhdueshme.

La parola "ZI" o "SI" (lutto) la troviamo, fra altre, anche in questa breve iscrizione, ma di notevole contenuto, in una stele al museo archeologico di FELTRE (Italia). Fjala ZI ose SI (vdekje, hidhërim, fatkeqësi) gjendet, në mbishkrimin e shkurtër, që vijon, shkruar, në një pllakë të muzeut arkeologjik në FELTRE (Itali), si kryefjalë në fjalinë ku ndodhet.

SIGNALE

ETRUSCO	ALBANESE	ITALIANO
SI = SI P = P MALE = Nale	Zi pa nalje	Lutto senza sosta.

ZI (Vdekje) 3

pa

nalje (ndalje, ndalim).

Vuajmë në një jetë me hidhërime që s' kanë fund (pa mbarim).

“Soffriamo di un lutto senza fine”

Cominciamo inizialmente con le iscrizioni che si trovano oggi in Albania:

Su questo stupendo tempietto della città-stato di Apollonia, si trova una bella iscrizione del III secolo a.C che narra di stelle (YJ) e di un bambino (FIMI). Leggiamolo:

Dhe tani të fillojmë analizën e mbishkrimeve që ndodhen sot në Shqipëri.

Më poshtë shohim një tempull të mrekullueshëm që gjendet në qytet-shtetin Apollonia. Në fund të tempullit shohim një mbishkrim të bukur që i përket shekullit të 3 të para Krishtit. Në atë mbishkrim lexojmë fjalët:

(FIMI) (fëmijë) dhe HYJNERON (YJ-et, hyjinë, Perëndia).

Fëmija i lutet Perëndisë.

FIMIA XIYNEPONXAIPE

PELASGO-ILLIRICO ALBANESE ITALIANO INGLESE

FIMIA	= FIMIA	FEMIA	Il bambino	The child
XIYNEPON	= HIYNERON	HYJNERON	è divinizzato	is deified.
XAIPE	= HAIRE	HAJER	Sia per il Bene!	Be it for the Good

«FEMIA» «fëmija»

HYJNERON (lutet perëndisë“YJ-eve)

HAJER (hair) për të mirën tonë.

Fëmija para tempullit lutet Perëndisë për të mirën tonë.

“Il bimbo che è stato affidato a questo Tempio, ora è Deificato”

<<Sia per il bene>>

Dopo aver letto questa iscrizione dell’Illirica, che, senza dubbio, corrisponde alla parlata odierna albanese, concentrata l’essenza del proprio significato, ora leggiamone un’altra ugualmente bella, di Durazzo, che come la precedente narra di Deificazione (YJNERIM, al sostantivo) e che appartiene al II-I secolo a.C:

Duke lexuar këtë mbishkrim të ilirishtes bindemi se ky mbishkrim përmban esencën e kuptimit të mirfilltë dhe spjegohet me gjuhën e sotme shqipe, siç dëgjohej deri sot në Durrës.

HYJNERON (Hyjnëzot YJNERIM, siç e analizuar dhe më sipër, është emër që dëgjohej në shekujt 2 të -1rë para Krishtit) është kallzuesi i shkrimit të poshtë shënuar.

ΕΥΝΟΙΑ ΒΕΝΕ ΤΟΥ

ΧΑΙΡΕ

PELASGO-ILLIRICO	ALBANESE	ITALIANO	ING
ε = E	E	E	And
ΕΥΝΟΙΑ = YNOIA	yjnoia	deificala	deify her
ΒΕΝΕ = BENE	bënc	falla	make her
ΤΟΥ = TOY	tuajn	Tua	Thine
ΧΑΙΡΕ = HAIRE	HAJËR	Sia per il bene	Be it for the

«E» “dhe”,

«YNOIA» lutje yjeve (ilirisht

«yjnoia» (shqip) (yj,yll –ιλλυ- ριοι (hyjnëzimi i Diellit- Perëndia e Diellit) i lutet Diellit (Yllit, yje. Yll)

«BENE» ilirisht «bënë».,

”TOY (ty)

«HAIRE» (hair) mirë,

“Deifica (la sua anima, Signore), fa che appartenga alla Tua dimensione” <<sia per il bene>>përkthimi i zonjës “Falaski:(Përlëvdoj(sh-pirtin Tënd, o Zot)para se t’i kushtohem madhërisë Suaj” “për të mirën”(përktheu në shqip at P. Gj)

Përkthimi ynë i këtij shkrimi:

Dhe i luten (hyjnëzot) Perëndisë për të mirën tuaj.

Erodoni ci ha spiegato che, prima dell’arrivo dei Greci, quel territorio si chiamava PELASGIA. Ci ha anche raccontato che i Greci impararono dai Pelasgi l’arte della lavorazione dei metalli, la

costruzione delle mura, la scrittura che raffinarono e che fino alla scoperta del latino, fu l'unica scrittura divulgativa. Ancora oggi, nei vari musei dell'albania vi sono epigrafi redatte con l'alfabeto greco, il cui contenuto si comprende tuttavia non con la lingua greca, ma con quella albanese, ad eccezione dei neologismi frattanto formatisti. Ad ogni modo, più avanti leggeremo interessantissime scritture.

Erodono në fjalorin e tij të italishtes ka shpjeguar se, para se të shfaqen grekët, ai territor quhej PELASGIA. Po ashtu na thotë se grekët mësuuan nga Pelasgët të përpunojnë metalet, zanatin e mura-torit, shkrimin e vjetër, i cili u përdor si shkrim vulgar deri sa u zbulua gjuha latine. Deri sot në muzeume të ndryshme të Shqipërisë gjënden mbishkrime me alfabetin grek, kuptimi i të cilave shpjegohet me gjuhën shqipe, me përjashtim të huazimeve nga gjuha greke. Sidoqoftë, mepelasgjishten, vëmë re shkrime interesante.

Ora stavamo trattando le iscrizioni che contengono le parole yj (stelle) come già visto, nonché quelle con ARNO (Creatore) e REZE (raggi). Dato che parliamo della monogenesi delle lingue, ritorniamo a questa riva dell'Adriatico e leggiamo nel museo archeologico di Siena questa iscrizione che si trova su uno stupendo sarcofago, dove peraltro si trovano insieme tutte e tre le parole che intendiamo trattare (YJ, REZE e ARNO).

Dai bassorilievi che compongono il sarcofago, con i personaggi in stato di meditazione e con la Dea VEND (Patria) al centro, si può facilmente dedurre che la scrittura ha contenuto cosmogonico:

Për të vazhduar studimin tonë për gjuhën e pelasgëve, do të shkojmë në brigjet e Adriatikut, në Itali, në qytetin Siena dhe në muzeun arkeologjik të saj që të shohim mbishkrimin e mëposhtëm, i cili gjendet në një sarkofag tërheqës.

Në atë mbishkrim vëmë re se tre nga tetë fjalët e tij janë ato që na qartësojnë kuptimin: "ARNO", "yj" dhe "REZE".

Analizojmë, brenda mundësive, mbishkrimin e mëposhtëm: Në pamjen e parë na bie në sy fakti se fjala "yj", ndryshon nga fjalët "ARNO" dhe "REZE". (mendimi ynë: i vetmi ndryshim që shohim është se njera shkruhet me shkronja të vogla të shtypit, ndërsa dy të tjerat me shkronja të mëdha që të kuptojë lexuesi se ato janë njera "ARNO" kallzuesi (kryefjala nënkuptohet) dhe tjetra "REZE" kund-

rina me të cilat shprehet kuptimi i plotë i mbishkrimit të mëposhtëm at P. Gjezo).

Basorelievi që vërejmë në sarkofag me gjithë ata veta që qëndrojnë para Perëndisë, “la Dea Vend (patria)”, figura e së cilës ndodhet në mes tyre dhe i luten me shumë respekt që t’i mëshirojë e t’i mbrojë nga të ligat, na lehtëson të nxjerrim kuptimin e mbishkrimit që shohim poshtë sarkofagut.

Përkthime i mbishkrimit të mësipërm nga Falaski:

“Arno, (Creatore), poiché tu per noi sei nelle stelle, meriti la commemorazione di tutti i RESA (Etruschi)”.

ETRUSÇO	ALBANESE	ITALIANO	INGLESE
ONIA = ARNO	ARNO	Creatore	Creator
SE = SE	se	poiché	since
N = N	në	nelle	in the
YI = YI	yj	stelle	stars
na = na	na	per noi	for us
YE = YE	je	sei	thou art
CUME = CUME	kumtime	commemorazione	commemoration
RESA = RESA	Reza-ve	dei Raggi	of the Rays.

O Perëndi (krijuesi ynë)! Ty për ne je në qiell (me yje), meriton të kujtohesh nga gjithë rrezja (nga të gjithë ne Etruskët).(përktheu në shqip at P. Gjezos)

Po japim këtu poshtë përkthimin prej nesh të mbishkrimit të mësipërm nëshqip:

Etrusco Albanese

ARNO ARNO Kujdesu, (arnoj, tregoj kujdes për diçka për ta mbajtur në gjëndje të mirë, për t' i zgjatur jetën.

SE se sepse

N në në

YJ yj yje (qiell)

na na ne

YE je je

CUME (shumë) kumtime shumë (bollëk).

“RESA” Reza-ve rrezja

Kujdesu, si gjithmon për ne se atje lart nëYje (qiell) je për ne të gjithë rrezja që na mbush zemrën me shumë ngrohtësi dhe me shpresë.

Nella Penisola Iberica si trovano iscrizioni molto simili a quelle dell’Illiria e dell’Etruria, incise con l’alfabeto pelagico-fenicio e si interpretano sempre attraverso l’albanese. Abbiamo menzionato le iscrizioni con la parola YJE e derivate. Ora, per rimanere nel tema, tra le altre iscrizioni del Portogallo del Sud, scoperte ai primi del XVIII secolo e finora mai decifrate, vediamo questa epigrafe che appare sulla stele n.22:

Në gadishullin Iberika gjendet mbishkrimi shumë i ngjashëm me mbishkrime të tjera të gjetura në Iliri dhe te Etruria, i gdhendur me alfabetin pelazgo-fenikas dhe që interpretohet, si dhe në raste të tjera të lartpërmendura, nëpërmjet gjuhës shqipe.

Kemi përmendur dhe të tjera mbishkrime të tilla me fjalën “YJE” dhe fjalët e prejardhura prej saj. Tani të përqëndrohemi kryesisht në këtë mbishkrim të gjetur në Portogalinë Jugore, i cili u zbulua në fillim të shekullit XVIII ashtu siç duket në pllakën n. 22 dhe që nuk është deshifruar deri tani:

01 1111 111 04 1111111

	PELASGICO	ALBANESE	ITALIANO	INGLESE
	IA = IA	IA	L'ho	A have
	111 = APA	APA	dedicato	dedicated it
1110111	= YJNORIZ	YJNORIS	alle Divinit...	to the DEITIES
	NI = NI	NË	in	in
	01 = RO	RO	vita	life

Nermin Falaski :

"L'ho dedicato alle divinità quando ero ancora in vita".

I jam kushtuar perëndisë kur isha akoma në jetë.(at P. Gjezo)

Mendimi ynë për përshtajen në shqip të këtij mbishkrimi (At P. Gjezo):

IA	ja atij i atë e i+e=ia=ja
APA	jap-a (kushtoj)
YJNORIS	Hyjnis, Perëndisë (hyjnëzime iyjeve)
NË	në
RO	rroj (sa të rroj, jetë, jetoj)

Sa të rroj, jetën time do t' ia kushtoj Perëndisë.

"Shumica e studiuesve janë marrë vesh se në epokën e gurit deri në epokën e bakrit (mijëvjeçari i katërt p. K.) kemi lëvizje të shumta popullsish nga zona e Podos d.m.th nga Efksino Podos, në Azinë e Vogël, në vazhdim drejt zonës Thrakia, më vonë disa vazhdojnë në perëndim dhe më pas në gjithë Ballkanin... Ata janë Pellazgët, janë paraardhësit e Thrakasve dhe Ilirëve.

Popujt që erdhën në Ballkan nga lindja, siç e thamë më lart, që të arrijnë të formojnë gjuhën e tyre të veçantë, kaloi një kohë shumë e gjatë. Gjuhët e tyre u formuan me ndryshime të pandërprera që

bëheshin kohë pas kohe në fushën e kulturës, shoqërisë dhe kombësisë duke asimiluar të vjetrën dhe duke krijuar të renë". (M. Garašanin: C.A.H. Vol. III part 1 σελ. 142).

Dhe më poshtë i njëjti autor midis të tjerash thekson:

"Gjithë ato ndryshime ndodhin në epokën e bronzit, ku formohen dy grupe shoqërore me gjuhë, kulturë dhe folklor të veçantë.

Në grupin e parë përfshihen gjithë ata që ndodhen në Ballkanin Lindor dhe Jugor. (Të parët (më të vjetrit) e Thrakasve.

Në grupin e dytë përfshihen gjithë ata që ndodhen në Ballkanin Veri-Perëndimor (Të parët e Ilirë-ve).

Në fund të epokës së bronzit (2750 - 1200 p.k.), u formuan plotësisht grupet shoqërore që përmendim më lart. Si rrjedhim kemi dy popuj, (që rronin në fise) me gjuhë, folklor dhe zakone të ndryshme, por si degë të një peme.

Nga Pelasgët vetëm Dorët, Jonët dhe Aiolët, si degë të Pelasgjisë së madhe u vendosën në Lindje dhe në Jug të Ballkanit, ku ndodhet sot Greqia, ndërsa të tjerët, d.m.th. Ilirët u vendosën në Veri-Perëndim të Ballkanit, deri në Itali".

Le të shohim tani disa shëmbuj që na tregojnë se gjuha e arbëreshëve ishte pelazge, nga e cila me kalimin e kohës u formuan dy gjuhë të ndryshme (arbërishtja dhe greqishtja), si dy bija të Pelazgjishtes. (at P. Gjezo).

"Përveç fjalës yll (Υλλο), që u bë emri i fisit Dorik Υλλέων haset dhe fjala Yll në gjuhën shqipe. Është Ylli që u himnizua nga Ilirët si Zoti i Dritës. Përmendet dhe një gadishull në Iliri me emrin Ylli ose Yllis, qytet gjithashtu me të njëjtin emër²⁹. I njëjti historian na thotë se fjalën Ylle e ka dëgjuar nga arvanitët e Greqisë, po ashtu nga ata ka dëgjuar dhe fjalën 'Υλλ'ζ yllëz" (nga ku vjen dhe emri Iliria, shënimi ynë at P. Gj) Ylli është e njëjta fjalë me fjalën greke 'Ηλιος (Dielli).(mendim që e kemi theksuar dhe më lart at P. Gj.)

"Studiuesi i gjuhës arvanitase me pak kujdes mund të nxjerrë përfundimin se gjuha greke dhe arvanitase janë motra të një nëne.

²⁹ Π. Καρολίδου εισαγωγή στην «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» Κ. Παπαρηγοπούλου σελ. 55-56

Gjuha arvanitase jeton në shekuj edhe këtu në Greqi duke mbajtur në supe fjalë dhe ide arvanitase shumë të lashta dhe të pandryshuara. Të gjithë ata flisnin gjuhën arbërishte. Me kalimin e kohës mësuuan dhe gjuhën e vendit ku banonin. Gratë në veçanti vonuan shumë vite që të mësonin gjuhën e vendit të huaj»³¹.

"Në Livadhja dhe në vitin 1998, 6-7 Nëntor bashkia evenditorganizojnë kongresmetemë " Gjuha arbëreshe dhe gjuhagreke". Kishtetë ftuarngashumë vende, të cilët folën për proble minduk edhehënë secilimendimetë vlefshmedhetë rëndësishme. Pocitojmë poshtë një pjesë të studimitqë kabërë profesorii Universitetittë Çikagosz. Errc Pratt Hamp: " Gjuha e arbëreshë vetë Greqisë uruajtë nga arbëresh ë te virgjërderisotashtusiç flitej 1500 vjetmë parë. Gjuha arbëreshe është një thesar për gjuhën e sotme shqipe, ndihmontë kuptojmë më mirë segjuhashqipepërfshihetnë familjenegjuhëveindoevropjane, atykupërfshihetdhegreqishtjasidhegjuhaimeamëtareanglishtja. Është një nderimadhpërGreqinë që në vendinesajrronnjë popullmenjë gjuhë, ecila është një thesarjovetëmpërshqipendhegreqishtenpordhepërshumë popujtë tjerë, sidomospërgjuhëtindoevropjane"³².

"Sistemi foljori arbërishtes, metrajtëne lashtë të tij, që nuk ndryshoi derisot, është mjaft irëndësishëm për lashtsinë gjuhësore ashtu si "pelazgjishtja", që duketnë të, përpasurinë eformavetë tij. Këtosh ihentë lidhura ngushtë me sistemetë tjera, sidomos me greqishten, dhe, së fundindihmojnë si çelëspërtë zbuluarbazënmbitë cilënkrijuansistemetetjeraevropiane"³³.

Në gjuhën e arvanitasve kemi fjali me fjalë të ngjitura të tipit që do të diskutojmë më poshtë. Është një fakt tjetër që na dëshmon se sa

³¹ F. M. Athanasiu Gramatika e gjuhës arvanite f. 45. (Përkthennë shqipat P. Gjjezo).

³². (Ngalibriiz.THanas Moraiti ANTOLOGJIAEKËNGËVETË ARBËRESHËVETË GREQISË, Athinë 2002 faqe 33). Unë emoradhepërkthevafragmentinemesipërmngalibriiFoti M. Athanasios "Gramatikaegjuhësarbëresh" faqe 52.

³³ "Lashtësiaisistemitfoljortë arbërishtes" të MiroslavD. Zampuocki, filolog), marrngalibri "Antologjiaekëngëvearbëreshvetë Greqisë" f. 32.(Η παλαιότητα του αλβανικού ρηματικού συστήματος του Μιροσλάβ Ντ. Ζαμπουότσκι, φιλόλογου). Από το Ανθολογία αρβανίτικων τραγουδιών της Ελλάδας σ.32

e vjetër është gjuha e tyre.

1. Guduveri (kutu vera - këtu vera). Janë penjtë shumë ngjyrëshe që vëmë në duart tona më një mars që të mos na zë dielli. (d. m. th. rrezet e dëmshme të diellit të shkojnë në penjtë shumëngjyrëshe dhe jo në trupin tonë që të mos na dëmtojnë shëndetin).

2. Aderabariasho. Natën, kur lehnin qentë të egërsuar, pjesëtarët e familjes kuptonin se i kërcënonte një rrezik si nga ujku ashtu dhe nga ndonjë kusar. Në atë kohë bërtisnin me zë të lartë, që të zgjoheshin nga gjumi që të gjithë dhe të dilnin jashtë të mbroheshin nga rreziqet. Bërtisnin me zë të lartë: "Aderabariasho" " Te dera përjashta"³⁴

Pas pushtimit të Ballkanit nga maqedonët dhe më vonë nga romakët nuk dëgjohen më emrat e fisive ilire : Albanët, Taulantët, Enkelejtë, Tribalët... si dhe emrat e fiseve greke: Dorët, Eolët, Jonët, Kaonët, Molosët...Emrat e fiseve të Ballkanit zhduken, kurse popujt e Ballkanit nuk zhduken, po i nënshtrohen sundimit maqedonas dhe më vonë atij romak.

Gjuha greke u zhvillua me ritme të shpejta duke u bërë gjuhë shumë e pasur. Me greqishten e vjetër shkruhen thesaret botërore siç janë: Bibla, historia, mjekësia, gjeometria, matematika, arti dhe kultura.

Në shekullin e 11- të, siç na thonë burimet historike, një nga fiset ilire thirret me emrin ALBAN, është emri alban, prejardhjen e të cilit e sqaruam më sipër, prejardhje pelazgjike. Me kalimin e kohës thirreshin alban të gjithë ata që flisnin arbërisht dhe vendi i tyre u quajt ALBANIA ose ARBËRIA kurse banorët e saj Arbëresh, Arvanites, Albanezë, Arnautë... Gjuha e tyre nuk ndryshoi por huazoi shumë fjalë nga greqishtja dhe nga latinishtja.

³⁴ Nga libri «Eνα κλονάρι από το μεγάλο δένδρο της Χειμάρρας» - "Një degë nga pema e madhe e Himarës" f. 27. përkthyer në shqip nga autori i këtij libri at P. Gjezo.

Për fat ekzistojnë edhe sot të rinj nga Greqia me origjinë arbëreshe, të cilët nuk harrojnë detyrën e shenjtë ndaj gjyshërve të tyre shekullor dhe vazhdojnë të ecin në gjurmët e tyre patriotike:

1. Konstantin I. Çopani

Dr. i Historisë dhe Filozofisë të Feve të ndryshme

(Lindi në Athinë 1969-)

APBANITIKO ΛΕΞΙΚΟ 2015 - FJALORI ARBËRESH 2015

...Patrioti ynë Konstantin Çopani, i cili gjatë gjithë jetës së tij humtoi dhe studioi burimet, që bëjnë të njohur jetën dhe përpjekjet e paraadhesve të tij, arbëreshët e Greqisë, në fushën politike, fetare, gjuhësore, morale, folklorike.. Në dhjetra librat e tij të botuara na njeh me arritjet e suksesshme të patriotëve të tij arbëresh dhe grumbulloi me durim një material të pasur të gjuhës arbëreshe, në veçanti të krahinës Qeratea, gjuhën arbëreshe që folën të parët tanë në shekuj dhe fatkeqsisht sapo vete dhe harrohet nga brezi i ri. Megjithë atë toponimet, mbiemrat, këngët dhe vallet popullore, veshja karakteristike e të tjera ekzistojnë akoma edhe na kujtojnë origjinën tonë arbëreshe me të mirat e të këqiat. Gjuha jonë po zhduket, siç ndodh sot me të gjitha ato gjuhë që fliteshin me pakicë dhe në vende të tjera. Përpjekja e patriotit tonë K. Çopanit të grumbulloj dhe të shkruaj gjuhën tonë në një fjalor të pasur “Fjalori Arbëresh” ka një rëndësi të madhe për ne edhe për studiuesit historikë dhe shkencor, të cilët në të ardhmen do të hulumtojnë burime të tilla për studimet e tyre.³⁵

Hyrja e autorit Konstantin I. Çopani

³⁵ Πρόλογος Α' έκδοσης (2010) (Ο Δήμαρχος Κερατέας Σταύρος Ιατρού). Parathënia e botimit të parë të këtij fjalori në vitin 2010 nga kryetari i bashkisë në Keratea Stavros Jatru.

Κουρ κίσσα κάτῆρμυβῆδjetῆtῆ βίτρε, vḁ ε πάρα vḁίχῆt ῆ jῆtῆς ἰμε, κίσσα διαβάς ῆ πλιότῆ Ιούλιο Βέρνιν, vḁ κῆτα λίμπρα ῆ λί-
δουρ, ῆ μπούκουρ ε ῆ βογκjῆl, ῆ εκδόσεις «Αστέρος», τσῶ ἰ ρουάj
ἀκόμα vḁ μπιμπλιωτέκῆν τίμε. Εδέ ἰσῆtῆ ε βῆρῆtῆtῆ, τσῶ ἄτο μετα-
φράσε εξτραορντινάρε ῆ Ζαν Πῶλ Μενεστρέλ, δε ῆ τjῆρῆβε, μῆ
vḁίχμουάν vḁ μᾶσῆ ῆ μάδε ῆ ντζε σοσούμῆ μίρῆ γκλjούχῆν γκρέκεt.
Nḁ κῆτε μοσσῆ νίσα ῆ κουπτῶj τσῶ vḁ βῆντεν κού ού jῆtῶjα δε
ρριῆtῆσσα, jάνε ντύ γκλjούχῆ, vjῆ γκλjούχῆ τσῶ πο ῆρjίκιεj δε vjῆ
γκλjούχῆ τσῶ πο φιτόντε τόκεν. Παππούιτε δε ακ μῆ ῆtῆpῆr γιαγιαίτε
- vjῆrῆz τσῶ, με πλιότ κουπτίμιν ε φjάλῆς, βίνιν γκα vjῆ tjῆtῆr μπότῆ
δε vjῆ tjῆtῆr κόχῆ – φλίσιν βετῆμ αρμπῆρίσῆt, vjῆ γκλjούχῆ τσῶ ῆ
ἰ μῆσοῦαρ ε κόχῆς, πω εδέ μπῆρῆz ἰ πρίνḁῆrβε τάνῆ ε κίσιν χῆδουρ
πόσῆtῆ ἰ “ε vḁῆrῆ δε ε πάβλεrῆ!”.

Νῆβε ρριῆtῆμ τούκε νῆγκjούαρ δε τούκε καταλαβίσο παθητικά ἄjιο
«περίεργη» γκλjούχῆ, εδέ τσῶ χῆrῆ τούκε ντζούαρ παθητικά τσῶ
φjάλῆ ἄ φράζε ῆ σῶj. Νιόρμε ἄχερα, γκjίθε κjο κόχα, νεβε ἰσῆμιν ου-
δέτεροι φᾶτσα vḁ γκλjιούχα, πω vῆκ γκουτζῶνιμ ῆ φλjισιμ φjιάλῆ
ἀ φράζε, πῆr ῆ μος προβοκούαρ κῆσσην ἄ ἰρονῆνε ε μῆ ῆ ῆḁḁενjβεt.

Σἰ σσκόνιν βίτρα, νίσα ῆ σσικόj σε γκλjιούχα νῆγκjῶχῆj γκjίθῆjῆ
μῆ πακ, εδέ γκjίθῆjῆ ε μῆ ρράλιῆ ῆ σσάνιν ἀκόμα vḁ αρμπῆρίσῆt.
Μπῆρῆz ἰ παππούιδεt ἰκου σσῆjῆtῆ, τούκε κούσσηντο τσῶ ἰκτε μῆrῆrτε
με βῆτε εδέ vjῆ τσῆκ ῆ γκλjιούχῆς. Njῆ ντίτῆ, vḁ σσκόλλῆ, κουjτόβα
vjῆ ἰστορί πῆr vjῆ προπαππού τιμ, ἰταλιάν, ῆ τσῆίλῆν ε κίσσα γκjεγκjα
σοσούμῆ χῆrῆ βετῆμ vḁ αρμπῆρίσῆt. Πω, ἄτῆχῆrῆ ου καταλαβίσο σε
εδῆ ψε ε μῆjα μῆνḁ ἰστορίνῆ, vῆκῆ μούνḁ τα θῶσσα vḁ γκλjιούχῆν
με ῆ τσῆίλῆν ε κίσσα γκjεγκjα ακ σοσούμῆ χῆrῆ. Πω, “refrenin” ε ἰστο-
ρίῆ μα θῶσσην, vḁ βίτρα μῆ πᾶrῆ, ῆ ντίῆμῆtῆ ε tjῆρε nḁḁ αυλή ε
σσκόλλῆς Δημοτικό πῆr ῆ μῆ πειράξῆν. Νάνι, μῶσσηjῆ γκα μαθηῆtῆς
ῆ tjῆrῆ vḁ Γυμνάσιο vῆκ ε κουjτόντε πῆr ῆ μα θῶνῆ vḁ αρμπῆ-
ρίσῆt, εδέ ψε ῆ γκjίθῆ ε μῆάνιν μῆνḁ ἰστορίνῆ.

Τούκε ἄρδουρ vḁ σστεπί, μελανκολῆκ δε κοκῆφορῆt μᾶσσῆκῆ,
μόρα vjῆ στυλό δε vjῆ τετράδιο δε φιλλόβα τε σσκρούαjα τσῶ μῆjα
vḁ μῆνḁ γκα κjο γκλjιούχῆ, φjάλῆ, προβῆρμπε, πρεθῆμε, κῆνγκε, κῆί-
μενα, ποῆjματα, ἰστορία. Σσοῦμῆ χῆrῆ πῆῆσῆjα τᾶτᾶἰν τιμ, ἰ τσῆίλι ε
ντίντε γκλjιούχῆν πω, με μῆῆσσα vḁ ἄτο τσῶ μπεσῶντε μπῆρῆz ἰ tῆj,
vῆκ ντόντε τα φλίστε. Εδέ αἰ, νῆtᾶλε γκα νῆtᾶλε, με θῶσῆtῆ ἄτε τσῶ οῦ

ι κερκόγια, πώ κάθε χέρε νέκε χαρρόντε τῆ θόσστε: « τσοῖ ι ντό κέτο νάνι, μόνσνέρι νέκ ε φλέτ». Ου ι θόσσοια τσοῖ νέκ με ιντερεσόντε τσοῖ μπένιν τε τῆρετ, πω με κόχεν πουσσόβα τε περγκίγκιέσσα τούκε ου τρεζόνεμ νδέ μονολόγκε παραλέλε με τῆ, πάσι γκίθινῆ αῖ ι πῆργκ-γιγκεϊ πνέτρεβε τῆ μία.

Νιόρμ σα νῆ ντίτῆ, αῖ βέτμῆ, ντέσσι τῆ μῆ ντζε τσοῖ τῆ νουμῆρόϊ σάκτε νδέ αρμπῆρίσσι. Παστάϊ αριτμέτικῆς, ἔρδεν ιστορί τῆ τῆρα δε μῆ παστάϊ κῆνγκῆ. Σι πῆρρουα, τσοῖ ε κίσστε νταλούαρ, σσοῦμῆ φιά-λῆσς, φράσε κλπ κλπ, νίσι τῆ πλιότεσσ φάκιετ ε τετράδιο ἰμε μαθή-τεβετῆ. Πω, σι μούνδ τῆ βῆσ νῆ τραντίτῆ σσεκουλλόρε, τῆ γκιάλλῆ νιόρμ νδέ κόχε ι Μεσοπολεμοϊ, νδέ φάκιετ ε νῆ τετράδιο τῆ βέτμῆ; Ἄσστε, σα χέρε νῆ τετράδιο μβλόσσεϊ, ε πασόντε τῆτρεα δε τῆτρεα δε τῆτρεα δε μπάσσκῆ με τετράδιατῆ μβλόσσεϊ εδέ κουλίτιμα ἰμε με ἰκόνε εδέ ζῆρα τῆ νῆ μπότε τῆτῆρ, με ιστορί σσεκουλλόρε νδέ τόκῆν ε Αττικῆς, τῆ κῆνδούαρα τῆ γκίθια νδέ “γκλζούχα ι ζόγκουτ”, σί ι θόσιν παππούιτ τάνῆ γκλζούχῆς ζονῆ, πῆρπαρα σε ἄιο τῆ μπάρετ μπῆρδα νδέ νῆ πολιτισμική εδέ γκλζουχεσόρε ομοιομορφία ε κόχῆς ζόνε. Εδέ κέτε φάκιετῆ ἰάνε σσκρούαρῆ ζο με σσκοπόνε επιστημονικό πω περ-μος τῆ μπάρετ κουῖτέσα ε γκλζούχῆς ζόνε.

Με σσοῦμῆ τῆ ντρέϊτῆ μούνδ τῆ πίεσῆ ντίκουσσ: σοτ τσοῖ τῆ γκί-θεν ντούαν τῆ χαρρούαρ, ζο βετέμ γκλζούχῆν (γκαψῆ ἄιο ἰσστῆ ε χαρ-ρούαρ μπάσσκῆ με σσοῦμῆ ἔμρα αρβανίτε ι βέντεβετ εδέ ι κατούντεβετ ζόνε), πω εδέ σεψῆ ἄιο ντίκουρ φλούτεϊ νδέ κῆτῆ βένδ; τσοῖ ἰσστῆ ἄιο τσοῖ μῆ μπῆρι τ’ι χίϊ κῆσῆϊ κόπον; Μούντ τῆ πῆργκ-γιγκεϊμ τούκε θῆνῆ σε μπῆρα νῆ ντετύρῆ τῆ σσέντῆ φάτσα γκα μπῆρ-ζαβε τσοῖ σκούαν δε φάτσα γκα χιεβε τῆ παππούιτεβετ τῆ μι, τσοῖ γκα θελλῆσίτῆ τε βίτρεβετ τσοῖ κῆνῆ καλούαρ, γκα μπῆρδα ι ζῆριτ τῆ τάτῆ τιμ, μῆ θῆνῆ: “γκγεγκε ντζαλῆθι ιμ τσοῖ τῆ θόνῆ εδέ μος χαρρό!” Κζο βῆπῆρ ἰσστῆ πῆργκίγκια ἰμε πράκτικε: νέκῆ ε χαρρόβα...

Kur kisha katërmbedhjetëtë vitre, nisa të kuptoj që ndë vendin ku unë jetoja dhe rritesha, janë dy gkljuhë, një gkljuhë që po tërhiqej dhe një gkljuhë që po fitonte tokën (që mbizotronte dhe ajo ishte greqishtja shënime ynë at P.Gj.).

Gjyshërit dhe sidomos gjyshet – njerëz që, me plot kuptimin e fjalës, vinin nga një tjetër botë dhe një tjetër kohë – flisnin vetëm ar-

bërisht, një gljuhë që të i mbësuar e kohës, (njerëzit tanë të arsimuar të asaj kohe), por dhe brezi i prindërve tanë e kishin hedhur poshtë si "e ndyrë dhe e pavlerë!"...

...Si shkonin vitra, nisa të shikoj se gljuha dëgjohej gjithnjë më pak, edhe gjithnjë e më rrallë të shanin akoma ndë arbërisht. Brezi i gjyshërve iku shpejt, duket se kushdo që ikte merrte me vete edhe një çikë të gljuhës...

...Duke ardhur në shtëpi, melankolik dhe kokëfort bashkë, mora një stilo dhe një fletore dhe fillova të shkruaj ato që mbaja në mendje nga kjo gljuhë, fjalë, proverba, pretheme (fjalë të urta), këngë, tregime, vjersha dhe histori. Shumë herë pyesja Tatën (t' atin - babanë tim), i cili e dinte gljuhën, po, me besa (besnik) në ato që besonte brezi i tij, nuk donte të fliste. Edhe ai dale ngadale, (me kalimin e kohës), më thoshte atë që i kërkoja, po çdo herë nuk harronte të thoshte: "Ç' i do këto tani, asnjëri nuk e flet (gljuhën arbërishte)". Unë i thoshja që nuk më intereson ç' bënin të tjerët, po me kohën pushova të përgjigjesha duke u trezonem në monolog paralele me të, pasi gjithnjë ai i përgjigjej pyetjeve të mia...

Derisa një ditë, ai vetë, deshi të më mësojë të numëroj saktë në arbërisht. Pas matematikës, erdhën histori të tëra dhe më pastaj këngë. Si përrua, (që e kishte ndaluar, të heshtë, të mos flasë), një numër i madh frazash dhe fjalë e të tjera, filloi të plotsojë faqet e fletores sime me mësimë interesante dhe shumë të rëndësishme. Po, si mund të vësh një traditë shekullore që ishte në përdorim në gljuhën e tyre deri në Mesopolemoj (në mesin e Luftës së Parë dhe të Luftës së Dytë Botërore), në faqet e një fletoreje të vetme?...

...Me shumë të drejtë mund të pyesë dikush sot, që të gjithë duan të harrojnë jo vetëm gljuhën (sepse ajo është harruar bashkë me shumë emra arvanite të vendeve dhe të fshatrave tona) po edhe sepse ajo dikur flitej në këtë vend (emra të cilat fliteshin dikur në këtë vendbanim): Ç' është ajo që më bëri të bëj një punë (mundim) të tillë? Mund të përgjigjem duke thënë se bëra një detyrë të shenjtë ndaj brezave që shkuan dhe ndaj hijeve të gjyshërve të mi, që nga thellësitë e viteve që kanë kaluar, brenda nga zëri i atit tim, gjithë atyre të cilët më thonë: "gjegje djali im ato që të themi edhe mos i harro!" Kjo vepër (fjalori dhe librat e tjera) është përgjigja ime prak-

tike: nuk e harrova...(përshtaja në gjuhën shqipe nga at P. Gj.).

Disa fjalë nga libri i tij "Fjalori arbëresh" (2015)"

Greqishtja e vjetër ose homerike, arbëreshe (shqipe) dhe greqishtja e re.

Άγριος/α/ον>1)ιέγκ'ρι/α/ρ (i egër) =άγριος.

άειν=τρώγω>χάα (ha- folje, f.)=τρώγω.

Αίθω>έεθε (ethe)=πυρεττός.

Ακμάζω (ρ), ακμαίος -sinonimi-αγέραςτος (ai që ngelet gjithmon i ri), arbërisht = «ρρώι», mendohet se rrjedh nga fjala omerike «ρώ-νυμι» ose «ρωννύω» nga e cila rrjedh fjala «αναρρώνω» (shërohem), në shqip - rroj.

αμύκτας=γλυκός>μίκ (mik-u)=φίλος.

άρουρα κ αρ> άαρα (ara- toka) =χωράφι.

ανακαλώ> ν'γκιάαλ (ngjall-f.)=ανασταίνω, θεραπεύω.

Ανήρ>νιερί (njeri) =άνθρωπος.

Ανόητος, ο, η = ι μέκκ (ι), ε μέκκε (α), ((i-e mekët-budalla) ngjan me fjalin omerike “μακκοάω” (flas budallallëqe). Fjalën “μακκοάω” e gjejmë dhe tek Aristofani me të njëjtin kuptim.

αράομαι=ευλογώ>ουράτ' (uratë-a) =ευλογία, ευχή.

βάθαρα=εστία>βάτρα (vatra) =εστία, τζάκι.

Βαλίζω=χορεύω>βάλλε (valle-ja)=χορός.

βάρος>βάαρ (varr-f.)=κρεμάω.

βαρώ>βράς (vras-f.)=κτυπώ.

βένθος=βύθος>1)βέση (vesh-i)=αυτί, 2)βέθ=σκουλαρική (vēth -i).

βοστρύχος>βρέεστα (vresht-a) =αμπελοχωραφο,χωραφι.

Γη, ose δε (ου), (dhe-u) και δε (α) është e ngjajshme me fjalën homerike «δα», «δέα», «γδέα»: ρρί përδέ.

γήρυς>ζήρι (zër-i) =φωνή

γραία>γκρούα (gru-a)=γυνή

δαίω>καίω>1)δέζ (ndez-f.) = ανάβω2)ιζέζ=i zezë, fatkeq - μαύρος, δυστυχής.

ήδε>εδέ (edhe) =και.

δέμας>ντέμι (dem-i)=ταύρος.

δη>ντί (di)=ξέρω.

δήρον>ντέργκιєм (dergjem-f.)=ξεκουράζομαι (çlodhem),ξαπλώνω (shtrihem).

Δηω=ζητω>ντουα (dua-f.)=θέλω.

Δίδω>1)δάτς (dhash-f.)=έδωσα2)δαν=έδωσαν.

οδούς>δούμπ (dhëmb-i) =1)δόντι2)πονάω – më dhëmb.

δρίμυς>ντίμ'ρι(dimër-i)=χείμων.

δώρον>ντόρα (dorë-a) 33=χέρι.

εγγίζω>νγκάς (ngas-f.)=1)αγγίζω2)περπατω(ελαφροπατω)

έδρασις>ντράσα (dërrasë-a)=πέτρινηπλάκα.

είκω>ίκι(ik-f)=φεύγω.

εμπέλω=αγοράζω (blej-f.)>μπλιέι=αγοράζω.

Έρπω>γκιαρπρ (gjarpër-i)=φίδι

έρεβος>έρετ (i erët)=σκοτεινιάζει

Ζέυς>ζότ (zot-i)=κύριος.

Ζέω>1)ζίει (zjej-f.)=βράζω2)ζιάρ=φωτιά

ζόρι>ζ'ρι (zër-i) =η φωνή dhe ζ=φωνή.

Θέτις>ντέτι (det-i)= θάλασσα.

Θρηνώ, (ρ) = λιγγώνν (lëngoј-f.), është e ngjajshme me fjalën homerike«λιγγαίνω» (lëngoj).

ίκω>σ'κόι (shkoј-f.)=περνώ.

ίρις>1)σίρι syr-i) =μάτι.

Καθαρίζω = κιρώνν(qëroj , pastroj-f.), është e ngjajshme me fjalën homerike «κείρω» (qëroj): qeth, pres, korr...

κακον>κέκ (keq)= κακό, άσχημα.

κανών>κανούν (kanun-i) =νόμος, έθιμο.

Καταστρέφω, (ρ) = πρήσσ (prish-f.), është e ngjajshme me fjalën homerike"πέρσις" οσε "πέρθω"(shkatëroj).

κέλης>κάαλι (kal-i) = ίππος.

Κεφάλι, το = κρύε (krye- kreu) (τ). është e ngjajshme me fjalën homerike"κρή" "κάρη" και "κρήθεν" kokat.

Κήχος=εποχη>κόχα (koħa) = καιρός,εποχή (κοχα γιόν).

κλαίω>κλιάι (qaj-f.)=κλαιω.

κόκος>κόκα (kokë-a)=1)κεφαλι2)κόκιε= κόκος, σπόρος.

κοιμouμαι>γκιούμ (gјum-i) = ύπνος.

Κρύον=νεαρονυδωρ>κρούα (kroi-a) = βρύση.

κύημα>κίμε (qime) =τρίχα (φυομενη).

Κύριβος = ασέβης>κούρβα (kurvë-a) = πόρνη.
 Κύρτος(ομηρ)=βραχύς> ισκούρτουρ (i shkurtër) = κοντός.
 κύων>κιούν (qen-i)=σκύλος
 κύω>κί (qi-f.)= γαμώ.
 κύφος>κιάφα (qafë-a)=σβέρκος.
 Λάσιος<ερείος>λιέσι (lesh-i) = μαλί.
 λίθος>λéd (ledh-i) = τοίχος.
 μάρπω> μάρ (marr-f.)=παίρνω.
 μέλισσα>1)μιάλτσα (bletë-a)=μέλισσα2)μιάλητ (mjalt-i)= μέλι.
 Μέργω= μακρύνω=μ'ργκόι (mërgoj-f,) = απομακρύνω.
 μήνις>μ'ντιε (mëndje-a) = μυαλό.
 μύς>μί (mi-u) = ποντίκι.
 μωρία>μ'ρί (mëri-a) = έχθρα.
 Νευριάζω, (ρ) = φουρκίσεμ, χολιάσεμ (holjasem-nevrikosem-f.),
 është e ngjajshme me fjalën homerike "χολοώ" (nevrikosem).
 Νομίζω, (ρ) = më ντούκετ (më duket-f.), është e ngjajshme me fjalën
 homerike"μοί δοκέει" dhe me fjalën e greqishtes së re " εμοί δοκεί"
 =mendoj- mendimi im.
 νιώμ (njom f.)= βρέχω2)νιώμ= νωπός, νοτισμένος, βρεγμένος.
 νύν>(τ)νάνι (tani)= τώρα.
 νυος(ομηρ)>νουσε (nuse-ja)=νυφη.
 Νύχι, το =θούα, (thua-a)(πληθ.,θόνν)është e ngjajshme me fjalën
 homerike "θοοώ- θοώ" = gërvish.
 νύχτα>1)νάτα (natë-a) = νύχτα2)με-νάτι=πρωί (pas natës).
 Ξεκινώ, (ρ) = νίσεμ (nise-m-f.), është e ngjajshme me fjalën homerike
 "νίσομαι" : (unë) vij-f.).
 όναρ>ν'ντ'ρ (ëndër-a) =όνειρο.
 όσα>1)σάα (sa)=πόσα, όσα2)τσά= κάποια, μερικά.
 ούθα=οδός>1)ούδα (udhë-a) = δρόμος2)ουθετάρι= οδηγός.
 παλάμη>π'λ'μπ (pëllëmbë-a) = παλάμη.
 πάλω>πάλα (pallë-a) = σπαθί.
 πάυσε>πσήό=παψε,πσήόι (pushoj-f.)=πάυω.
 πέλμα>πελ'νγκ (pellg-u) =λακούβα με νερό [από πατημασιά].
 πιστη>μπίστι (bisht-i) =ουρά(σε ακολουθει παντου).
 πόσις>πούσι (pus-i) = πηγάδι.
 προφητης>πρίφτι(prift-i) =παππός.

πέλιος>πλιάκ (plak-u)=γέρος.
 πρίω>κοπτω>πρές (pres-f.) = κόπτω.
 ράσσω>βράς (vras-godit)=κτυπω- βρίτεμ = χτυπιέμαι, σκοτώνομαι.
 Ροη>ράδ (radë-a) = γραμμη, σειρά.
 Ρωκόμαι= λυπούμαι>ρ'κói (rënkoi-f.)=βογκάω.
 Σείω (ρ) = χέδ (hedh-f.), është e ngjajshme me fjalën homerikeχέδιμ:(shkundem).
 Σπεύδω=σῆπειτ (shpejt) = γρήγορα.
 στίβω>σῆτίπ (shyp-f.)=παταω,στίβω.
 Σχοινί, το = τέλι (tel-i), është e ngjajshme me fjalën homerike"τήλε" η "τέλε" (litar).
 τρόμος>1)τρ'μπεμ = φοβάμαι 2)τρ'μπέτ = σεισμός3)ντριθτόι = φοβάμαι.
 υπέρ>σίπρ (sipër) = επάνω.
 ύραξ>ουρίκι= σκαντζόχοιρος.
 φυλλοροή> φλιουτουρόι (fluturoj-f.)=πετώ.
 Φύσημα, το = φρίμ (α)(frymë-a),është e ngjajshme me fjalën homerike"φριμάσσομαι" = φυσώ, φρίν.ε μπίε: (fryn dhe bie).
 χάζι>γκάζ (gaz-i)= χαρά.
 χαίρω>χαρόι (haroj-f.) = ξεχνώ.
 χάνουσα>χ'νζα (hënëz-a) = σελήνη.
 χλώος-φλώος(φλουρί)(flori>ιφλιορίμτ.
 χορδη>1)κόρδα(kordha-shpata)= σπαθί, κόψη2)κόρθα= ακμή, άκρον.
 (Përshtatja në gjuhën e sotme shqipe nga at Pano Gjezo)
 Shprehje frazeologjike nga "Fjalori Arbëresh" i Konstantin K. Tsopanit (Athinë 2014.)

1.Αρβανίτικα. Αρβανίτετκέντόνινγκλίουχένμοσεχαρρόνιν. Γκίγιγκιου-σικέντόναιπλιάκου, σσίχεσιλέβιςαιγκιάκου. Γκόλι μ' γκόλι ε μπάχετ ιέτα, μπάχετ με κέγκ' τ' δρέιτα. Αρβανίτι σ' μουντ τ' σσκρούαν με κέντίμιν τέρε ι ρούαν(f, 42):

Arvanitasit këndonin, gjuhën mos të harronin.Dëgjo si këndon ai plaku, shih si lëviz ai gjaku. Gojë më gojë dhe mbahet jeta, mbahet me këngë të drejta. Arvanitasi nuk di të shkruajë me të kënduar të tëra i ruan.

2.Άργυρος,

ΜόιεργγjëndëΣσένΜαρινë, βιέριΤούρκουτψεδοβίνjë. Μόιεργγjენტë-
Σπυριδόνε, βιέριΤούρκουτψεδοσκόνιë .(f, 44)

Moj Shën Marina e argjëndë, bjeri Turkut pse do vijë. Moj Spirid-
hon i argjëndë, bjeri Turkut se do shkojë (do të kalojë këtej).

3. Αυξάνω

Γκλιούχακουβëndόνëτεδέσαβέτεσστόνëτ, ρρίτετέδεσστόνëτ, νέκë-
πακëσόνëτ, σστόνëτέδερρίτετ, εδέσαβέτεφλίτëτ, Αρβανίτëμëκαμάρ-
κούδοβένjαντëπάρë (f,47):

Gjuha kuvendonet edhe sa vete shtonet, rritet edhe shtonet, nuk
paksonet, shtonet edhe rritet, edhe sa vete flitet, Arvaniasit krenarë
kudo venë janë të parë:

4. Θυμάρια,

Σόντε γιάνë τë Λίδουρα, καρπτσέιμ πήλιουρα (f, 98):

Sonte janë të Lidhurat, kapërxejmë Trumëzat (bimë mjeksore aro-
matike mjekësore Thymus vulgaris).

5. Κοντά,

Janjëπλιάκëκëτούπράνë, κανjëβιάζëβουκουράνë, εκëρκόβαεδέσ' μα-
δάνë, λιέτëπjεκëνëτëχάνë!(f,118)

Ja një plakë këtu pranë, ka një vajzë bukuranë, e kërkova dhe s'
ma dhanë, lere ta pjekënë ta hanë.

6.Νέβεμβάμγκαβυζαντίνι, βλλάίύνιΚωνσταντίνι, νέγκαΒυζαντιούjέμι,
εγκααjόμεράκιεκέμι. Μπάσσκ' μεΚωνσταντίνουβράμ, νέβεjεσσëμνδ'
Πόλητς' ραμ. ΑϊιμάδιJουστίνι, βλλάίύνιετëε δίνι(f, 124 – 125):

Neve mbam nga Bizantini, vllai ynë Konstandini, ne nga Bizantiu
jemi, dhe nga ajo merak (krenari) e kemi. Bashk' me Konstantinin
u vramë, neve jeshëm nd' Poli (Stambolli) që ramë. Ai i madhi Jus-
tini, vllai ynë dhe ta dini:

7.Νανούρισμα,

Τάινα, τάινα, τάινατë, djάλιβιενγκαμάνα, μέματσοσë' εδοúajνë, μεν-
jëσκόπεγκjούανë, τάινα, τάινα, τάινατε, διάλjιβιενγκαμάνατë, μά-
νατëσ' εδοúajνë, πομεγκούρεγκjούjανë, μομεγκούρëμομεπλάκα,
σειβjένκjένιγκαπράπα, μομεγκούρë, μομεβότë, τëπljëσσεσëνëο-
χτρότë, τάινα, τάινα, τάινατë, μόιτσοσëβjεν ndëμάνατë, σίχνιμό-
jτσοσëβjένγκαπαρ, βjέννjιδjάλιδυναμάρ, τάινα, τάινα, τάινατë,
σαχαρέκανμάνατë, άρμητεπαππούτιδιν, τσοσëδοβρασdjάλιτουρκίν(f,
150):

Tajna, tajna, tajnatë, djali vjen nga gjyshja, mëma që nuk e do me një shkop e gjuan, tajna, tajna, tajnatë, djali vjen nga gjyshetë, gjyshetë nuk e duan, por me gurë e gjuajnë, mos me gurë mos me pllaka, se i vjen qeni nga prapa, mos me gurë mos me baltë (me dhe) të pëlcastin armiqtë, tajna, tajna tajnatë, moj që vjen ndë gjyshetë, shihni moj që vjen nga par (atje përtej), vjen një djali i fort (trim), tajna, tajna, tajnatë, sa gëzim kanë gjyshet (për këtë djalë trim), armët e gjyshit të tij e dinë (e dinë që me ato armë trimi) se me ato do të vrasë turqit.

8. Παραμύθι, Njëχέρεδενjέκjerόισcνjένιερίτσσεϊκέjβδέκουρjέγκρούα-jaεδέικέjλjένvνjέβáιζέ. Άτεβáιζένεερριjτιάϊσσοúμjέμipρέεδέουβένjέκο-πίλjέάκjέεβούκουρjέτσσεσιαjόσγκjένδεjνjάτρjένδjέδε(f, 170).

Një herë edhe një qero (kohë) ish një njeri që i qe vdekur gruaja edhe i qe lënë një vajzë. Atë vajzë e rriti ai shumë mirë edhe u bë një kopilje aq e bukur që si ajo s' gjëndeje tjetër ndë dhe. (nga përralla e Kacadruj)(f, 170)

2. MACEDONOMACHOS shkruan:

Fjalë omerike, arbëreshe, shqip, greqisht.

μυς // μυ // (mi-u) ποντίκι.

έδε // έδε // (edhe) και.

ρώννυμι // ρωνν //(rton-f.) ακμάζω.

ανύω // αν // (anë-a) άκρη, τέλος.

μοι δοκεί // μ' Δούκετ // (më duket-f.) μου φαίνεται.

φλυάξ // φλυάς //(flas-f.) ομιλώ.

φριμάσσομαι // φρίμα // (frymë-a) φύσημα.

3.Zoti Anastasi Papadhimitriu ka bërë një studim për gjuhën arbëreshe në zonën Perahoras, (në Korinth-Greqi) e cila banohet në shekuj nga arbëresh. Studiusi në hulumtimin e tij, midis të tjerash, vë në dukje shumë fjalë arbëreshe, që dëgjohen deri sot në atë zonë, ku bëri studimin e tij, fjalë, të cilat gjënden dhe në veprat e Homerit. Do të tregojmë më posht disa nga ato.

img.pathfinder.gr/clubs/files/31051/2.doc

Fjalë omerike, arbëreshe, shqip, greqisht.

κείρω (ρ.μ.) κειρών (ρ.μ.) (qëroj-f.) καθαρίζω.
 γαργαίρω (ρ.μ.) καργάρ (ρ.μ.) (kargarf.- mbingarkesë) υπερφορ-
 τώνω.
 νίσσομαι(ρ.μ.) νίσσεμ (ρ.μ.) (nisem-f.) απέρχομαι.
 όσσε (ουσ.) σί (ουσ.) (syɾ-i).μάτι.
 έδε, ήδε εδέ, δε (dhe) και.

Πέρσις , πέρθω (ρ.μ.) πρίσις (ρ.μ.) (prish-f.)πορθώ, καταστρέφω .
 Δα, Δέα,Δε, Δέα (dhe-u)= Γη.
 κύων (ουσ.) κυέν (ουσ.) (qen-i) σκύλος.
 λιγγαίνω (ρ.μ.) λιγγών (ρ.μ.) (lëngoj) θρηνώ.
 ρώννυμι, ρωνύω (ρ.μ.) ρων (ρ.μ.) (rroj-f.) ζω.
 ρύομαι (ρ.μ.) ρούαν (ρ.μ.) (ruaj-f.) φυλάσσω.
 είκω (ρ.μ.) είκν (ρ.μ.) (ikën-f) φεύγω.
 μέδομαι (ρ.μ.) μεντόνεμ (ρ.μ.) (mendohem. f.) σκέπτομαι.
 έρεβος (ουσ.) έρετ (ρ.μ.) (erët-erësira) σκότος-σκοτεινιάζει.
 θρέω (ρ.μ.) θρες (ρ.μ.) (thërras-f.) φωνάζω.
 μυς (ουσ.) μυ (ουσ.) (mi-u) ποντίκι.
 άλφιτον (ουσ.) έλπι (ουσ.) (elb-i) κριθάρι.
 χέω (ρ.μ.) χεδ (ρ.μ.) (hedh) τινάζω, σείω.
 νέμεσιςνέμ' νέμεσις, (nëm-a) κατάρα.
 πύστιςπύεν (ρ.μ.) (pyes-pyete) ερώτηση, ερωτώ.
 νη ουκ, νου κου,(nuku) δεν.
 φριμάσσομαι (ρ.μ.) φρίμα (ουσ.) (frymë-a) φύσημα.
 έ(ε)ρση (ουσ.) βερς' (ρ.μ.) (vesë-a) δροσιά.
 οδός (ουσ.) ούδε (ουσ.) (udhë-a) δρόμος.
 κύω (ρ.μ.) κυ (ρ.μ.) (qi-r-f.) γονιμοποιώ, κυοφορώ.

έρδουσι (ρ.μ.) έρδν' (ρ.μ.) (erdhën-f.) ήρθαν
 εδάσατο (ρ.μ.) ντάσ' (ρ.μ.) (ndaj-f.) χώρισε, τεμάχισε.
 μοι δοκεί (ρ.μ.) μ' ντούκετ' (ρ.μ.) (më duket-f.) μου φαίνεται, νομίζω.

<http://www.livopedia.gr/index.php/%CE%A3%CF%85%CE%B6%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7:%CE%91%CF%81%CE%B2%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CF%84%CE%B5%CF%82>
 (Përshtatja në gjuhën e sotme shqipe nga at Pano Gjezo)

Disa figura të shquara arbëreshe:

Andrea Miauli – Vokos
 (Ydhra 20 Maj 1769 – 11 Janar 1835).

Ishte kapiten vapori, pronar anijesh. Luajti një rol të rëndësishëm në Revolucionin Grek të 1821-shit, si admiral i flotës ushtarake, po ashtu dhe në politikën e mëtejshme të atdheut me pikën më të lartë kryengritjen e Ydhrës ndaj Kapodhistras, që kishte si përfundim bombardimin e flotës kombëtare në Poro. Vitet e fundit të jetës së tij u nderua shumë herë nga regjimi i Othon-it (mbret i Greqisë). Mori pjesë po ashtu në kryesinë e tre anëtarëve që dorëzuan stemën tek i riu atëhere Othona. Ishte i pari i familjes Miaule dhe i biri i tij ishte Athanasios Miaulis, i cili më vonë u bë Kryetar Qeverie.

Laskarina Bubulina (Laskarina Pinoçi)

(11 Maj 1771 – 22 Maj 1825)

Ishte heroina arvanitase e Revolucionit Grek të 1821-shit, e vetmja grua anëtare e Filikisë Eterias. .Shënim: “ΦιλικήΕταιρία” ishte organi i fshehtë që u formua në Odesë vitin 1814 për të pregatitur Revolucionin Grek”.

Andonis Kryezis

(1796 -1 Prill 1865)

Luftoi në Revolucionit Grek të 1821-shit dhe më vonë u zgjodh dy herë kryetar Qeverie i Greqisë.

Jorgji Karaiskaki

1782-1827.

Gjeneral i Revolucionit grek të 1821

Lindi në vitin 1782 në Mavromati të Kardhicës. Më 1821 bëhet kapiten në zonën luftarake të revolucionit Αγραφα (Evritania). Më 1823 në krye të 1000 burrave u ndesh me Omer Vrionin te shën Vlasi në Evritani. 1825 sulmoi Qutahin, i cili kishte rrethuar

Mesolongjin. Pastaj bëhet gjeneral në zonën luftarake të Elefsinës.

Në prill të 1827 drejtohet në Athinë për ta çliruar, ku u ndesh me Qutahin. Para se të vdes tha te bashkluftëtarët e tij: "Unë po vdes. Nga ju dua që të jeni të bashkuar midis jush që të çlironi atdheun". U varros me nderime në ishullin e Salaminës. Ekziston deri më sot në kishën e shën Jorgjit në Salaminë (një kishë e veçantë në gjithë Greqinë) ikonografia e tij në murin e asaj kisha si luftëtar i armatosur, midis gjithë atyre shënjtoreve në atë kishë.

Jorgos Kunturiotis.

1782-1858

Lindi në ishullin Idhra në vitin 1782. Në vitin 1824 u zgjodh Kryetar i Këshillit Kombtar në Mesolongji. Kur ishte Kapodhista në fuqi, ishte anëtar i Komitetit. Më vonë u bë senator, Këshilltar i Gjykatës së Lartë dhe në vazhdim ministër i Flotës Detare. Mori pjesë në Parlamentin dhe në Pleniumin e vitit 1843. Në vitin 1848 u bë Kryetar i Qeverisë. Më 1858 u vendos në Athinë. Kishte dy djem: Theodoron dhe Andrenë si dhe një vajzë, Maria Kunturioti, e veja Meksi, e shoqja e Venizelu Rufu. Pavlo Kunturioti ishte i nipi, kurse Theodoros Kunturioti stërnipi i tij.

Nikollas Kryezoti

1785-1853

Udhëheqësi i kryengritjes greke në Evia.

K ishte origjinë arvanitase. Ishte gjeneral i ushtrisë revolucionare greke, kishte arritur shumë fitore, si gjeneral, në betejat ku mori pjesë. Është për t' u theksuar fitorja që korri në vitin 1823 ndaj Omer Beut në Karysto. Mori pjesë në rrethimin e Athinës duke ndihmuar kështu dhe rrethimin e Akropolit. Gjithashtu mori pjesë në betejën e fundit të Revolucionit grek në Petra të Viotisë në vitin 1829. Vitin tjetër u zgjodh avokat në Këshillin e Parë dhe të Dytë Kombtar të Athinës. Vdiq në vitin 1853.

Marko Boçari

(1790- 21 Gusht 1823 Keralovriso)

ΣΠΥΡΟΜΗΛΙΟΣ
ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΗΓΟΣ

I shte gjeneral dhe hero i Revolucionit Grek si dhe kapetan i suliotve. Lindi në Sul. Ishte djali e dytë i Kiço Boçarit, i cili ishte një nga figurat më të shquara të Sulit. Mbas pushtimit të Sulit shkoi në Korfuz me shumë Suliotë të tjerë, ku u bë nënoficer në Ushtrinë Epirote – Suliothe që formuan Francezët. Në vitin 1814 u bë anëtar i Filikisë Eterias.

Në moshën 19 vjeç, kur ishte në Korfuz, Marko Boçari, me urdhër të Pukvil-it dhe me ndihmën e më të moshuarve nxori një fjalor greko-shqiptar, që është një nga fjalorët e parë greqisht – shqip. Ai vetë e quan “Fjalor greko -arvanites popullore”. Fjalor, një kopje e të cilit francezi Pukvil ia dhuroi Bibliotekës Kombtare të Parisit me shënimin "Ce lexique est ecrit de la main de Marc Botzari a Corfou 1809 devant moi. Pouqueville". “Këtë fjalor e ka shkruar me dorën e tij Marko Baçari në Korfuz në vitin 1809 në praninë time” (përkthen në shqip at P. Gjezo). Ai fjalor përmban dhe një metodë për mësimin e gjuhës shqipe, pa mësues. Po ashtu dhe disa dialogje greko-shqiptare.

Kiço Xhavella.

1800-1855

Djali i dytë i Foto Xhavellës dhe nipi i Llambro Xhavellës dhe e Moskos. Lindi në Suli, u rrit në Korfuz dhe në vitin 1820 u kthye së bashku me suliotët e tjerë në vendlindjen e tij, ku u bë kapiten i parë në moshën 19- vjeçare. Mbasi dështoi në luftën e Sulit Ali Pasha dhe pas vdekjes së këtij të fundit, Kiçoja shkoi në Piza të Italisë, që të këshillohet me anëtarët e Filiki-s Eteria-s për organizimin i Revolucionit Grek. Në vitin 1822 u kthye në Suli dhe u bë komandant i 35 suliotëve. Mori pjesë në rrethimin e dytë të Mesolongjit në vitin 1823.

Spiro Milios

1800-1880

Gjeneral i shquar himariot që u dallua për trimërinë e tij në Revolucionin grek 1821. Në Greqi njihet edhe si politikan, avokat, deputet dhe pesë herë ministër i Mbrojtjes

“Spiro Miloja lindi në Himarë në vitin 1800. (Rridhte nga fisi himariot Gogoçkates shënimi ynë). Babai i tij quhej Milo (Mihal), ndërsa e ëma - Maria, bijë e të parit Andrea Varfi (varfër), që shërbente si ushtarak i lartë në Mbretërinë e Napolit...”.Llambro Spiro, HIMARA, 1966, Lidhja etnike himariote Akrokeraune, fq. 78-79. Spiro Miloja ka ikur nga Himara në moshën 11 vjeç. Largohet nga

Himara në Napoli për shkollimin e tij të mëtejshëm. Greqishten e dinte qysh i vogël, kuptohet, dialektin që fletej në atë kohë në rrethin e vet familjar në Himarë.

Ndihmesa e Spiro Milos në Revolucionin Grek dhe veçanërisht gjatë rrethimit të Mesolongjuit së bashku me vëllezërit dhe patriotët e tij, veprimtaria e tij pas Revolucionit, lidhjet e tij me krahinën trajtohen në dritën e burimeve të shumta në disa gjuhë dhe përmes të dhënave të autorëve të kohës.

“Shfaqjen e parë të Spiromilos në fushën e Revolucionit Grek, gjatë ditëve të fundit të gushtit 1824, e përshkruan mjeku i lord Bajronit, J. Millingen (Memoirs of the affairs of Greece, London 1831, fq 208) si vijon:

“ . . . Disa ditë pas mbërritjes sonë në fshatin Ligovici, Spiromiloja u paraqit te Mavrokordatoja me 200 burra himarjotë, të cilët në të gjithë kampin ushtarak kishin pamjen më luftarake. Veshja dhe gjuha e tyre është krejt shqiptare, por edhe pse ortodoksë nga besimi, asnjë fjalë greqishte nuk kuptojnë...”.

Gjeneral Spiromilo, Kujtime , vep. cit.J.Milingen, fq. 12.

Kur themi 200 burra himariotë, nënkuptojmë se ata ishin nga të gjitha fshatrat e Himarës. Dihet fare mirë që Himara dikur kishte 30 fshatra. Dhërmiasi S. Zhupa më thoshte dikur shprehjen popullore: “Që nga Gumenica, fshat i Vlorës, e lart" Himarë" i thonë çdo fshat”. Kur themi “e lart” do të thotë deri në Tepelenë. Në Tepelenë ndodhet dhe fshati Progonat, fshati i origjinës së familjes të Spiro Milios. Origjinën e familjes së S. Milio e vërteton dhe këngëtari popullor kur mësoi lajmin e hidhur për vdekjen e S. Milios:

Ç' të qajnë gratë në shkallë,
 Ç' u përpoqe për Elladhë,
 Si me penë dhe me pallë,
 Kurr' s' e mohove fshanë,
 As gruan, as Progonanë,
 As Marën që të polli,
 që ish nga familja Bali.

Shënim: Për të shkruar këtë artikull për S. Milon u këshilluam pjesërisht me artikullin: Llabro RUCI SPIRO MILOJA- GJENERALI DHE GREQISHTJA E TIJ.

Spiro Spiromilo
 (1864-1930)

Spiro Spiromiloja lindi në Himarë. Gjyshi i tij është Spiro Miloja për të cilin folëm më sipër.

Më 5 Nëntor 1912, në kohën që acarohet Lufta Ballkanike, u nis për

në Himarë me udhëzim të veçantë luftarak nga Korfuzi për pavarësinë e Himarës. Kishte me vete 2000 luftëtarë vullnetarë himariotë dhe kretas si dhe mbështetjen anijes luftarake «Αχελώος».. Si rrjedhim arriti sukses të plotë për çlirimin e Himarës. Më 29 Nëntor 1912 Qeveria Shqiptare menjëherë pas formimit të saj urdhëroi S. Spiromilon të largohet nga Himara. Ai nuk u largua nga Himara dhe përballoi me sukses përpjekjet luftarake për nënshttrimin e saj.....

Në mbarimin e Luftës Ballkanike, Greqia, në situatat e reja politike, u detyrua të tërheq ushtrinë e saj nga Vorio Epiri. Më 9 Shkurt 1914 S. Spiromiloja jo vetëm që nuk u bind të tërhiqet me ushtrinë e tij nga Himara por shpalli autonominë e Krahinës dhe organizoi njësi luftarake

krahinore vullnetare, të ashtuquajtura «ΙερούςΛόχους» (njësi ushtarake me të rinj vullnetarë). Si rrjedhim Himara u përfshi në Qeverinë e Përkohëshme të Vorio Epirit më 17 Shkurt 1914. Me fillimin e Luftës së Parë Botërore Himara u pushtua nga ushtria italjane.

Marrë pjesërisht nga “ Δημοσίευση από Νεοπτόλεμος Αύγουστος 23rd, 2010, 3:21 p m”.

Dhimitris Vulgaris

(Ydhra, 20 Dhjetor 1802 – 29 Dhjetor 1877).

Ishte politikan grek i shekullit 19-të. U zgjodh 8 herë Kryetar Qeverie brenda 21 vjetve. Njihesh dhe me emrin Xhumbes nga bereta e gjatë që mbante në kokë.

Athanasios Mjaulis.

(Ydhra 1815 – Parisi, 7 Korrik 1867)

Kryetar Qeverie në vitet e fundit të mbretit Othona, ushtarak dhe politikan grek i shekullit 19-të.

Eleni Bukura

1821-1900

Ishte gruaja e parë arvanitase piktore. Jeta e saj ishte e rëndësishme dhe tragjike. Lindi në vitin 1821 në ishullin Speces dhe ishte e bija e arvanitit Jani Bukura, pronar anijesh dhe aktor i dalluar i Athinës në atë kohë.

Pavlos Kunturiotis

(9 Prill 1855 – 22 Gusht 1935).

Ishte Admiral i flotës Mbretërore, më vonë Drejtor i Komandës së Përgjithshme i Marinës dhe komandant i Flotës së Dytë në Luftërat Ballkanike. Mori pjesë në Qeverinë e Thesalonikut si anëtar i Lidhjes së Bashkisë së Thesalonikut. U zgjodh dy herë President i Republikës Greke

Aleksandër Konduli (kapetan Shkurti)

1858-1933

Bashkë me Pavlon Mela ishin organizatorët e Luftës Sllavo-Maqedhonase. Shkurti ishte arvanit nga Elefsina (Lepsina).

Pavlos Melas (Mikis Zezas)

1870-1904

Një nga pjesëtarët e parë të Luftës Maqedhonase. Dhëndër i organizatorit të Luftës Sllavo-Maqedhonase. Oficeri Ipirot arvanitas.

Aleksandër Dhiomidhis.

(Athinë 22 Dhjetor 1875 - Athinë Nëntor 1950)

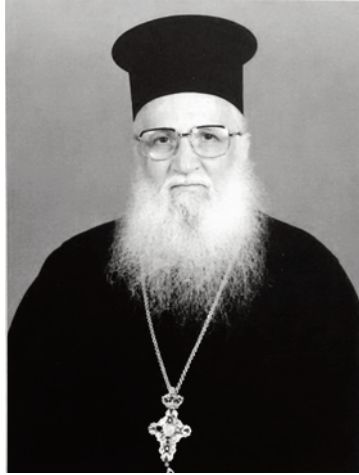
Ishte politikan dhe Kryetar Qeverie në Greqi, avokat, ekonomist, shkrimtar, studius, akademik. Ishte drejtor i Bankës Shtetore dhe drejtor i parë i Bankës Greke.

Theodoros Pangallos.

(Salamina 1878 – Kifisja Athinë, 27 Shkurt 1952).

Ishte oficer, politikan dhe diktator. Mori pjesë në lëvizjen e Gudhi-t, gjatë luftërave Ballkanike, në lëvizjen e Salonikut, në fushatën e Azisë së Vogël, në revolucionin e vitit 1922. Në vitin 1925, kur ishte në lëvizjen e 25 Korrikut, u bë Kryetar Qeverie si diktator. Më pas u zgjodh president i Republikës deri në vitin 1926. Nga viti 1926 deri në vdekjen e tij në vitin 1952 u tërhoq nga jeta politike e vendit (me përjashtim të disa rasteve të rralla). Historianët e kanë karakterizuar si një figurë mjaft të ndërlikuar (i diskutueshëm).

Ion Dragumis

1878-1920

Një nga organizatorët e Luftës SllavMaqedhonase dhe kunat i Pavlo Melas. "Nuk mundem të mendoj Greqinë pa shpirtin arvanitas" - thoshte. Familja e tij ishte krenare që rridhte nga një familje heroike e Skënderbeut. " Në Shqipëri rrojnë shqiptarët, popull i afërt me ne.Por ama dimë se dhe ata i kanë frymëzuar austriakët si dhe italianët, sepse që të dy duan të marrin Arvanitian (Shqipërinë). Na vënë në luftë me shqiptarët. U thonë që janë armiq me ne dhe u premtojnë shumë lehtësi, vetëm e vetëm që të luftojnë me ne që të dobësohemi. Ne i duam shqiptarët, janë vëllezërit tanë dhe duam gjithmonë të mirën e tyre. Do të luftojmë së bashku me

ta si vëllezër kundër armikut të përbashkët që sot janë sllavët.

Petro Vulgari.

(13 Shtator 1883 Ydra – Athina, 26 Nëntor 1957).

Ishte admiral, në periudhën e luftës civile në Greqi ishte Kryetar i Qeverisë.

Nikos Panajoti Engonopulos

21 Tetor 1907 – 31 Tetor 1985).

Ishte profesor në shkollën Politeknike Greke të Mecovios, piktor, skenograf dhe poet. Ishte një nga përfaqësuesit kryesorë të lëvizjes superrelaliste në Greqi. Vepra që na ka lënë përfshin dhe përktime, artikuj kritikë dhe εσε.filosofike. (ΔΙΑΣΙΜΟΙ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ !!! ΟΙ ΔΩΡΙΕΙΣ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. Ειδικό Αφιέρωμα Του εκδότη του www.Apodimos.com Ξενοφώντα Φαφούτη).

At Luka K. Korojani

At L. K. Korojani lindi në Zeriki të Livadhjas në vitin 1936. U rrit në fshatin e tij, një fshat ku banorët e tij merreshin me bujqësi dhe me Blegtori. Është prift, babai i tre fëmijëve dhe gjysh i tetë nipërve. Adhuroipa masë këngën popullore, shërbimin fetar dhe folklorin e krahinës së tij.

Studjoi Theologji dhe u shugurua prift nga i ndjeri Kryepishkop i

Thivës NIKODHIMO.

Në jetën e tij ishte i apasionuar me letërsinë, zakonet dhe folklorin. Ka botuar librat: “ KËNGËT E FSHATIT TIM” «ΤΑΤΡΑΓΟΥΔΙΑ-ΤΟΥΧΩΡΙΟΥΜΟΥ» dhe “ ÇASTE NGA JETA E TIJ PERSONALE” «ΒΙΩΜΑΤΙΚΑ ΠΕΙΡΑΓΜΕΝΑ». Ka shkruar mjaft artikuj në gazeta të ndryshme dhe në revista. Është anëtar i Shoqërisë Ndërkombtare të Letrarëve Grekë.

KONSTANTIN ÇOPANI

Doktor në lëmin e Historisë dhe Filosofisë të Feve,
shkrimtar dhe përkthyes.

Konstantin Çopani lindi në Athinë (Eksarhia) në Qershor të vitit 1969. Mbaroi studimet në Universitetin e Thesalonikës për Teologji, ku mori titullin profesor i teologjisë. Studimet pa-suniversitare i kreu në Bukuresht të Rumanisë me temë: “Orfismos (besimi misterik fetar në shekullin e 6të p. K.) dhe Kristianismi, ku mori dhe titullin Doktor në lëmin e Historisë dhe Filosofisë të Fesë. Studimi në fjalë u bë i njohur në Greqi nga shtypshkronja «Ιάμβλιχος» në vitin 2003. Nga e njëjta shtypshkronjë në vitin 2005 u botua studimi i tij me temë: “Mistikismi në fetë e mëdha të botës”.

Si njohës i mjaft gjuhëve të huaj përktheu në greqisht shumë libra. Ka botuar më shumë se 40 monografi historike si edhe shumë artikuj shkencore teologjike dhe historike në revista të ndryshme, ka qenë kryeredaktor i revestës «Crypto». Si studjus i apasionuar i historisë të kohës së sotme botoi vitin 2007 nga shtypshkronja «Λόγχη» veprën e tij: “Në Μεσοπόλεμο (periudha midis Luftës së Parë dhe të Dytë Botërore) - Udhëheqës (shtetesh), Lëvizje shoqërore, Diktatori”, një studim për historinë e asaj kohe në Evropë....

Në vitin 2010 bashkia e krahinës Qeratea botoi veprën e tij "ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΟΛΟΓΕΙΟ" (Fjalori Arbëresh). Ishte përpjekja e parë për grumbullimin dhe regjistrimin e gjuhës arbëreshe në Greqi. Ky Fjalor Arbëresh ribotohet në vitin 2013 dhe 2014 nga shtëpia botuese OMNI PUBLISHING. Dy vepra të tjera: “Αρβανίτικα Ανέκδοτα, Ιστορίες από

τα χωριά των Μεσογείων" (Anekdotia Arbëreshe, Histori nga fshatrat Μεσογείων". (një krahinë e Athinës, banuar kryesisht nga arbëres) dhe , "Αρβανίτικα Τραγούδια" (Këngë Arbëreshe) janë gati për botim. Gjatë pesë viteve të fundit drejton Revistën ΚΕΡΑΤΑΙΑ ΠΟΛΙΣ (Qeratea qytet), e cila ka si detyrë grumbullimin dhe sistemimin e materialit historik dhe zakonet e arbëreshve në krahinën Mesogjea.

Vepra të tjera të tij:

ΒυζαντιοκαϊΣλάβοι, (Perandoria Bizantine dhe Sllavët)

Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, ομαρμαρωμένος βασιλιάς, (Konstantin Paleologu, mbreti i ngurtësuar).

Ανθρωποθυσίες στη θρησκευτική λατρευτική πρακτική. (Sakrificat njerëzore në adhurime praktike fetare).

Ελληνορωμαϊκό μυθολογικό λέξιό. (Fjalor mitologjik Grekoromak).

Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, Ιστορική πορεία και θρόλος του τελευταίου αυτοκράτορα. (Konstantin Paleologu, kursi historik dhe legjenda e perandorit të fundit).

Ρασπούτιν, Θρησκευτική πίστη και προκατάληψη στην αυτοκρατορία των Τσάρων. (Rasputin, besimi fetar dhe paragjykimi në perandorinë e Carëve).

Μέγας Κωνσταντίνος, Οαμφιλεγόμενος ιδρυτής της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. (Konstantini i Madh, themeluesi i diskutueshëm i Perandorisë Bizantine).

Μωάμεθ, Οιδρυτής του Ισλάμ. (Mehmeti, themeluesi i Islamizmit).

Οι Σλάβοι και το Βυζάντιο. (Sllavët dhe Bizanti).

Μαρτίνος Λούθηρος, Ηζωή και διδασκαλία του ιδρυτή του Προτεσταντισμού. (Martin Luteri, jeta dhe mësimet e themeluesit të Protestantizmit).

Ιουλιανός, Φιλόσοφος η Αποστάτης; (Julianos, Filozof apo Renegat).

Σωκράτης, οπατέρας της Φιλοσοφίας. (Sokrati, babai i Filozofisë).

Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης. (Rënia e Konstantinopolisë).

Βαλχάλα, θεοί και ήρωες της βορειοευρωπαϊκής μυθολογίας. (Valhala, perëndi dhe heronj të mitologjisë të Evropës Veriore).

Πλάτων και αρχαία Αθήνα. (Platona dhe Athina e lashtë).

Αριστοτέλης, ο δάσκαλος του μεγάλου Αλεξάνδρου. (Aristoteli, më-

suesi i Aleksandrit të Madh).

Μέγας Αλέξανδρος, Ογιός του Άμμωνος Διός. (Aleksandri i Madh, I biri i Amnos Dios).

Αγαθάγγελος, Αποκαλύψεις Περί του μέλλοντος του κόσμου και της Ελλάδος. (Agathangjelos, Zbulimi për të ardhmen e botës dhe të Gre-qisë).

Νικόλαος ΒΡομανώφ, ο τελευταίος Τσάρος. (Nikolaos i Dytë Romanov, Cari i fundit).

Βασιλιάς Αρθούρος, Οπολεμιστής τω σκοτεινών αιώνων. (Mbreti Artur, Luftëtari i shekujve të errët).

ΟΙ 50 ημέρες που άλλαξα τον κόσμο. (50 ditët që ndryshuan botën).

Οι μεγάλοι τυχοδιώκτες. (Aventurierët e mëdhenj).

Οι μεγάλοι επαναστάτες. (Revolucionarët e mëdhenj).

Βυζάντιο, Χριστιανοί και Εθνικοί σε μια εποχή αγωνίας. (Bizanti, Kristianë dhe Nacionalistë në një perudhë mbushur me shqetsime dhe trazira).

IL DUCE, Ιστορία του Φασισμού χωρίς λογοκρισία. (IL DUCE, Historia e Fashimit pa frikën e të shprehurit të lirë).

Μύθος και μυστήριο, Οι παγανιστικές φιλοσοφίες που διαμόρφωσαν τον Χριστιανισμό. (Mit dhe mister, filosofitë paganike, që formuan Kristianizmin).

Përkthime:

André Boulanger, Orphée, rapporte de l'orphisme et du christianisme (Orfe, lidhja e orfimit me kristianizmin). Ορφέας, σχέσεις μεταξύ ορφισμού και χριστιανισμού.

Alfred Loisy, Les mystères païens et l'mystère chrétien. (Misteret pagane dhe misteret kristiane). Τα ειδωλολατρικά μυστήρια και το χριστιανικό μυστήριο.

Mihai Eminescu, Sarmanul Dionis, (Dionisi i varfër) Ο φτώχο-Διόνυσος.

Sima Horia, Robërit e fuqive të Aksonos (Lidhja e fuqive luftarake të Gjermanisë dhe të Italisë në Luftën e Dytë Botërore). Αιχμάλωτοι των δυνάμεων του Άξονος.

Sima Horia, (Qeveria Kombtare e Vjenës). Η Εθνική κυβέρνηση της Βιέννης.

Sima Horia, (Marshall (kryeoficer i ushtrisë këmbësore) Antonesku dhe Sidhira Frura). Στρατάρχης Αντωνέσκου και Σιδηρά Φρουρά.

Carl Wolfgang Paul Mendelsshon Bartoldy, (Historia e Revolucionit

Grek, vëllimi 1 – 5). Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, τόμοι 1 - 5.

Fotografi me Arvanitë.

ARBËRESHËT E ITALISË

Arvanitët që mërguan në Italinë Jugore «Albanesi». Ata janë një pakicë arbëreshë që jetojnë në Itali nga shekulli pesëmbëdhjetë, pas vdekjes së heroit kombtar Skënderbeut dhe pas pushtimit turk të Shqipërisë. Të gjithë ata u karakterizuan si trashëgimtarë besnikë të gjuhës së tyre arbëreshe, të dokeve, zakoneve si dhe besimin e tyre ortodoks bizantin deri më sot. Jetuan si vëllezër me vendasit dhe bashkë me ta luftuan me trimëri për të fituar pavarësinë dhe bashkimin e Italisë, por ama nuk harruan asnjëherë atdheun dhe gjuhën e tyre deri më sot.

Zef Krispi (1781 – 1859)

Dijetari i madh arbëresh Zef Krispi ka qenë profesor në Universitetin e Palermos të Italisë, ku ligjëronte mbi gjuhën shqipe, latine dhe greke. Në vijim të studimit të Iliadës dhe të veprave të tjera antike, Krispi në “Iliadë”, që përbën veprën e parë letrare europiane, zbuloi shumë fjalë dhe shprehje, që gjenin kuptimin në gjuhë shqipe. Në librin e tij të famshëm “Shqipja-nëna e gjuhëve” (Palermo, 1831), Krispi jep shumë fjalë shqipe të ndeshura në Iliadën e Homerit. Nga Prof. Dr. Luftulla Peza -

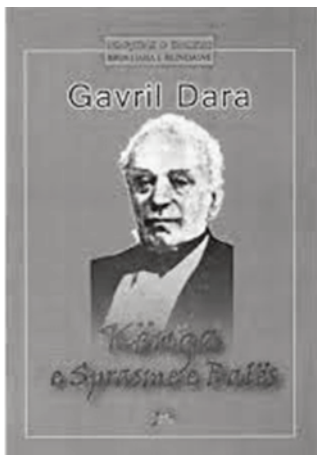
See more at: www.durreslajm.com/kultura/jeronim-de-rada-dhe-problemi-pellazgjik#sthash.VjmYMxcE.dpuf

Jeronim de Rada (Girolamo de Rada) (1814-1903)

Lindi në vitin 1814 dhe vdiq në vitin 1903, ishte poet, publicist, folklorist, filolog dhe mësues, themeluesi i letërsisë dhe i kulturës arbëreshe.

De Rada ndërtoi të parën gramatikë të gjuhës shqipe dhe u përpoq për të futur në përdorim alfabetin pellazgo/etrusk në gjuhën shqipe, e cila në atë kohë shkruhej me shkronjat greke, arabe etj. Nga Prof. Dr. Luftulla Peza - See more at:

<http://www.durreslajm.com/kultura/jeronim-de-rada-dhe-problemi-pellazgjik#sthash.VjmYMxcE.dpuf>

p r o b l e m i -
[pellazgjik#sthash.VjmYMxcE.dpuf](http://www.durreslajm.com/kultura/jeronim-de-rada-dhe-problemi-pellazgjik#sthash.VjmYMxcE.dpuf)

Dy këngët e atij dorëshkrimi me ndryshime minimale, u bënë dy këngët më të bukura të poemës së tij

Këngët e Milosaos
(Poemë e De Radës)

Kënga IV(e kësaj poeme)

Ish e diela menatë
e i biri i zonjës madhe
ngjitej tek e bukura
te m'i lypte një pikë ujë,

se ish etit djegur.
 Vetëm e gjeti te vatra,
 që më plekëste gërshetin.
 Ata duheshin e s'e thoshin.
 Vajza, me buzën më gaz:
 -Ç'ke që po ikën si era?
 -Më presin në roliet.
 -Dy mollë të ardhura,
 qëndro, se t'i ruajta.
 Me një dorë ngritur
 mbante mbi veshin e bardhë
 leshtë e saj të shpleksur,
 kalli tjetërën te gjiri
 e më hoqi mollëzët,
 më ia vu në doret,
 në çeret e ndezur.
 Thomni ju, të dashurit,
 m'ëmbël ë' të puthurit.

Banore nga Garafa rreth vitit 1800

O Gavril Dara i Riu

Lindi më 1826 në Palazzo Adriano të Siqilisë në një familje bujarësh shqiptarë, që kishin kaluar përtej Adriatikut pas vdekjes së Skënderbeut.

Dara mbaroi seminarin italo-arbëresh të Palermos dhe kreu studimet për drejtësi dhe punoi si avokat. Dara u mor me drejtësi, gazetari e poezi, duke pasur interes të veçantë për filozofi e arkeologji. Ai u mor me folklor dhe letërsi shqipe. Veprat i mbetën në dorëshkrim. Në dorëshkrim mbeti edhe kryevepra "Kënga e sprasme e Balës", që u botua e plotë më 1906 në Katanzaro. Vdiq në vitin 1885.

KËNGA E ZOGUT

„Zog, o zogu kryezi,
 Si ti e vetme jam dhe unë;
 Te shkretira ti vajton,
 Këtu qaj un` natë e ditë.
 Ti gjithnje shokun kërkon,
 Un`të dashurin e bora;
 Jemi bashkë në mjerim.
 Qofshim bashkë në shpëtim!
 Unë e mjera e penguar
 Nuk kam krah`, s`mund të shpëtoj,
 Ti me krahëthit e erët
 Rreh dhe malet edhe fushat,
 Sa te kesh qejf e deshirë.

Arbëreshët e Turqisë (Arnaut)

Shumë arbëresh të tjerë mërguan në Turqi, ku ndodhen dhe sot. Në Turqi i thërrasin arnaut. Dhe në Turqi shumë prej tyre u shquan: Sami Frashëri, i cili bashkë me vëllezërit e tij Abdyl dhe Naim u bënë figura të shquara të Rilindjes Kombëtare Shqiptare. Njëkohësisht ndihmuan dhe për zhvillimin kulturor e politik të Turqisë. Enciklopedia e parë e Turqisë me 6 vëllime En-

Pamje nga Arnavutköy në Bosphorus.

Robert College, Gould Hall

cyclopedia of Science», shkruhet nga Sami Frashëri në gjuhën turke E Kamus-ul Â'lâm.

Arnaut, një emër me peshë të madhe

“Nga 27 kombet që jetonin në Perandorinë Osmane, në krye të tyre dhe me statusin më të lartë (qëndronin mbi turqit e të tjerët) ishin shqiptarët.

Ata quheshin kombi “nexhip”, që do të thotë kombi “fisnik”. Këtë vend e këtë status e kanë dhe e ruajnë edhe sot shqiptarët e Turqisë...

Shqiptarët i gjen kudo në tërë poret e jetës turke, sidomos në poste drejtuese e komanduese si në aparatit shtetëror, në ushtri, në polici, në ekonomi, industri e tregti, në arsim dhe kulturë dhe ata gëzojnë respektin e mbarë popullsisë. Të përmendësh emrin shqiptar në Turqi, si dje dhe sot, është sikur të përmendësh një emër të shquar, të nderuar, me reputacionin më të mirë që mund të bëhet. (Autor i shkrimit është Dr. Laurant Bica 8 Mars 2013 - 14:01)

Arnavutköy «krahinë arbëreshe në Stamboll» Arnavutköy «fshat arbëresh»

Arnavutköy, fshat arbëresh, dikur një fshat kurse sot një periferi e Stambollit në Bosfor. Është një nga fshatrat më të bukura dhe më të mirëmbajtura të bregut evropjan të Bosforit. Në kohën e lulëzimit të Konstantinopolit ishte fshati më i madh grek, me rreth 6000 banorë grekë.

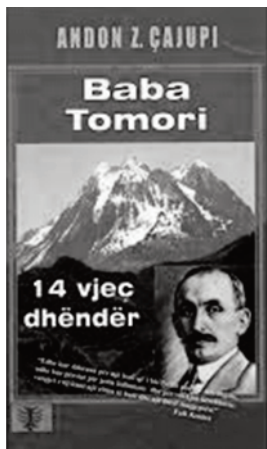
Pas pushtimit të qytetit (Konstantinopolit) nga turqit Sulltani Mehmeti solli arbëresh nga Epiri. Kjo është dhe arsyeja që ai fshat u quajt Arnavutköy, fshat arbëresh.

Gjithë ata arbëresh ishin ortodoksë dhe më vonë aty erdhën dhe grekë nga krahinat e detit Egje si dhe nga Thraqia.

**Shën Jani “Arnautojani”, bekshiu, që u bë
dëshmori i shenjtë (+1845)**

Një ushtar arbëresh (arnaut, siç e thërrisnin turqit që sundonin në atë kohë në Kretë) u pagëzua kristian dhe mori emrin Jani. Banonte në fshatin Shën Jani në krahinën Festu të Kretës. Aty punonte si bekshi (roje e arave të fshatit). Ishte punëtor, i dashur, i respektueshëm dhe kështu siguronte bukën e gojës dhe respektin e fshatarëve, ku banonte.

Në atë fshat ndodhi të vriten dy spiunë turq nga fshatarët e pakënaqur. Qeveritarët turq të fshatit gjetën rastin të akuzojnë arnautin

Jani, i cili ndërroi besën e tyre dhe u bë kristian ortodoks. E çuan në gjyq dhe e akuzuan për vrasjen e dy turqve sepse gjoja, me pagëzimin i tij ortodoks, urrente muslimanët. E arrestuan dhe e çuan në gjykatën e Qyteti Iraklio. Në gjyq doli i pafajshëm. Megjithatë gjykatësi Rehit Efenti e porositi të mohonte pagëzimin e tij dhe të rikthehej në fenë muslimane që të mos dyshonin në urrejtjen e tij ndaj musulmanëve, përndryshe do ta egzekutonte me vdekje. Jani nuk mohoi besimin e tij te Krishti. Si përfundim tre ditë me radhë e masakruan dhe së fundi i vendosën në kokën e tij një enë të hekurt të zjarrtë. Kështu dha jetën e tij në moshë të re me besimin e patundur te Krishti. Pashai turk, trupin e vdekur të Janit, ua dorëzoi prindërve të tij që ta varrosnin. E varrosën në Spitalja, jashtë qytetit Iraklio më 5 maj 1845. Populli i krahinës u acarua shumë për veprimin masakrues të gjykatsit aq shumë sa qeveritarët turq për të qetsuar gjendjen e acaruar e transferuan gjykatsin Rehit - Efenti nga ajo krahinë dhe aty sollën gjykatsin e ri Kulukxhi – Meimuri.

Disa vite më vonë çvarrosën trupin e Janit dhe vunë re se eshtrat e tij ishin të bekuara dhe kishin aromë të shënjtë. Konsulli i Rusisë i asaj kohe mori ato eshtra të shenjta të Janit dhe i çoi në Kiev, ku janë edhe sot e kësaj dite dhe ruhen me besim e me respekt të

amshuar. Për zbulimin e shënjtorit Arnautojanit ndihmoi shumë prifti i Mitropolisë Gurtinis Hrisostomos Papadhakis, i cili ka shkruar dhe librin biografik të shënjtorit Jani (Arnautojanit).

Himnografinë e shënjtorit e ka shkruar himnografi i kishës së Aleksandrisë z. Harallamis Buskas. Kujtimi i shënjtorit Arnautojanit përkujtohet më 19 Maj.

Π η γ ή :

<http://proskynitis.blogspot.gr/2015/05/1845.html>

Në Egjipt

ANDON Z. ÇAJUPI

(27 mars 1866 - 11 korrik 1930).

Andon Zako Çajupi lindi në Sheper të Zagorisë Gjirokastrë. Jetoj dhe vdiq në Egjipt. Ishte poet i shquar, veprimtar patriot dhe demokrat revolucionar shqiptar. Më 1919 u zgjodh kryetar i shoqërisë "Vëllazëria" me qendër në Kajro.

Një nga poezitë e tij është dhe poezia që do të lexoni më poshtë.

Mëmëdheu

Mëmëdhe quhetë toka
 ku më ka rënurë koka,
 ku kam dashur mëm'e atë,
 ku më njeh dhe gur' i thatë
 ku kam pasurë shtëpinë,
 ku kam njohur perëndinë,
 stërgjyshët ku kanë qënë
 dhe varret q'i kanë vënë,
 ku jam rritur me thërrime
 ku kam folur gjuhën time,
 ku kam fis e ku kam farë,
 ku kam qeshur, ku kam qarë,
 ku rroj me gas e me shpres,
 ku kam dëshirë të vdes.

Në Rumani

Dora d' Istra Gjika

Elena Gjika, e njohur me pseudonimin letrar Dora d'Istria, është shkrimtare dhe publiciste përparimtare rumune me origjinë shqiptare. Lindi në Bukuresht, në vitin 1828, dhe vdiq në Firenze 1888. Mori pjesë gjallërisht në lëvizjen kulturore të Evropës si kundërshtarë e sundimit despotik dhe të shtypjes kombëtare. Përkrahu nxehtësisht lëvizjen kombëtare shqiptare, mbajti lidhje të ngushta me veprimtarë të shquar të saj, si: Jeronim De Rada, Dhimitër Kamarda, Zef Jubani, Zef Serembe, Thimi Mitko etj., dhe rrahu mendime për organizimin e lëvizjes kombëtare, sidomos në vitet e Lidhjes Shqiptare të Prizrenit. "Albanica" Principesha arvanitase e Rumanisë. Ishte e njohur për admirimin e zakoneve greke dhe arbëreshe. Anëtarë të familjes Gjika ndihmuan ekonomikisht udhëheqësit e Bllahisë.

Aleksandër Stavre Drenova
Asdreni

Lindi më 11 prill 1872 në Drenovë (Korçë), Shqipëri; vdiq më 1947 në Bukuresht, Rumani. Ka qenë poet, publicist, patriot shqiptar. Është autori i Himnit të Flamurit të Shqipërisë.

Krijime popullore nga folklori arbëresh:

Nga Aristidhi Koljas

Κάλαντα Πρωτοχρονιας
 ΣίνΒασίληβγιέν,
 μπόρα η πιλκιέν.
 Βγιέν μ'ντα νε μέσ ε νάτες,
 δεμάτ τε κα γιάπιν .
 Σίν Βασίλη βγιέν,
 Γενάρη ντίχετ.
 Ζόνιεν περιμένιμ,
 τσί βγιέν σίπερ πάρ,
 δίπλιετ γκαρκούαρ νε γκομάρ.

*

Shën Vasili vjen
 Bora i pëlqen.
 Vjen mbrenda në mes të natës
 Dhemata (dhurata) të na jap.
 Shën Vasili vjen
 Jenari ndihet (filloi).
 Zonjën presim
 Që vjen nga rruga lartë
 Dhiplet (ëmbëlsirat) ngarkuar në gomar.
 (përshtatur në shqipen e sotme -at P. Gjezo)

Këngë popullore arbëreshe mbledhur nga Th. Moraiti
 (Αρβανίτικα τραγούδια –Θ. Μοραΐτη)

Τσσë νε νέβε νιër νε γιούβε

1. Τσσë νε νέβε νιër νε γιούβε
ντο τ' ε μπλιόμë δρόμιν λιούλιε.

Τë μοσ ντετ εδέ ιτ' άτë
ντο τ' ι πριεμë λιούλιετ πράπë.

2. Μόι ε μπούκουρë νγα τërë
τσσëλια mëμë τë κα μπërë;

Αγιό τσσë τë μπëρι τι
νούκου μπëν κόμα ντι;

3. Τërë βρέσστατë ι σκόβα
ρουσσ σι μπούζα γιότε σ' τσσόβα.

Νε νιë βρέσστë Σαλισιότε (1)
τσσόβα ρουσσ σι μπούζα γιότε.

Çë ne neve njër ne juve

1. Çë ne neve njër ne juve (nga shtëpia jonë në shtëpinë tuaj)
do t' e mbljojmë dhromin (rrugën) ljulje.

Τë mos det edhe ιτ' άτë

do t' priermë ljuljet prapë (do t' i kthejmë në shtëpinë tonë).

2. Moj e bukurë nga tërë
çëlja mëμë τë ka bërë?

Ajo çë τë bëρι τι

nuku bën koma nja di?

3. Τërë vreshtat ι shkova
rrush si buza jote s' çova.

Νë një vreshtë Saljisjote(1)

çova rrush si buza jote. 1. Saliasati është fshat afër Thivës në
krahinën Dervenohoria. Tani quhet Pili.

(nga libri Αρβανίτικατραγούδια –Θ. Μοραΐτη f. 139)

Κωνσταντίνι μπεζεργιάνι

Κωνσταντίνι μπεζεργιάνι

μπλιόδι σσόκë ντιμνë βέτë

εμ ι μπλιόδι εμ ι γκλιόδι

Ου νίσνë εδέ τë βένë

βάνë –βάνë γκιερ τë γκισμë

γκιερνëγκισμëνëεδρόμιτ

vëntëφούσσκανιέρëζëtπλιάσνë
 ασνιëφούσσκëζιάρëνουκμούαρ.

Niëζë φούσσκë βëtë πλιάσι
 ν' α ε βράου Κωνσταντίνιν
 Κωνσταντίν μπεζεργιάνιν.

Konstandini bezerjani
 Konstandini bezerjani

bljodhi shokë dimbë (dymbëdhjetë) vetë
 em i bljodhi em i gljodhi (zgjodhi) .

U nisnë edhe të venë .

Vanë-vanë gjer të gjismë
 gjer në gjismënë e dhromit
 nëndë fushka (pushka) njerëzët pljasmë
 asnjë fushkë zjarrë nuk muar.

Njëzë fushkë vetë pljasi
 n' a e vrau Konstandinin

Konstandinin bezerjanin.(Këngë vajtimi nga Sera dhe Evro.. (Nga
 libri:“Αρβανίτικατραγούδια –Θ. Μοραΐτηf. 313)

Τέι νγκα μάλι

1.Βαν τρε τρίμα πëρ të πίνë
 αι ι πάρι ου λιαβός μιρë.

2. «Μιρμëνι σσόκ në κραχ
 të më ντζίρνι λια νγκα ράχι.

3.Μιρμëνι σσόκ ντουφέκιν
 καμ τρε βλέζëρ λιε τ' ε κένë.

4.Ntë θίσστë mëμα:

Τσσë ου μπë ντιάλι;

Ου μαρτούα λια νγκα μάλι.

5.Ntë θίσστë mëμα:

Τσσë μπ νούσε μούαρ;

Κόκιε πλιουμ në κραχ μούαρ».

6.Τέι νγκα μάλι νγκα μπατάνë

Βράνë Καπετάν Θωμανë.

Tej nga mali

1.Van tre trima për të pinë (të luftojnë)
 aj i pari u ljavos (plagos) mirë.

2."Mirrmëni shokë në krah
të më nxirni lja nga rahji (kodra).

3.Mirrmëni shokë dufeqin
kam tre vlezër lje t' e kenë.

4.Ndë thishtë mëma:

Çë u bë djali?

U martua lja nga mali.

5.Ndë thishtë mëma:

Çë nuse muar?

Koqe pljum në krah muar".

6.Tej nga mali nga mbatanë

vranë kapetan Thomanë.(vajtim heroik nga Vari Atikis, (.. (Nga
libri:"Αρβανίτικα τραγούδια –Θ. Μοραΐτηf. 71)

Nga libri i priftit arvanitas Luka K. Korojanu

Kam një lëmsh

Καμνιλιεμςμόηταφαντούσεζιέσκ

Καμνιλιέμςμπρδανζμπρεκέκιαου,

ΝούκεντίκούτεΤρυγκόνεντάραεκέκιαου,

Τεερντργκόνγκούγκάμάλλιεβετ.

Μάλλιετντόλιαργκόνέντέντραεντάραου,

τέΕτεργκόνγκάφουσιαζετ

Φούσιατνούκμπουκουρώνεκεκέκιαου,

ΤετεργκόνγκάΤσούπαβετ

Τσούπαν νούκ μαρτόνεν ντότ εκέκια ου.

*

Kam një lëmsh flutura e bukur,

kam një lëmsh mbrënda në zemër e keqja unë,

Nuk e di ku ta dërgoj ekeqja unë,

Ta dërgoj në malet

malet do largohen tentra entara unë,

ta dërgoj nga fushat

fushat nuk bukuronen ekeqja unë,

tua dërgoj çupavet

çupat nuk martonen dot ekeqja unë. (përshtatja në gjuhën shqipe

nga at P. Gjezo)

Moj ç ka rruga që gjëmonë

Μώ τσ κα ρούγα τσ γκιμόν
 νί βάϊζ μονομπίλ σκόν
 Μώ τη κοτσίδε ετρέδουρ
 σι σιουμ τα καμ μπλιέδουρ
 Μώ στο τα πρες κοτσίδετ
 τ τα βρβιτ γκα σκοίνετ
 Μώ Ντό τα πρες κοτσίδετ Λιάρτ
 πο ντρίνεμ γκα ιτάτ
 Μώ τη κοτσίδε δραγκουλιέ
 σττ βούρα φάρε ναγκαλιέ.

*

Moj ç' ka rruga që gjëmonë
 një vajzë monobile (vajzë e vetme) shkon
 Moj ti kocidhe e dredhur
 si shumë ta kam mbledhur.
 Moj do ta pres kocidhet
 të ta vërvit nga skinetë (skinetë-gr. shkure).
 Moj do ta pres kocidhet lartë
 po ndrinem nga yt at.
 Moj ti kocidhe dhragulje
 s' të vura fare në angalje (në gjirin). (përshtatja në gjuhën shqipe
 nga at P. Gjezo)

MOJ e bukura More
 ΜΩΗ εμπουκουρα Μωρέ
 τσ' κουρτέλιás μα νούκ ττ πάς
 Άτιε κάμ ου ζώτην τάτ
 ατιέ κάμ ζώνην μμ.
 Ατιέ καμ' εδέ τύμ βλά
 γιαν μπστρούρ μπρδα ν δέ
 Μώη εμπούκουρα Μωρέ.

MOJ e bukura More
 që kur të lash më nuk të pash.
 Atje kam unë zotin tim at,
 atje kam zonjën mëmë,
 atje kam edhe tim vëlla.

Janë mbështuar mbrënda në dhe
 moj e bukura More. (përshtatja në gjuhën shqipe nga at P. Gjezo)

Moj doja të dal në ai mali
 Μώη ντόη τ ντάλιν νάη Μάλι
 τ μ'Ντάλ νί τσίκ μαράζει.
 Μώη ντόη τ ντίγει τ κντόνι
 μώη σά τ μπούκουρα ντόη ζγκιόν.
 Μώη ντόη τ ντίγει τ φλιάσινι
 σόμ σά ντόη μαγκαλιάσινι.

*

Moj doja të dal në ai mali
 të më dal një çikë marazi.
 Moj doja të dinja të këndonja
 moj sa të bukura do të zgjonja.
 Moj doja të dinja të flasinji (bukur)
 shumë (va)sha do më angaljasinji. (përshtatja në gjuhën shqipe
 nga at P. Gjezo)

*Katerina

P' κ εσκρκ μώη Κατερίν
 ρκεσκρκ αργαλίν
 τί μαρσώβε γκειτονίν
 τ γιες νί ζογκ ιρίμτ
 τ τ ρίγει ν σαίτ
 τ γιές νι ζόγκ η μπάρδ
 τ τ ρίγει ν μητάρ
 τ γιές νι ζόγκ ικούκιε
 τ τ ρίγει ν σουντούκιε.

*

Rëk e skërk moj Katerinë
 rëk e skërk argalinë
 ti marose (e marrose, çmënde) gjitoninë.
 Të jesh një zog i rimtë (i ri, i bukur)
 të të rinjë në saitë (vegël e argalinës).
 Të jesh një zog i bardhë
 të të rinjë në mitar. (vegël e argalinës)
 Të jesh një zog i kuq

të të rinja në sënduq. (përshtatja në gjuhën shqipe nga at P. Gjezo)
Këngë Arbëreshbledhur nga Konstandin Çopani.

Të bούκουραΚαλλυβιώτετë

Πω jo σιΚjαρατιώτετë

Të bούκουρα, të bούκουρα

Πωσ'φρίχενë të πούθουρα

*

Të bukura Kalivjote

Po jo si Qeratjote.

Të bukura, të bukura

Po nuk fryhen të puthura.

*

Τούττι βρέσστατë ι σκόβα

Ρρούσσë të έμβλιε νëκë τσσόβα

Ρρούσσι ι βάρδë, βέρα ε κούκje

Σα ε bούκουρα më δούκετ.

Ndë από βρέσστα Σσπατανιώτë (ε)

Τσσόβα ρρούσσë σι βούζα jότε.

Βούζα jότε σι κρεμές

Do ε πουθ ε λε të βδες.

Të gjitha vreshtat i shkova

Rrush të ëmbël nuk gjeta.

Rrush i bardhë, vera e kuqe

Sa e bukura më duket.

Ndë ato vreshta Shpartnjotë (e)

Çova (gjeta) rrush (të ëmbëla) si buza jote.

Buza jote si kremes (kremezi – ngjyra e kuqe)

Do e puth e le të vdes.

*

Κενγκε τε ρετσινjάρεβε

Ρετσινjάρ Μαρκοπουλιώτ,

σα ρετσίνα μπλιόδε σοτ;

Nja oká edé akóμα,

τι μπλέ νούσεζα βραχιόλια.

Ρετσινjάρ Μαρκοπουλιώτ,

σα ρέτσινα μπλjόδε σότ;

Νja οκα εδε τρε κίντε,
 τι μπλέ νούσεζα φλωρί.
 Ρετσινιάρ Μαρκοπουλιώτ,
 σα ρετσίνα μπλζόδε σότ;
 Σοτ ε μπλζόβα ντενεκένε,
 τι μπλέ νούσεζα ποδένε.
 Ρετσινιάρ Μαρκοπουλιώτ,
 κούρ ντο ε κέσς σπιθάρι πλζότ;
 Ρετσινιάρ χιέ με χιέ,
 ντζέλλι σ' εβρέτ ποτέ.
 Ρετσινιάρι βγκιέ μπε βγκιέ,
 σ' έ ζε ντζέλλι ποτέ.
 Ρετσινιάρ ντε αι μάλι σύπρε,
 σ' μουντ γκα ατζε τι ντζιερ σύτε.
 Νάνι τσε ζου βγκιέντζε κρίνα,
 νγε φλορί ντο βεί ρετσίνα.
 Ντε αγκονάρ πόκια σκεπάρε,
 εδέ βάζζεζα.... χαμπάρε!
 Τσε κανόσε ρετσινιάρ;
 Μπούρσα jότε, νγε σκεπάρ!
 Τι, τσε ι λιμπίσε κρίνεσε;
 Μος λούγκεν ε ρετσίνεσε;
 Ρετσινιάριτ προκοπή;
 Σκεπάρι εδέ νγε μιστρί!
 Τσε ι λιμπίσε ρετσινιάριτ;
 φούντετε τε γονατάριτ;
 Ρετσινιάρι με ρετσίνε,
 τσε χαρρόβα τ' ε πορσίμε.
 Τ' ε πορσίμε φσέχουρα,
 τε με σιλλ γαρούφαλα.
 Ου νίσε ρετσινιάρετε,
 ου ζγκιούανε σκιεπάρετε.
 Ατζέ λζάρτ γκα μπρίνια ε μάλιτ,
 γκιέγκιεμ ου σκιεπάρρ' ε ντζάλιτ.
 Κουρ γκέτ βγκέντζε ρετσινιάρι,
 λαλί ι σκελζκιεν σκεπάρι.

Σκεπάρι λζάρτ τσσε λαμπαρίσεν,
 βγκζέντζ' ε μάλιτζ κζελζεπίσεν.
 Θεέ μου τι τσσάχεϊ σκιεπάρι,
 περ τε ι πρίτεϊ τσα καμάρι.
 Γκόλια τε τε θάχετε,
 σκιεπάρι νεκε τσσάχετε.
 Γκα βγκενίσστεζα έ μάλιτζ,
 με βζέν έρεζα ε ντζάλιτζ.
 Φόλι ντζάλι ε θα κενγκε,
 ε σ'λα δέου λζούλζε πα μπενε.
 Ντζάλι νδε βγκενίσστ κεντόι,
 χάπι σα εδέ ζυλαφτόζ.
 Τε τα ντίζε βγκζέντζτε τερε,
 κάκζε λζουλζεζε ντο βερε.
 Τε τα ντίζε βγκζέντζτε τερε,
 κάθε βγκέ λζουλζε ντο βερε
 Πο τ' ι ντίζε βγκζέντζτε βρε,
 ντο ου βερε γαρουφαλζε!
 Νγκάι βγκζέντζτε ε μπεν ρετσίνε,
 μος ε κζέσς πραματευτίνε.
 Νδε άζο βάπα ι Αλωνάριτζ,
 πούνα ε ρεντε ι σκζεπάριτζ.
 Χέλζκ δε γκράχα νζε καρρόκζε,
 λζούμε ντιερσεζα σι λζότε.
 Σα ε λζιπίσα μέσν' ε ντζάλιτζ,
 τσσε ετσεν με καρρόκζε μάλιτζ!
 Ρετσινιάριτζ ζού λóθ κράχου,
 γκίν καρρόκζενε γκα βράχου
 Πό, ι κα βγκιέντζτε άνεσ' ντέτιτζ,
 βέτε έρεζα ι πουνέντιτζ.
 Ρετσινζάρι με καρρόκε,
 με μπερι ε σ'φλζέτα σόντε!
 Γκιέγκιεμ κρρίσμεν' ε σκεπάριτζ,
 ντούα τ' ι βέτε, άφρε ντιάλιτζ.
 Λζάρτ ε πόσστε ρετσινιάρ,
 του μπε κούρμι σι βλαστάρ.

Ρετσινιάρι ι λάκεσε,
 σι κατάρτι ι βάρκεσε.
 Κρρίσνε κουκουνάρετε,
 νδε γκρίεζε σκεπάρετε.
 Ου μπλζόδνε κουκουνάρετε,
 νδε τράστεζε σκεπάρετε.
 Ου μπίλνε κουκουνάρετε,
 νδε γκζούμε, τερ σκεπάρετε.
 Άτιμοj παλζοεβγκίτι,
 τσσε ντρεκj σκεπάρε περ ρετσίνε!
 Ποντε φταιζ παλζοεβγκίτι,
 πο φταιζεν άj τσσε πορσίτι!
 Kënga të recinjarit (ai që mbledh recinën e pishës)
 Recinjar Markopuljot,
 Sa recina mblodhe sot?
 Një oka (më shumë se 1kg.) edhe akoma,
 Ti blej nusezë byzilik.
 Recinjar Markipouljot
 Sa recina mblodhe sot?
 Një oka edhe tri qinde,
 Ti blej nusez flori.
 Recinjar Markopuljot,
 Sa recina mblodhe sot?
 Sot e mbulova (e mbusha) teneqenë,
 Ti blej nusez podenë. (përparëse e qendisur)
 Recinjar Markipouljot
 Kur do e kesh spitharin (karroqen) plot?
 Recinjari xje më xje, (errësirë, natë)
 Dielli nuk e vret asnjëherë. (punon natën)
 Recinjari nga pisha në pishë
 S' e zë dielli asnjëherë.
 Recinjari ndë ai mali sipër,
 S ' mund nga atje t' i nxjerr sytë.
 Tani që pishën e zuri zambaku
 Një flori do vej recina.
 Në qoshe godita sqeparin

Dhe vajza...haber! (nuk dëgjoi, nuk mori vesh)
 Çfarë nevrikosesh recinjar?
 Xhepi yt, një sqepar!
 Ti pse të vjen keq për zambakun?
 Mos vall lugën e recinës?
 Recinjot prokopi (cila është pasuria jote)?
 Sqepari edhe një mistri!
 Për çfarë i ke zili recinjarit?
 Fundet në gonatari?(penjtë në rrobën e gjurit)
 Recinjari me recinë,
 Që harrova t' i jap porosinë.
 T' i jap porosi fshehura,
 Të më sjell karafil.
 U nisën recinjarët,
 U zgjuan sqeparët.
 Atje lart nga brinja e malit
 Dëgjojmë sqeparin e djalit.
 Kur godet pishën recinjari
 Si xham shkëlqen sqepari.
 Sqepari lart që ndriçon
 Pishën e malit godet.
 O Zot t' i çahaj sqepari
 Për të i priti ca kamari, (krenaria, që të mos mburet)
 T' u thaftë goja
 Sqepari nuk do të thyhet.
 Nga pylli i pishave të malit
 Më vjen erëza e djalit (recinjarit).
 Foli djali e tha këngë
 Dhe s' la dheu lule pa bërë.
 Djali ndë pyll këndoi,
 Çeli sa edhe ksilaftoj. (një pemë).
 Të ta dija pishat të tërat, (që godet)
 Kaq lule do vere (vinja).
 Të ta dija pishat të tëra,
 Në çdo pishë lule do vere (do të vendosja)
 Po t' dija pishat bre,

Do t' u vinja karafille!
 Ngai (godit) pishat dhe bëj recinë,
 Mos e qesh pramateftinë (shitsinë)
 Ndë ajo vapa e Korrikut,
 Puna e rëndë e sqeparit.
 Heq ndë krah një karroqe,
 Lumë djersa (rrjedh) si lot.
 Sa e me keqardhje pash mesin e djalit,
 Që ecën me karroqe (kovë) malit.
 Recinjarit ju lodh krahu,
 Shtynë kovën nga shkëmbi.
 Po, në se ka pisha anës detit,
 Vete erëza e Punentit. (kështu quhet era që fryn aty)
 Recinjari me karroqe
 Më bëre dhe s' fjeta sonte.
 Dëgjoj krismën e sqeparit,
 Dua t' i vete, afër djalit.
 Lart e poshtë recinjar,
 Tu bë trupi si vlastar. (degë d.m.th. e dobët)
 Recinjari i lakës, (pyll, sipërfaqe, e madhe)
 Si katarti (shtylla) e varkës.
 Krisnë kukunaretë, (fruti i pishës)
 Ndë grieze (gur zmeril) sqeparëtë.
 U mblodhën kukunaretë,
 Ndë trastëzë sqeparëtë.
 U mbyllën kukunaret,
 Ndë gjuma tërë sqeparëtë.
 O i ligu evgjit
 Që ndreqe sqeparë për recinë!
 Nuk ka faj evgjiti,
 Po ka faj ai që e porositi!

Ρα Καμπάνα Υπαπαντίσσε
 ΡακαμπάναΥπαπαντίσσε,
 γκρούβαζόμτε βέεσνδε κλιjsσε *
 Ρα καμπάνα ντί – τρί χέρε,

γκρού βαϊζόμ τε βεσς τσεμπέρε
 Ρακαμπάναπέσε – γκιάσστε,
 γγκρού βαϊζόμ τε βέμι μπάσσκε
 Ρα καμπάνα ντο νje όρε,
 γγκρού τε βέμι περ ναφόρε
 Ρα καμπάνα έ νεκ ου γκρέσσε,
 φλέρε ρεντε έ νεκ έ γκjieίσσε
 Ρα καμπάνα, άτje ντάρε,
 βάjζο γγκρού, έ τσεελ λιχνάρρε
 Ρα καμπάνα, νεκ έ γκjieίσσε,
 δε γκα σστράτι, νεκ ου γκρέσσε
 Ρα καμπάνα, κάκιε χέρε,
 γγκρού βαϊζό έ σάλντα βέρε.

Τούτικλjσσετεσιμάνε,
 γγκρού βαϊζόμ δε βεσς φουστάνε
 Έα νάνι κάτ' νάνι,
 τσε ισστε μεμα γκα μποστάνι **
 Έατετεπούθενjχερέ,
 νάνι τσε καμ πίρε βέρε
 Έα πούθμε σα τε ντούασς,
 πο νιέριουτ τε μοσ ε θούασς
 Θούαjμετεντρεjτενε,
 κενκε σόντε βέτεμε
 Ούτε ντρεjτεντε θόμ,
 ποτσε μεμαμε κjερτόν
 Ψεμε λjάσσεβρεΜαρίε
 Τερε μέντενε νδε κρίε!

Ra kambana Yrapandisë
 Ra kambana Yrapandisë
 ngrehu vajzo të vesh në kishë.
 Ra kambana dy - tri herë,
 ngrehu vajzo të veshish çebere. (një veshje)
 Ra kambana pesë - gjashtë
 ngrehu vajzo të vemi bashkë.
 Ra kambana ndo një orë,

ngrehu vajzëo të vemi për naforë. (bukë e bekuar)
 Ra kambana e nuk u ngrite,
 fjete rëndë e nuk e dëgjove.
 Ra kambana, atje përtej
 vajzo ngrehu, e çel (ndiz) dritën.
 Ra kambana, nuk e dëgjove,
 dhe nga shtrati, nuk u çove (u ngrite).
 Ra kambana kaq herë,
 ngrehu vajzo e sillna verë.
 Ra kambana në të gjithë kishat
 ngrehu vajzo dhe vesh fustanin.
 Eja tani, eja tani
 që është mëma nga bostani.
 Eja të të puth një herë,
 tani që kam pirë verë.
 Eja puthmë sa të duash,
 po njeriut të mos e thuash.
 Thuajmë të drejtën,
 qënke (do të jesh) sonte vetëmë.
 Unë të drejtën të thomë (do të jem vetëm)
 po që mëma më qërton.
 Pse më le, bre Maria
 ti që ke tërë mentenë ndë krye (je kaq e zgjuar) !

- Nga vellezerit tane arbereshe ne Itali
 18 - Dhëndurët e Arbërit - Si zogu pa fole
 19 - Dhëndurët e Arbërit - Një ditë u ndodha
 21 - Αρβανίτικακαγκέλια / Arvanitika kagelia /
 22 - O ill i bukur
 23 - Calabria Folk - Arbereshe- Song - "Ish"
 24 - Ντοταπρες - Domna Samiou , (kenge-valle).Do ta pres
 .D.Samiu
 - 27 - Danza arbëreshe. Zjarri i ri. Torino 2006_4.wmv
 - 28 -lule lule webradioArbereshe
 - 29 - Arbereshe

Janë këngët që kënduan shekuj me radhë arbëreshë të Greqisë, të Italisë, të Turqisë, të Egjiptit, të Rumanisë...Vari 6/3/2015.

Mendimet e lexuesve:

1. At Pano Gjezo,

Nuk përshkruhet gëzimi dhe krenaria që ndjejnë arbëreshët e Greqisë kur shohin libra serioze dhe të rëndësishme që bëjnë fjalë për origjinën dhe historinë e tyre si dhe për heroizmin dhe sukseset e arbëreshëve pranë vëllezërve të tyre grekë. Janë bërë dhe bëhen shumë studime rreth arbëreshëve të Greqisë nga z. K. Amantu, z. And. Keramopullo, z. K. Biri, z. P. Furiqi, z. F. Athanasiu, z. TH. Moraiti, z. K. Çopani... të cilët na paraqesin jetën dhe veprat e arbëreshëve të Greqisë...

Një studiues i tillë je dhe ti at Pano Gjezo. Studimet e tua universitare në Fakultetin e Gjuhës dhe Letërsisë shqipe si dhe përvoja shumëvjeçare si prift në Vari Atikisë, një krahinë e banuar nga arbëreshë, të ndihmuan që të hulumtosh me sukses studimet që janë bërë në shekuj rreth arbëreshëve nga mjaft studiues, epigramet arkeologjike si dhe bisedat me njerëz të moshuar arbëreshë, të cilët mbajnë mend shumë ngjarje dhe vepra nga historia e tyre.

Ke botuar dy libra deri tani. Libri i ri "Shën Mëria Arbëreshe", është fruti i punës këmbëngulëse që ke bërë. Në këtë libër na tregon dashurinë dhe respektin e veçantë që ke për arbëreshët, mendimet e tua për Shën Mërinë Ar-

bëreshe dhe pesë kapituj për jetën dhe historinë e arbëreshëve.

Në kapitullin e parë na shkruan për historinë e Shën Mërisë Arbëreshe dhe si ka ndikuar pozitivisht në jetën e arbëreshëve dhe në besimin e tyre ortodoks.

Në të dytin na shkruan për origjinë, jetën dhe historinë e arbëreshëve deri në ditët e sotme.

Në të tretin na njeh me studimin që ke bërë për gjuhën arbëreshe.

Në të katërtin na tregon disa figura të shquara arbëreshe dhe kontributin e tyre në Revolucionin Grek të vitit 1821 dhe në luftrat e mëvonshme kombtare të Greqisë si dhe për besimin, politikën, shkencën dhe artin e tyre.

Në të pestin na jep disa krijime popullore të arbëreshëve.

Libri i juaj “Shën Mëria Arbëreshe” at P. Gjezo është shkruar me një gjuhë të thjeshtë popullore që bën të lexohet me kënaqësi nga lexuesi. Përmbajtja e librit është një kontribut i shquar dhe interesant me vlera historike, gjuhësore dhe shpirtrore, të cilat na tregojnë ndjenjat e tua patriotike dhe dëshirën e madhe për të treguar relativisht të vërtetën për arbëreshët. Bibliografia e pasur që shfletësove të ndihmoi të thellohesh në studimin tënd që të na japish konkluzione të sakta dhe të rëndësishme. Figura e Shën Mërisë në fillim të librit dhe arbëreshët të bashkuar në fund të tij janë kuptimplote.

At Pano Gjezo, duke përfunduar ju shpreh urimet e mia të sinqerta dhe të përzemërta për këtë libër. Të rrosh me shëndet të plotë dhe me fuqi shpirtrore edhe fizike. Të uroj suksese edhe në vepra të tjera sepse i kemi nevojë si ne ashtu dhe brezat e ardhshme.

Me shumë respekt

Stiljanos K. Kutris

Pedagog i gjuhës dhe letërsisë greke

Glifadha, 18-10- 2015

Përkthimi në shqip nga autori i këtij libri, at P. Gjezo.

**2. I dashur at Panajioti Gjezo,
(Prifti i kishës shën Ilias Korbi Varri)**

Ju falënderojmë përzemërsisht dhe ju përgëzojmë për librin tuaj “Shën Mëria arbëreshe” që keni shkruar dhe e botuat para pak kohe.

Mendimet tuaja për shën Mërinë Arbëreshe janë dhe mendimet tona.

Në të vërtetë je një shërbetor i dalluar i Shpirtit të Shënjtë dhe një bir i denj i Himarës.

Ju urojmë të rroni shumë vite të bekuara dhe frytdhënëse në veprën tuaj të nderuar për arbëreshët, të cilën e admirojmë pa masë dhe ne.

Ju urojmë shëndet dhe , me frymëzimin e Shpirtit të Shenjtë si dhe me dashurinë që ke rrënjësuar thellë në shpirtin tënd, të vadisni pemën e madhe, të ndriçuar nga e vërteta, të gjuhës trimërishte arbëreshe.

Me urimet tona të përzemërta dhe dashurinë e Zotit.

Stiljanos Dhrogosi dhe Jani Thomai.

Gusht 2015

Përkthimi në shqip nga autori i këtij libri, at P. Gjezo.

3. At Panajoti, si shërbetor i Zotit, fjalët e para të librit, që na jep sot kanë lidhje me dashurinë Atrore të Perëndisë. Figura, që shohim në faqen e parë është Shën Mëria Arbëreshe. Viojnë kapitujt "Historia e Arbëreshëve", "Gjuha e Arbëreshëve"....Miku im at Panajoti, me punën tënde të madhe hulumtuese dhe studjuese na bind se ke njohuri të thella për historinë e arbëreshëve dhe gjuhën e tyre, të cilat na i tregon në këtë libër me qartësi, saktësi dhe të drejtë për drejta. Hulumtore dhe gjete të vërtetën në shkrimet e vjetra, në doket dhe zakonet e arbëreshëve të ngjajshme me zbulimet e arkeologëve. Arkeologët gërmojnë tokën për të gjetur gjurmat e të kaluarës kurse ti hulumton në lëmin historik dhe në epokat historike. Mbledh të dhëna për arbëreshët, i studjon me shumë kujdes dhe nxjerrë konkluzionet ashtu siç na i paraqet në këtë libër. Po e theksoj është një studim mjaft i vështirë. Si rrjedhim i një vështirësie të tillë është suksesi që arrite me këtë vepër. U

kënaqa me përmbajtjen e këtij libri dhe të përgëzoj për vlerat e rëndësishme që na bëre të njohura. Është një libër, që pasuron bibliotekën e arbëreshëve.

Aristoteli Papa

Shtator 2015

Përkthimi në shqip nga autori i këtij libri, at P. Gjezo.

BIBLIOGRAFIA

1. Virgilio: (Eneide, VIII, V. 62-63).
2. Omeri:, (Illiade, II, 840-843. XVI, 230-235, Odhisea, XIX, 177).
3. Omeri: Οδύσσεια τ 173-177.
3. Aristofani: «Οΐ'Ορνιθες» "Zogjtë" (1625 - 1630).
- 5.K. K. Çorani: «Αρβανίτικο λεξικό». Αθήνα 2014Fjalori arbëresh
- 6.L'enigma dei Pelasgi e degli Etruschi -Nermin Vlora Falaski.
7. Π. Καρολίδου: εισαγωγή στην «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» Κ. Παπαρρηγοπούλου, σελ. 55-56). Σ.10 2013
8. Διονυσίου Κ. Καραγιάννη ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΜΠΟΥΡΑ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΕΩΣ, ΕΚΔΟΣΗ Γ' σελ. 30, 46. 2006
9. Θανάση Μωραΐτη: "Ανθολογία Αρβανίτικων Τραγουδιών της Ελλάδας». Αθήνα 2011
10. Π. Π. Γκέζου "Ένα κλωνάρι από το μεγάλο δένδρο της Χειμάρ-

ρας" Αθήνα 2013

11. Κ. Χατζηαντωνίου «Η Χειμάρρα» δεύτερη έκδοση, σελ. 85). Αθήνα 2007

12. J. KoçiHIMARAF.13 και 21. Tiranë 2006

13. Read more: <http://www.newsbomb.gr/ellada/news/story/335921/ta-500-onomata-tis-panagias-kai-oi-symvolismoi-toys#ixzz3SNPypPfo>.

14. users.sch.gr/aiasgr/Theotokos.../Istorikes.../Panagia_h_Arbanitissa.htm.

15. Πέμπτη, 22 Ιανουάριος 2015 21:35 Από enromiosini.gr.

16. ΔΙΑΣΗΜΟΙ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ !!! ΟΙ ΔΩΡΙΕΙΣ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ.

(Ειδικό Αφιέρωμα Του εκδότη του www.Apodimos.com Ξενοφώντα Φαφούτη).

17. ΛΑΡΥΜΝΑ Τρίτη, 10 Απριλίου 2012 "λίγα λόγια για τους Αρβανίτες".

18. Πέτρου Φουρική: «ΟΙ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ ΚΑΙ Η ΑΛΗΘΕΙΑ» Αθήνα 2009

19. Φ. Μ. Αθανασίου Γραμματική Αρβανίτικης Γλώσσας. Ποταμιά 2011

20. ". Βαγγέλη Λιάπη: "Σεξουαλική Λαογραφία" σ. 17. Αθήνα

21. (1.LlambroSpiro, HIMARA, 1966, LidhjaetnikehimarioteAkrokeraune, fq.

78-79). 2011

22. J. Millingen (Απομνημονεύματα των υποθέσεων της Ελλάδας, Λονδίνο 1831, σελ 208.

23. LlambroRUCI: HIMARA, ZëraeAkrokerauneve, Rrëfime, përshkrime, dokumentedhekëngë. Copyright 2011

24. Αριστεΐδη Κόλλια: "Κάλαντα Πρωτοχρονιάς". 1964

25. Κ. Άμαντου: «Οι βόρεια γείτονες της Ελλάδος» Αθήνα 1923

26. Αντ. Κεραμόπουλου: «Οι Έλληνες και οι βόρειοι γείτονες» Αθήνα 1945

27. Πρωπτοπρεσβύτερου Λουκά Κ. Κορογιάννου: Τραγούδια του Χωριού μου. Αθήνα 2002

28. Τάσου Π. Καράντη: Η παρουσία των Αρβανιτών στη Σαλαμίνα. Αρχείο Αρβανίτικων Μελετών, εκ Θάμυρις, Αθήνα 1996

29. Γεωργιος Χατζησωτηρίου: Ιστορίες από τα χωριά των Μεσο-

γείων. ΚΑΛΥΒΙΑ Αττικής 2000

30. Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογείτη: Ημερολόγιον ελληνο-ιταλικού πολέμου (1940-41) ΚΑΛΥΒΙΑ Αττικής 2012

31. Κ. Μπίρη: ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ ΟΙ ΔΩΡΙΕΙΣ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ - ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΡΒΑΝΙΤΩΝ. Εκδότης ΜΕΛΙΣΣΑ Χρονολογία Έκδοσης Δεκέμβριος 2010

32. FotoBixhili: JipeteIperitHimariotët. Tirana 2004

"Kjo gluhë Arbërishte është gluhë trimërishte. E flit Kapetan Miali, Boçari dhe gjithë Suli".

«Κιογκλιούχα Αρμπερίστε ίστε γκλιούχτριμερίστε. Εφλιτ ναύαρχοι Μιαούλη, Μπότσαρη εδέ γκιθ Σούλι.».

(Ξενοφώντα Φαφούτη).

